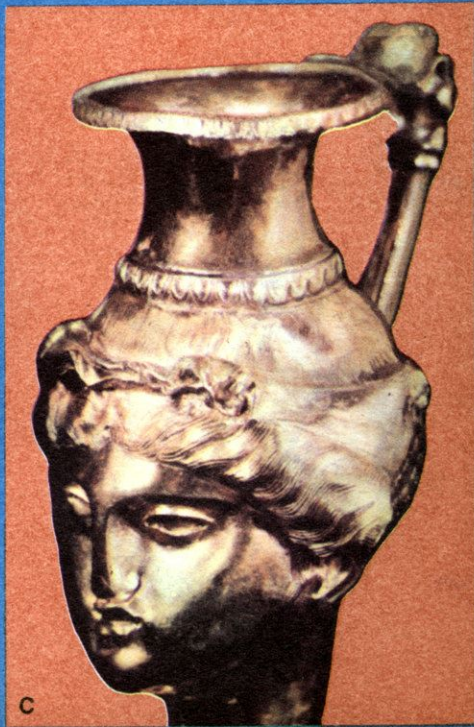
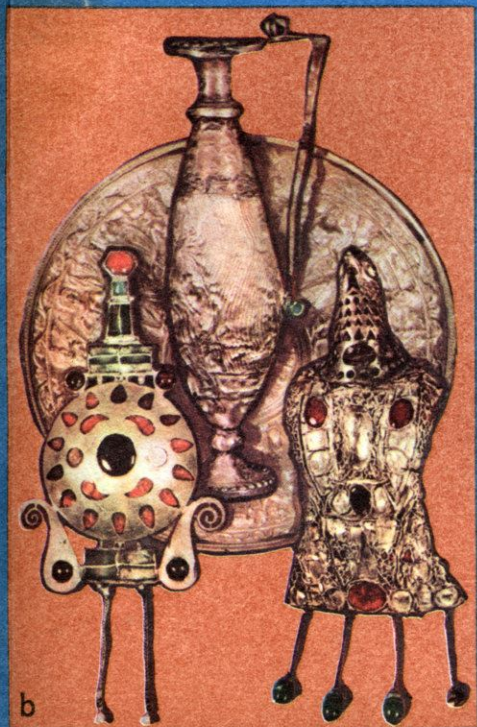

magazin istoric

ANUL XXII NR. 10 (259) OCTOMBRIE 1988

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 10 (259)
octombrie 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDREA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Iubirea de țară: <i>Valeriu Buduru</i>	2
Mihai Viteazul — înființarea Unirii românilor: <i>Ioan Lupăș</i>	4
1916-1918. Academia Română — Patria mai presus de orice: <i>Alexandru Dobre</i>	10
Permanență și continuitate. Judecata la români (II): <i>Ștefan Pascu</i>	14
Dascălii patrioți de la Colegiul „St. Sava”: <i>Nicolae Isar</i>	17
• Arta brîncovenească — nașterea unui stil: <i>Răzvan Theodorescu</i> ... 19 • „Pentru sufletescul folos și amintirea nestinsă”: <i>Victor Papacostea, Valeriu Răpeanu</i> ... 22 • Trei scrisori venețiene: <i>Ecaterina Țarălungă</i> ... 24	
AIESEE — primul sfert de veac	26
1866-1876. Independența — dorința unanimă a națiunii (II): <i>Dan Berindei</i>	29
Pe urmele strămoșilor: <i>Ion Popescu-Puțuri</i>	33
Sigiliul necunoscut al lui Ion Ghica: <i>Radu Grecianu, Mihail Guboglu</i>	36
Pe traseele Unirii: <i>Vasile Smărândescu</i>	38
Victor Slăvescu — note zilnice: <i>Eugen Preda</i>	40
În București, acum 50 ani	46
Amintiri de la mijloc de veac: <i>Iancu Bălăceanu</i>	59
• Abd-el-Kader, un Vercingetorix al istoriei moderne: <i>Constantin Antip</i> ... 50 • „Orașul interzis” își deschide porțile: <i>Ana Budura</i> ... 55 • Cărți sosite la redacție... 25 • Poșta Magazin Istoric... 63	

COPERTELE NOASTRE

①-④ România a fost locul de naștere al Asociației internaționale de studii sud-est europene, și-au reamintit mulți dintre participanții la Adunarea generală a AIESEE, desfășurată în primăvara acestui an la București. Citeva mărturii ale civilizațiilor făurite în decursul istoriei de popoarele din această zonă a Europei: a) navă grecească (pe o cupă din sec. VI î.e.n.); b) piese din celebrul tezaur de la Pietroasa (sec. IV — R.S. România); c) vas din tezaurul de la Panaghiuriste (R.P. Bulgaria); d) tronul sultanului Ahmet I (sec. XVII), din colecția Muzeului Topkapı din Istanbul; e) miniatură croată din sec. XV; f) fragment de mozaic din antichitate (R.P.S. Albania) (AIESEE: primul sfert de veac, p. 26)

② Emirul Abd-el-Kader, erou național al Algeriei, care vreme de 15 ani a condus rezistența poporului său împotriva ofensivei colonialiste (Un Vercingetorix al istoriei moderne, p. 50)

③ Important centru economic, politic, comercial și cultural al lumii medievale, Veneția — oraș din care înfățișăm două imagini datorate cunoscutului pictor italian Antonio Canal zis Canaletto (1697-1768) — a întreținut, de-a lungul vremii, strînse legături cu țările române (Tre scrise venețiene, p. 24)

Dezvoltînd recunoștința și prețuirea față de strămoșii care, cu sacrificii și jertfe uriase, au apărut ființa națională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate și neatințare, pentru dreptate națională și socială, trebuie să sădîm în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, al hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României.

NICOLAE CEAUȘESCU

IUBIREA DE ȚARĂ

Deschidem cartea de istorie a poporului nostru, acea „sfîntă carte — cum spunea Nicolae Bălcescu — unde se află înscrisă gloria României”. Fiecare pagină a ei stă mărturie că suportul trainic al faptelor de măreție din trecutul nostru l-au constituit dragostea de țară, legăturile de nesmulc cu vatra străbună, setea de libertate și dreptate. Din timpuri îndepărtate, dragostea de glie a fost sentimentul fundamental ce a însușit, generație după generație, pe locuitorii acestui pămînt. Dragostea de țară, de glia strămoșească a înflăcărat oștile geto-dace în aprigele lupte pentru apărarea țării, a întărit brațul celor care au făcut zid în calea valurilor populațiilor migratoare, a dat curaj și forță oștenilor care, sub conducerea marilor noștri voievozi, au înfruntat pe cei ce ne-au călcat hotarele. Nestinsa iubire de țară a luminat și îmbărbătat generațiile care au realizat Unirea și au cucerit independența deplină a țării, pe cele ce au înfăptuit Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Nestinsa dragoste de patrie, atașamentul neclintit față de marile idealuri ale poporului au reprezentat acel nesecat izvor de energie și curaj ce a îmbărbătat pe comuniști în apriga luptă pe care au dus-o în anii grei ai ilegalității, în fruntea maselor muncitoare, împotriva exploatării și asupririi, pentru făurirea unei orînduiri mai bune și mai drepte, într-o patrie puternică și independentă. Tot astfel cum statornica iubire de țară i-a însușit și ti însușește astăzi în titanicul efort de construire pe vatra străbună, cu poporul și pentru popor, a orînduirii socialiste multilaterale dezvoltate.

Sentiment statornic de veacuri, încorporînd de la o etapă istorică la alta experiența și înțelepciunea generațiilor anterioare, patriotismul s-a dovedit astfel, în decursul multimilenarei noastre istorii, o autentică

forță propulsoare a marilor eforturi de ridicare a patriei, de libertate și dreptate socială, de independență și suveranitate. Afîrmîndu-se în aprigele bătălii purtate împotriva tuturor celor ce au atentat la libertatea, integritatea și demnitatea noastră, sentimentele patriotice ale poporului s-au manifestat deopotrivă în efortul de făurire aici, pe vatra străbună, a unei civilizații și a unei culturi care au înscris lumea românească, cu originalitatea și specificul său, în ansamblul istoriei umanității. Tot ce este măreț și durabil în trecutul nostru poartă însemnele ingeniozității și muncii stăruitoare a generației și generații de înaintași, ale unor necurmute eforturi spre binele și progresul țării.

Patriotismul generațiilor de astăzi, patriotismul socialist revoluționar și-a găsit și își găsește expresia în încrederea cu care întregul popor urmează politica partidului, în marile înfăptuiri care au dat și dau un nou chip țării. Toate marile succese pe care le-am obținut în anii socialismului, îndeosebi în epoca de glorie și măreție inaugurată de Congresul IX al partidului, sînt emanația directă a patriotismului socialist, revoluționar, care galvanizează și dinamizează energiile tuturor fiilor țării. Schimbările calitative care s-au produs în toate sectoarele vieții sociale, desfășurarea unei ample activități politico-educative au făurit cadrul propice afirmării și dezvoltării unei conștiințe naționale și politice noi, a unui patriotism nou, de esență revoluționară. „Există — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — o strînsă unitate între socialism și patriotism. Nu se poate vorbi de socialism fără patriotism, care înseamnă preocuparea pentru eliberarea și bunăstarea propriului popor. Totodată, în condițiile de astăzi și în

perspectivă nu se poate realiza cu adevărat patriotismul fără deplina eliberare națională și socială, fără făurirea societății socialiste".

Și aici, în acest domeniu al definirii conceptului de patriotism, al relevării noilor sale trăsături și valori, al expresiilor sale concrete în raport cu imperativele stadiului actual al construirii socialismului în țara noastră, opera secretarului general al partidului, președintele țării, aduce contribuții de o deosebită valoare. Președintelui Nicolae Ceaușescu îi aparține acea definire complexă, exemplară, a conceptului patriotismului revoluționar formulată încă la primul Congres al educației politice și culturii socialiste care a avut loc în iunie 1976. În numeroase alte cuvântări, tovarășul Nicolae Ceaușescu a relevat înaltele virtuți ale patriotismului, evidențiindu-se și în acest cadru forța gândirii sale novatoare, deschiderea spre ceea ce este nou și înaintat, un strălucit exemplu în această direcție fiind expunerea cu privire la unele probleme ale conducerii activității economico-sociale, ale muncii ideologice și politico-educative, precum și ale situației internaționale, din 29 aprilie a.c., document de largă cuprindere, cunoscut sub denumirea de Tezele din aprilie.

Sub impulsul generos al gândirii și acțiunii novatoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, dragostea de țară, nobilele aspirații de bunăstare și progres, libertate și demnitate, care dintotdeauna au animat viața și conștiința poporului, și-au găsit în cei 23 ani care au trecut de la Congresul IX — răstimp ce poartă pe bună dreptate numele de Epoca Nicolae Ceaușescu — un larg câmp de afirmare și împlinire. În ansamblul înnoirilor și transformărilor petrecute în acești ani, una din cele mai de seamă o reprezintă curmarea cursului deosebit de periculos care-și făcuse loc la un moment dat de negare a trecutului poporului, a istoriei sale mult milenare, de promovare a orientărilor nihiliste, cosmopolite, de plăconire față de tot ce era străin, atitudinilor serviliste și lipsei de patriotism. „Am redat poporului nostru — sublinia secretarul general al partidului în cuvântarea rostită la ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., din 23 iulie a.c. — sentimentul că este un popor liber și independent. I-am redat sentimentul istoriei proprii, de luptă pentru libertate, pentru a fi stăpîn pe destinele sale și poate că aceasta reprezintă una din marile realizări care au descătușat energiile creatoare și au făcut ca poporul nostru să urmeze cu toată forța Partidul Comunist Român, ca stegar al luptei pentru existență, pentru asigurarea ființei libere a națiunii noastre". Pe acest teren s-a dezvoltat și mai puternic sentimentul mîndriei pa-

triotice, de respect al poporului pentru trecutul său, de demnitate națională, sentimentul forței și capacității sale de a-și făuri o viață nouă, socialistă, așa cum și-o dorește.

O cupînd un loc central în modul de viață și gîndire al fiecărui membru al societății, patriotismul reprezintă o componentă esențială în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, un veritabil nucleu în jurul căruia se polarizează toate valorile sociale. Pornind de aici, documentele de partid, expunerile secretarului general al partidului care se referă la sarcinile ce revin muncii ideologice și politico-educative situează pe prim plan cerința de a se intensifica activitatea de educare a oamenilor muncii, îndeosebi a tineretului, în spiritul patriotismului socialist, al dragostei față de patrie, al răspunderii și atașamentului față de popor, de cuceririle sale revoluționare, în lupta pentru progres economico-social, pentru colaborare și pace în lume. „Să dezvoltăm puternic — sublinia secretarul general al partidului în expunerea din 29 aprilie a.c. — educația patriotică, mîndria față de cuceririle revoluționare, să facem să crească răspunderea și hotărîrea de a face totul pentru a contribui la dezvoltarea continuă a patriei, la întărirea independenței și suveranității sale. Totodată să dezvoltăm continuu spiritul de colaborare și solidaritate internațională, de prietenie cu popoarele țărilor socialiste, cu oamenii muncii de pretutindeni, cu toate forțele care se pronunță pentru pace, pentru progres, pentru independența și libertatea fiecărui popor!"

În acest amplu proces educativ, o însemnată deosebită are teza formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu potrivit căreia la baza întregii activități de educație socialistă trebuie să se afle cunoașterea istoriei patriei, prețuirea și dragostea față de trecutul de luptă al poporului nostru pentru libertate, unitate și independență, față de tradițiile și valorile înaintate de muncă și de viață. Știința revoluționară, implicată amplu în procesul de făurire a personalității umane, istoria are valența de a fi inspiratoare de dragoste de țară, de a sădi în conștiințe capacitatea de dăruire, pentru continua înflorire a patriei și poporului cărora le aparții, pentru societatea în mijlocul căreia trăiești și căreia îi ești dator cu întreaga energie și putere de creație. De aici decurge îndatorirea de onoare a întregului nostru front istoriografic de a pune în valoare, într-o cuprindere tot mai largă, înaltele virtuți care fac din istorie o pilduitoare lecție de puternică trăire a simțămîntelor de iubire de țară. ■

Valeriu BUDURU

„Mihai Viteazul rămîne, fără îndoială, una din cele mai puternice și mai dinamice personalități în istoria românilor și în a Europei sud-estice.

Vestea faptelor lui de vitejie a însuflețit nu numai pe contemporani..., dar amintirea faimei lui a înriurit de-a lungul veacurilor simțirea și cugetarea românească... sporindu-i intensitatea în măsura în care procesul istoric pentru desăvîrșirea unității național-politice a românilor se apropia de țința finală“.

Astfel omagia istoricului Ioan Lupaș (1880-1967)¹, în urmă cu aproape cinci decenii, personalitatea și faptele voievodului care realizase, în 1600, unirea tuturor românilor din vatra vechii Dacii.

El însuși luptător pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, cînd românii transilvăneni și-au afirmat voința unanimă de a se uni cu patria mamă — România, Ioan Lupaș a evocat, în dese rînduri, în studiile, articolele sau conferințele sale pe ilustrul voievod de la cumpăna veacurilor XVI-XVII: Mihai Viteazul.

În 1940, Ioan Lupaș a publicat în volumul II al culegerii sale Studii, conferințe și comunicări istorice (apărut la Cluj) studiul Stăpînirea

transilvană a lui Mihai Viteazul², în care releva importanța și semnificația istorică a domniei marelui voievod în Transilvania. Volumul și studiul respectiv apăreau într-un moment deosebit de grav pentru istoria românilor, în anul odiosului dictat fascist de la Viena, cînd o parte însemnată din nord-vestul țării a fost luată de Ungaria horthystă cu asentimentul Germaniei naziste și al Italiei fasciste.

În fondurile arhivei Institutului teologic din Sibiu se păstrează o variantă inedită a studiului profesorului Ioan Lupaș, consacrat stăpînirii transilvane a lui Mihai Viteazul.

Reproducem fragmente semnificative din acest text necunoscut al istoricului, reprezentativ pentru modul în care I. Lupaș analiza și aprecia înaltul ideal al unității naționale de care a fost însuflețit viteazul voievod, a cărui viață închinată unirii românești a sfîrșit tragic prin trădarea și uciderea sa din ordinul generalului Basta.

Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Intervențiile explicative le-am dat în paranteze drepte, iar întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Titlul și subtitlurile ne aparțin. Sublinierile în text sînt ale autorului.

MIHAI VITEAZUL — ÎNȚIUL ÎNFĂPTUITOR AL UNIRII ROMÂNILOR

IOAN LUPAȘ

Libertatea patriei

În ziua de 1 noiembrie 1599, a intrat Mihai Viteazul cu triumf în capitala Transilvaniei, unde în curînd a convocat obșteasca adunare sau dieta (20 XI), ai cărei membri: nobili [maghiari], secui și sași grăbiră a-i face jurămîntul de credință, ca să-și

poată salva moșiile și privilegiile.

S-a păstrat protocolul acestei diete transilvane, ținute la Alba Iulia (20-28 noiembrie) în cele dintîi săptămîni ale stăpînirii lui Mihai din vechea cetate de scaun. Introducerea lui arată că cele trei națiuni privilegiate, cari monopolizaseră de la 1437 întreaga viață politică a Transilvaniei, s-au știut adapta foarte repede noilor împrejurări, supunîndu-se fără nici o împotrivire stăpînirii românești. „În această adunare [scriau nobilii transilvăneni]

am înțeles dorința Măriei Tale, potrivită cu împrejurările vremii de acum, că adevădă Măria Ta dorește de la noi două lucruri spre binele și dăinuirea sărmanei noastre țări: întîi, ca să fie hrană potrivită și cuviincioasă în orice timp și în orice loc, ca Măria Ta să nu duci lipsă nici de hrană nici de bani, cari sînt nervul războiului (*nervus belli*) și fără de cari nici nu e cu putință războirea...”

Mai departe, roagă dieta pe Mihai să ia sub ocrotirea sa văduvele și orfanii nobililor căzuți în război, dispu-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1985.

² Reprodus și în volumul Ioan Lupaș, *Din istoria Transilvaniei* (ediție îngrijită, note și comentarii de Marina Vlasu; cuvînt înainte de Florin Constantiniu), Editura Eminescu, București, 1988.

Viteazul înfrânt al Unirii din 1600, pictat de Costin Petrescu în marea frescă ce împodobește sala de concerte a Ateneului Român

nind să li se restituie averile înstrăinate; apoi îi exprimă mulțumirea că a hotărât să respecte drepturile și privilegiile nobililor, în afară de donațiunile lui Sigismund Bathori...

Procesul-verbal al acestei diete se încheie, de asemenea, cu un cuvânt de mulțumită, adresat lui Mihai care, după obiceiul și datina celorlalți principii creștini, a promis a presta jurământ că va „apăra libertatea patriei”...

A doua dietă transilvană din timpul lui Mihai s-a ținut la Brașov, în zilele de 12-15 martie 1600, când se luă hotărâri la fel cu cele votate în noiembrie 1599 la Alba Iulia... Abia în dieta ținută la Alba Iulia, în cursul lunii iulie 1600, au ajuns în dezbatere și probleme curat românești, votându-se articole privitoare la soarta preoției și a țărânimii române din Transilvania.

Înainte de a cunoaște cuprinsul și însemnătatea acestor articole, trebuie să facem însă amintire de altă faptă de vitejie a lui Mihai-Vodă, să-

virșită în mai 1600: de cucerirea Moldovei.

După așezarea sa în capitala Transilvaniei, Mihai lăsa cîrma Țării Românești în grija fiului său Nicolae Pătrașcu și a sfetnicilor lui de încredere, dîndu-le trupe ardelene de pază; iar în Transilvania păstră lângă sine trupe muntene... stăpînind aci — cum scria contemporanul Sigismund Forgách — ca un „principe ereditar”... El înțelegea să împartă „vorbe și speranțe bune la toți”.

Îl neliniștea însă faptul că împăratul Rudolf, prin trimișii săi, stăruia să-i cedeze Transilvania și el să se întoarcă înapoi la cîrma Țării Românești.

...Dacă nu primea banii așteptați de la împăratul Rudolf ca subsidii pentru oștire, în schimb Mihai era cercetat cu oferte și promisiuni din partea papei Clement VIII, care la 22 aprilie 1600 îi adresa o scrisoare cu momeli, sfătindu-l să-și schimbe credința, să treacă la biserica apuseană-catolică și atunci îi va trimite ajutoare bănești.

Cronicarul Szamosközi, de obicei bine informat, spune că Mihai ar fi primit scrisoarea papei „strîmbînd din nas, indignat că acesta cutează să-i atace și defaime credința”...

Un nou Alexandru

Respinse deci Mihai ajutorul oferit pe un preț așa de scump, cum ar fi fost acela al unei trădări suflatești. Cu deplină încredere în steaua norocului său, strîngîndu-și oștile ce putea să aibă atunci la îndemînă, se repezi la începutul lui mai în Moldova, contra lui Ieremia Movilă, pe care — cu tot ajutorul de oaste polonă — îl fugări și închise în cetatea Hotinului, de unde însă acesta izbuti a ieși pe furie, refugiindu-se cu boierii săi în Polonia...

La 1 iunie 1600 a primit Mihai în lași închinarea boierilor moldoveni, începînd — cum arată cronică — „a se scrie și a se mărturisii Domn și în a treia țară”...

Moldovenii exprimă dorința să-l vadă pe Nicolae Pătrașcu așezat în scaunul

domnesc din Iași. Dar Mihai, socotindu-l prea tânăr și temându-se că „nu va putea fi domn într-o țară de margine” amenințată de apropiata război, a lui Ieremia Movilă, a lăsat la cîrma Moldovei o locotenentă domnească de patru boieri (Udrea hatmanul, Andronic vistierul, Sava armașul și Negrea spătarul). El însuși se grăbi înapoi la Alba Iulia, unde seoseau trimiși împăratului Rudolf cu propunerea să rămînă el domn al Munteniei și al Moldovei, iar a treia țară — Transilvania — s-o cedeze austrieilor!

Stăruințele împărătești au fost însă zadarnice. Mihai nu se putea învoi să arunce în mod ușuratic o izbîndă ostășească răsunătoare, nici să nesocotească dreptul pecetluit cu sînge; de aceea „nu se îndura de Ardeal” să-l părăsească, ci trimițînd o nouă solie la Rudolf îl ruga „să-i lase Ardealul, cum și l-a dobîndit, și să-l slobozească asupra turcilor”. Apoi la cîrma Moldovei trimise pe nepotul său Marcu Vodă, fiul lui Petru Cercel, împreună cu Preda Buzescu.

În vara anului 1600, după biruința de la Hotin, atinsese Mihai culmea gloriei sale ostășești și a puterii politice. Stăpînea acum *trei țări* cu populație românească de baștină. Faima și vitejia lui începuse a fi răspîndite cu laude meritate în toate țările Europei creștine. Însuși împăratul Rudolf, ascunzîndu-și nechezul pentru refuzul în timpinat cînd a cerut să i se cedeze Transilvania, se simțise obligat a lua în dreaptă socotință rîvna lui Mihai în slujba creștinătății întregi, precum și „eroica lui vitejie ostășească, strălucitele lui merite și mai ales credința lui vrednică de laudă și statornicia lui încercată în serviciul cauzei împărătești”, dărîndu-i cetatea Königsberg, în Silezia, împreună cu întreg domeniul ce-i aparținea, ca s-o stăpînească el și urmașii lui, fără ca vreodată să poată fi revocată această donațiune. Mihai a și încasat timp de doi ani veniturile domeniului, cu a cărui administrație încredințase pe italianul Carlo Magno în calitate

de „prefect și administrator”. Acest Carlo Magno scria la 1600 din Milano lui Mihai încunostiințîndu-l că împăratul Rudolf a trimis în Franța, în Spania, la Papa și la toate căpeteniile țărilor știri despre bărbăția și vitejia lui care este ca un al *doilea Alexandru* (Machedon)...

Misionarul Andrei Bobbi — un călugăr dominican care a pierit cu prilejul unei năvăliri a tătarilor în Moldova pe la 1604 — se mîngia în taina cugetului său cu nădejdea că Mihai va fi ridicat prin succesele sale războinice, în scurtă vreme, în vechiul tron împărătesc din Constantinopol. Așa se exprima acest dominican într-o scrisoare a sa de la 25 iunie 1600 *privindul pe Mihai ca pe un apropiat restaurator al imperiului bizantin*.

Probleme românești în dietă

Nu este deci mirare că, în culmea puterii sale politice Mihai află momentul potrivit spre a impune dietei transilvane convocate la Alba Iulia, în vara anului 1600, cîteva măsuri privitoare la îmbunătățirea sortii poporului român și a preoților săi, măsuri pe cari reprezentanții celor trei națiuni privilegiate prin nedreapta constituție a Transilvaniei nu cutezau atunci să le combată, ci s-au grăbit să le voteze cu *obștească învoire*.

Pe lingă hotărîrile privitoare la „darea porții” de cîte 6 florini și la obligația nobililor de a merge personal la oaste, în dieta aceasta s-au ridicat din nou jalbe contra iobagilor, cari nu vor să mai asculte de stăpîni, și s-a cerut lui Mihai să dea nobililor voie liberă spre a-i pedepsi, în schimb să fie pedepsiți fără întîrziere și nobilii cari au bătut ori au tăiat în timpul aceleia vreun iobag.

Articolul 20, votat în dieta aceasta, are următorul cuprins: „S-au întîmplat și astfel de lucruri, că unor oameni de ai noștri li s-au adus scrisorile Măriei Tale — scrise unele în limba sîrbească [sla-

vonă], altele în limba românească — din care pricină nu au putut înțelege din ele porunca și voința Măriei Tale. De aceea am hotărît ca astfel de scrisori să fie trimise nobilimii sau în limba maghiară sau în limba latină, cine ar mai umbla pe la nobili cu astfel de *scrisori românești sau sîrbești*, pe niște oameni ca aceia să-i prindă și să-i trimită la Măria Ta împreună cu scrisorile”. În cuprinsul acestui articol e exprimată *pentru înția oară*, în scurta domnie transilvană a lui Mihai, o împotrivire oficială a nobilimii maghiare față de caracterul românesc al acestei stăpîniri.

Articolul 23 atinge, în sfîrșit, o chestiune care dovedește că dieta transilvană a putut fi înduplecată prin autoritatea domnească a lui Mihai să încuviințeze oarecari înlesniri de ordin economic... în privința dreptului de pășunat.

Este lămurit că dieta s-a înduplecat a vota acest articol de lege *numai* din considerațiune față de Mihai, simțîndu-se obligată să țină seama de dorința lui, manifestată în interesul țăranimii române, după cum a ținut să i-o îndeplinească și pe aceea privitoare la *emanciparea preoților români de îndalorirea și povara slujbelor iobăgești*.

Cuprinsul articolului 24 înfățișează această dorință a lui Mihai, legiferată prin votul dietei din Alba Iulia, după cum urmează: „În ce privește a doua dorință a Măriei Tale, ca persoanele preoților români să nu le silească nimeni la robotă în rînd cu obștea iobagilor, am respectat și în această cauză dorința Măriei Tale și am hotărît ca preoții români să fie scutiți, în toate locurile, în persoanele lor de orice slujbă de acest fel”.

În sfîrșit, se mai găsește în procesul-verbal al acestei diete încă un articol privitor la preoții români, art. 31 și ultimul, de următorul cuprins: „Am hotărît și aceasta ca, dacă vreun preot român s-ar însura a doua oară și satul nu ar spune aceasta vlădicului cu prilejul vizitației canonice, ispanii (șpan—vice-comite) să ia de la acel sat o

pedeapsă de 200 florini pe seama Măriei Tale".

Dispoziția acestui articol de lege se explică prin curen-
tul de reacțiune ortodoxă im-
potriva înnoirilor protestan-
te, strecurate în viața și dis-
ciplina bisericească din Tran-
silvania prin hotărârile sino-
dului de la Aiud, unde în
toamna anului 1569, cu învoi-
rea episcopului Pavel din Tur-
daș, li se încuviințase preo-
ților evlavioși dreptul de a
se căsători a doua oară, dacă
s-ar întâmpla să le moară in-
ția soție. Numeroși preoți
vor fi făcut uz de îngăduința
aceasta. În zilele lui Mihai
devenind însă legăturile ie-
rarhice dintre biserica Tran-
silvaniei și Mitropolia Ungro-
vlahiei mai intensive, aceas-
ta din urmă și-a dat silința
și a reușit să pună stavilă cu-
rentului de reformă protes-
tantă, stăruind ca Mihai să in-
terzică preoților și pe calea
unor măsuri legislative căsă-
toria a doua, pe care tradi-
ția și practica bisericii orto-
doxe nu o admite.

„Ca un leu în fruntea războiului”

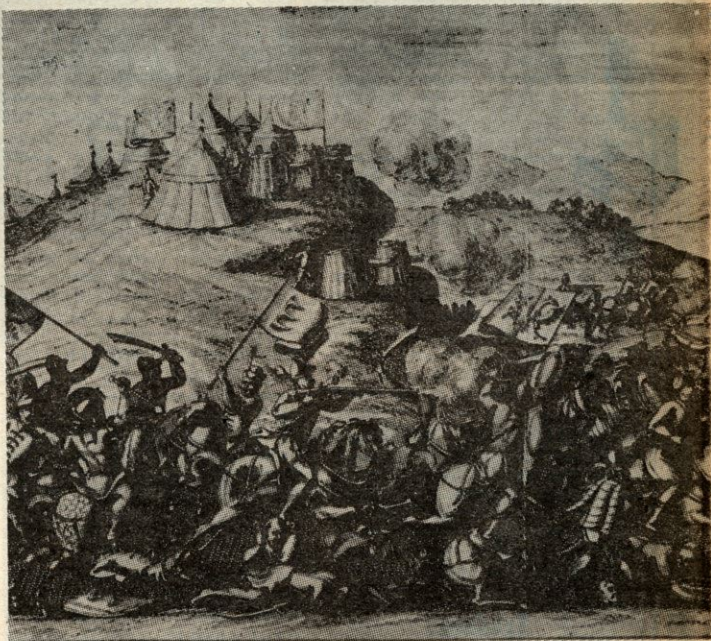
Abia se terminase dieta
transilvană din vara anului
1600, care înfățișează unirea
celor trei țări din preajma
Carpaților înjghebată, iar pe
înăptuiitorul acestei uniri, pe
neîntrecutul luptător Mihai,
în punctul de culminațiune a
stăpînirii sale, cînd nori grei,
încărcați de primejdii apro-
piate, începură să întunece
strălucirea acestei stăpîniri.
Privilegiații constituției tran-
silvane, dînd uitării jurămîn-
tele de credință de la sfîrșit-
ul anului 1599, căutară și gă-
siră aliați, cu ajutorul căro-
ra să poată surpa domnia lui
Mihai în țara Transilvaniei.
Însuși generalul Basta le veni
în ajutor cu oștile împăratului,
al cărui sfetnic, locțiitor și că-
pitan general era Mihai în cu-
prinsul acestei țări. De altă
parte, nici Ieremia Movilă,
nici protectorii săi poloni nu se
puteau împăca cu situația ce
li s-a creat prin înfrîngerea
de la Hotin și prin pierderea
Moldovei. Sultanul aștepta,
de asemenea, prilej potrivit

spre a se răzbuna asupra „ha-
lnului” care-i pricinuise prin
vitejiile sale atîta înfrîngere
și neliniște la Dunăre.

Nobilii maghiari din Tran-
silvania pregătiră în taină,
destul de repede, răscoala im-
potriva lui Mihai: în cursul
lunii august izbutiră a îndu-
pleca pe Basta să-i sprijie-
nească. Atraseră curînd și bur-
ghezia orașelor sășești de

minte”, că va avea „să dea
seamă înaintea lui Dumnezeu”.
Sfaturile lui Nectarie au rămas
însă fără nici un rezultat...

Întemeiați pe sprijinul lui
Basta și al oștilor împărătești,
cari împreună cu ale răscula-
ților ardeleni se urcau la 30-
35 000 de luptători, potrivnicii
lui Mihai au dezlănțuit răz-
boiul, abia lăsînd acestuia răga-
zul necesar să-și strîngă oștirea

Detaliu dintr-o gravură germană de epocă reprezentînd bătălia de la
Gorăslău (3 august 1601)

partea lor. Alături de Mihai,
mai rămîneau secuii și mulțime
a țărănilor români... Pe
secui s-au grăbit sibienii a-i
sfătui, să se lapede fără întîr-
ziere de Mihai, alăturîndu-se
la tabăra potrivnicilor lui...

Tot din acele zile critice
s-a păstrat și o scrisoare ro-
mânească — a jupînului Nec-
tarie, omul lui Mihai —, adre-
sată din Sebeșul săsesc lui
Luca Engeter, primarul Si-
biului, reamintindu-i de jură-
mintul făcut, întrebîndu-l pen-
tru care pricină „a ridicat
sășimea toată” de ucid oa-
menii lui Mihai și sfătuiindu-l
să nu-și potrivească mintea
cu a celor „ce sînt deșești de

(20-22 000) și s-o așeze în
ordine de bătaie lingă satul
Mirăslău (jud. Alba), într-o
poziție strategică aleasă cu
pricepere și dibăcie.

Dacă Mihai și-ar fi păstrat
calmul de trebuință, rămînînd
pe poziția aceasta în cursul
luptei, ar fi putut ieși cu
izbîndă și din această învîl-
măseală, cunoscută fiind iscu-
sința lui de a smulge biruința
din mîna unor oști adeseori
mult mai numeroase decît cele
comandate de dînsul. Dar su-
fletul îi era frămîntat ca o
corabie pe creasta valurilor
înviforate, arzînd de setea de
a se răfui cît mai repede cu
generalul hain Gheorghe Bas-
ta, care a fost destul de viclean,

spre a-i întinde chiar la începutul luptei o cursă primejdi-oasă... Mihai n-a mai putut ieși învingător, ca de obicei, ci cu vreo 15 000 de ostași ciți îi mai rămăseseră s-a văzut nevoit să se retragă spre Făgăraș, pentru ca de aci să treacă munții alergînd repede spre Țara Românească, unde năvăliseră polonii lui Zamoiski, să așeze pe Simion Movilă, fratele lui Ieremia, în scaunul domnesc de la Tirgo-viște.

În octombrie s-a dat lupta cu polonii în valea Teleajenului, o luptă tot așa de pușin norocoasă pentru Mihai, care fiind atacat în fața de oastea lui Zamoiski, iar în spate de ardeleni trădătorului Moise Székely și fiindu-i trupele obosite, a rămas învins prin inferioritatea numerică de o parte, prin situația morală zdruncinată a oștirii sale, de alta. Eroismul său personal nu l-a părăsit însă nici în aceste clipe teribile. Miron Costin laudă vitejia lui Mihai, scriind în letopisețul său că și de astă dată sta „singur Mihai Vodă ca un leu în fruntea războiului”. Zamoiski a reușit a se icui [înge] între cavaleria și pedestrima lui Mihai, învingînd pe aceasta din urmă într-o luptă inegală. Mihai s-a retras apoi spre Tirgoș, unde polonii, temîndu-se de vreo cursă, nu l-au mai urmărit...

Trădarea

În situația aceasta nespuse de grea, lui Mihai nu-i rămînea decît o singură speranță: la împăratul Rudolf... A pornit deci spre Praga, unde a fost primit la Curtea împărătească și i-au fost ascultate păsurile. Într-un raport din Praga (9.III.1601) Mihai e înfățișat ca o „persoană fină și serioasă pe care M. Sa (împăratul Rudolf) ține s-o trateze după cuviință”.

Stăruințele lui la Curtea împărătească auură de astă dată rezultat, deoarece la Praga a sosit știrea despre reinstalarea lui Sigismund Bathori la cîrma Transilvaniei, fapt care l-a îndrîjit pe Rudolf și pe curtenii lui. Ajutorul cerut de Mihai a fost deci încuviințat dar cu condiția nefastă să

lupte împreună cu Basta pentru alungarea lui Sigismund Bathori din Transilvania. Era o condiție așa de grea pentru Mihai, care nu putea să uite niciodată ce a pătînit în lupta de la Mirăslău... Dar partizanii, cari îi susțineau cauza la Curtea împărătească, stăruiau să-l înduplece la o împăcare cu Basta. Neavînd încotro, a cedat; învingîndu-se pe sine însuși. Dar—după cum spune Giovanni Beducino din Parma—la această împăcare Mihai „a întins mina cu multă greutate, biruindu-și împotrivirea lăuntrică”. La fel scrie și Antonio Constantini într-un raport din Kosice (28.V.1601) că Mihai la cea dintîi întîlnire cu Basta „schimba fețe”, abia putînd să rostească un cuvînt către interpret spre a răspunde cuvintelor ce i-au fost adresate.

Împăcat astfel, Mihai și Basta au pregătit lupta care s-a dat la Gorăslău (jud. Sălaj) în vara anului 1601 (24 iulie). Sigismund Bathori a rămas învins, oștile împărătești comandate de Mihai și de Basta luîndu-i 54 tunuri și 130 steaguri. Cîrînd după biruința de la Gorăslău au izbucnit neînțelegerile între cei doi comandanți. Motivul sau pretextul de ceartă era: cine să trimită prada războiului la Curtea din Viena: Mihai sau Basta?...

Gheorghe Basta căuta felurite pricini ca să-l răpună pe Mihai. Învinuindu-l că ar fi rostit cuvinte grele împotriva împăratului, l-a chemat să se justifice; nefînd Mihai urmare acestei chemări, Basta trimise spre cîrtul lui trupe de valoni și germani sub comanda căpitanului Iacob Beauri. În dimineața unei sfinte duminici (9/19 august 1601) ucigașii au tăbărit asupra lui Mihai și găsindu-l fără pază în cîrtul său „se repeziră — cum spune cronicarul contemporan — ca niște dihanii sălbătice cu săbiile scoase; iară unul se repezi cu sulța și-l lovi direct în inimă; iar altul de grabă îi tăie capul, și căzu trupul lui cel frumos ca un copaciu, pentru că nu știuse nici se prilejiu sabia în mina lui cea iute; și-i rămase trupul lui gol în pulbere aruncat... și rămăseră creștinii, și mai virtuoși Țara Românească, săraci de dînsul”...

Eroismul lui Mihai a fost eternizat în versuri grecești de către contemporanul Stavrinov într-un poem tipărit mai tîrziu la Veneția (1742). Notînd cum a fost răpus Mihai prin „îndrăcita pismă” a lui Basta, Stavrinov zice că „frumosul trup căzu ca un copaciu rostogolindu-se la pămînt”. apoi exclamă: „O, cer și soare, îngroziri-vă de această fărădelege... că astăzi a căzut columna creștinătății... Alt Mihai ca acesta nu va mai veni în Țara Românească, să facă pe agareni [otomani] să fugă sub pămînt. Pietrelor, despoiați-vă, arbori dezrădăcinați-vă și voi munților plîngeți și cîmpiilor acoperiți-vă de întristare, căci au pierdut vitejii pe acela de care tremurau leii și balaurii, pe acela ce se lupta pentru ortodoxie și spera să facă liturghie în Sf. Sofia, pe acela care lucra, fără preget, să unească biserica Romei și a Constantinopolului să fie una, pe acela ce niciodată n-a pus preț pe viața sa și în nici o bătălie nu și-a crutat capul”.

Cronicarii ardeleni, ca Ștefan Szamosközi și ca Gaspar Boitinus, l-au asemănat cu Hannibal (Hannibal-Valachus).

Scriitorul german Teutschländer, publicînd la Viena (1879) o carte întreagă despre Mihai Viteazul (Michael der Tapfere), îl înfățișează, în comparație cu contemporanii săi, ca pe un *uriaz între pitici*, exclamînd: cît de mici ne apar pe lîngă el figurile unui Sigismund, regele umbră al Poloniei, și Andrei Bathori, Ieremia Movilă, și chiar împăratul Rudolf însuși!

Iar un tînăr istoric ceh (Mačurek) îl asemănă pe Mihai Viteazul cu Wallenstein, eroul tragic al Boemiei...

Spre Marea Unire

Domnia lui Mihai Viteazul are deosebită însemnătate nu numai în istoria românilor, ci și în a celorlalte popoare creștine din Răsăritul Europei, fiindcă prin bărbăția și îndrăzneala sa, prin atacurile repezi și biruințele strălucite asupra turcilor, a trezit în sufletul lor speranța izbăvirii și îndemnul de luptă necurmată pentru dezrobire de sub jugul păgînului.

ARHEOLOGIE EGIPTEANĂ LA LONDRA

ȘI... DINOZAUURI LA COTSWOLDS

În ce privește însemnătatea acestei domnii pentru istoria românilor, ea se impune mai ales prin faptul că Mihai a fost cel dintîi realizator al unității național-politice...

Ideea de țară s-a lărgit, îmbrățișînd în acțiunea lui Mihai interesele neamului și ale creștinătății. Cele dintîi s-au afirmat, în parte măcar, în pregătirea iscusită a expediției în Transilvania, ca și în fulgerătoarea cucerire a Moldovei. Timp de 7 luni i-a fost de-ajuns lui Mihai, spre a întinde hotarele cîrmuirii românești pînă aproape de marginile firești ale neamului și ale graiului străbun. Trebuie subliniat însă faptul că sîmînta ideii naționale nu a lipsit din actele de cîrmuire ale lui Mihai, nici în Transilvania, nici în Moldova. Consolidarea vechilor legături ierarhice dintre Mitropolia Transilvaniei și a Ungrovlahiei, scutirea preoților români de poverile roboțelor iobăgești și încuviințarea dreptului de pășunat pe seama satelor românești, tot atîtea măsuri impuse dietei transilvane de intervenția personală a lui Mihai dau suficiente dovezi că în sufletul lui ardea dorința de a fi ocrotitorul neamului său dintre Carpați și Tisa...

Mihai a fost atît de lăudat pentru vitejia sa în toate țările Europei, el a devenit mai tîrziu și un puternic îndrumător al neamului românesc atît prin domnia-i scurtă, dar glorioasă, care a dovedit lumii că unirea tuturor românilor sub o singură cîrmuire e cu putință, cit și prin moartea sa tragică, prin sfîrșitul năpraznic pe care i l-a pricinuit hainul Gheorghe Basta prin asasinatul de la Turda. Acest omor politic nu putea să rămînă nerasplătit. Singura dreptă răsplătire, demnă de renumele eroului tragic, nu putea fi decît înfăptuirea din nou și pentru totdeauna a unirii românilor — unire înjghebată de dinsul în mod trecător. Tot ce s-a lucrat și s-a plănuit de la 1601 pînă la 1918, de o latură și de alta a Carpaților, fie pentru, fie contra acestei uniri, a contribuit să pregătească terenul pentru dorita ei înfăptuire pe veci. ■

Pe parcursul a trei săptămîni din luna mai a acestui an, ziarul britanic The Times a anunțat tot atîtea descoperiri arheologice de excepție în capitala de pe Tamisa.

Prima este de fapt o redescoperire: 30 cutii mucegălte, păstrate la Kew Gardens și care conțin resturile coroaanelor funerare a lui Tutankhamon (1333 î.e.n.-1325 î.e.n.) și întreaga cantitate de fructe, mirodenii și cereale ce urmau să îl asigure faraonului egiptean, potrivit credințelor vremii, hrana. Cutiile fuseseră aduse în Anglia de Howard Carter, descoperitorul mormintului lui Tutankhamon, în anul 1922. În 1932, arheologul britanic le-a trimis la Kew Gardens pentru a fi analizate. Au rămas acolo pînă ce le-a regăsit acum un tînar arheolog francez aflat la specializare la University College din Londra.

Pe baza recentel descoperiri, folosind sofisticate metode moderne de analiză, specialiștii speră să restabilească un catalog cit mai complet al florei din Egipt de acum peste 3 300 ani, modul cum erau irigate culturile, cum era strînsă și păstrată recolta. Oficialitățile britanice au declarat că esanțioanele aparțin de drept Egiptului, dar ele ar dori, înainte de a le trimite înapoi la Cairo — unde se păstrează cea mai mare parte a hanelor găsite în mormintul lui Tutankhamon —, să le poată cerceta cit mai amănunțit.

Pe malul Tamisel, în zona South-wark, aproape de Podul Londrel, a fost dezgropată podeaua unui mare depozit, cu dimensiunile de 4,5 metri pe 10,6 metri, ce datează din vremea stăpînirii romane. Ea constituie o primă indicație că în acea parte a capitalei britanice se afla, în secolul I e.n., un mare port comercial. În prelucrarea podelei realizată din blăni de stejar și excelent conservată — este pentru prima dată cînd se realizează o asemenea descoperire — se afla o rampă pe care se rostogoleau butoaiele. Dr. Timothy Potter, curatorul antichităților romano-britanice de la British Museum, își exprima entuziasmul față de această revelație și speranța că ea va răspunde unor întrebări pe care arheologii și le pun de multă vreme.

Tot pe malul Tamisel, vizavi de Turnul Londrel, au fost date la

livelă ruinele Palatului ridicat în anul 1325 de regele Eduard II (1307-1327) și casa lui Sir John Fastog, socotit a fi fost modelul celebrului personaj shakespearian Falstaff.

Palatul lui Eduard II era o clădire pătrată, de aproximativ 73 metri, unde regele se retrăgea pentru a scăpa de grîlile domniilor. Locul clădirii apare indicat pe o hartă din sec. XVI.

Casa lui Sir John Fastog dispunea de o serie de instalații pe malul fluvialului — zăgăzuri și canale — care atestă o intensă activitate portuară. Ele constituie o dovadă că Sir John Fastog era un negustor important, intens preocupat de neozul său, un caracter total opus nepăsătorului Falstaff.

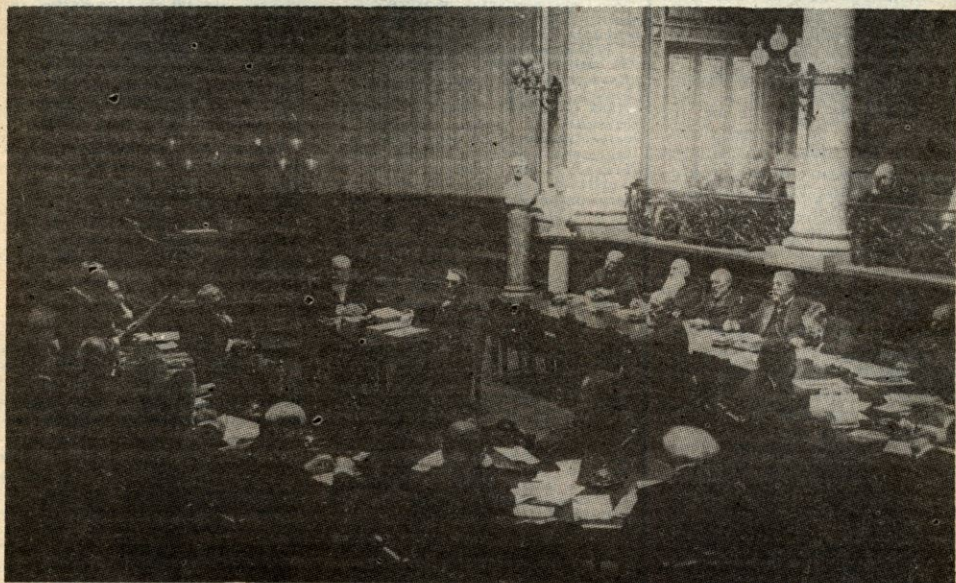
Același ziar, The Times, anunță în numărul său din 1 august 1988 că s-au descoperit — eu prilejul săpăturilor arheologice de pe șantierul de la Cotswolds — resturile a cel puțin șapte dinozauri, alături de cele ale altor specii. Acolo se găsea un lac. Cercetătorii au identificat pînă în prezent dinți de la o specie de dinozaur zburător (Pterodactyl), urme de Cetiosaurus (27 m lungime), Megalosaurus și alte două specii necunoscute anterior. Alături de aceștia mai trăiau crocodilii (un metru lungime), pești cu carapace (Lepidotis) și rechini.

O recentă descoperire pare a confirma ipoteza dispariției dinozaurilor în urma unui cataclism natural. Nu departe de Houston, în statul Texas din S.U.A., o echipă de cercetători a identificat urme care atestă faptul că acum 65 milioane ani — la sfîrșitul cretaceului, cînd au dispărut și dinozaurii — un val uriaș (15-30 m înălțime) a măturat zona Carabilor. Valul — ale cărui urme au fost identificate pînă în Mexic și Haiti — nu putea fi provocat, potrivit celor ce au făcut descoperirea, decît de căderea unui asteroid uriaș, cu diametrul între cinci și zece kilometri. În epoca respectivă, Pămîntul ar fi suferit impactul mai multor asemenea asteroizi uriași. Norii de praf rezultați au provocat scăderea temperaturii și dispariția unor specii, între care și dinozaurii.

1916-1918. Academia Română:

PATRIA MAI PRESUS DE ORICE

ALEXANDRU DOBRE

O ședință în Aula Academiei Române la începutul secolului nostru

2 septembrie 1916. Ședință publică la Academia Română. Lucrările sînt conduse de președintele înaltului for, Petru Poni. După ce anunță pierderea unuia „din cei mai stimați și iubiți dintre colegii noștri”, Nicolae Teclu, cel care „reprezenta în Academie marea idee a unității culturale a tuturor românilor”¹, dă cuvîntul doctorului Gh. Marinescu. Cea de a treia comunicare din această ședință este a lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea. În afara academicienilor, în sală se află un numeros public.

¹ Nicolae Teclu (1839-1916), născut la Brașov, chimist, profesor de chimie generală și analitică la Academia comercială din Viena; cercetări privind arderea, gazele, tehnologia hîrtiei și inventator al becului de gaz cu reglare automată, care-i poartă numele; a construit, de asemenea, numeroase aparate de laborator pentru cercetările din specialitatea respectivă. A fost „unul din cei mai rechi membri aleși ai Academiei. Timp de 37 de ani — arăta P. Poni — el venea, aproape în fiecare an, de la Viena, pentru a lua parte la lucrările din sesiunile noastre generale”.

„De acord cu toată suflarea românească”

Delavrancea începe prin a spune că sesiunea ordinară a Academiei Române s-a deschis „în niște împrejurări extraordinare. Europa se clatină din temelii supt greutatea armelor. De doi ani și mai bine

Europa înnoată în sînge”. După ce subliniază ororile războiului și condamnă opera distructivă a militarismului german și a celui austro-ungar, a acelei „oștiri mecanic organizate care nu cunoaște altă lege și altă poruncă decît «Krieg ist Krieg»”, vorbitorul dă un răspuns emoționant întrebării: pentru ce a intrat România în război?

„Istoria — spune el — povestește izbînzile și suferințele, gloria și urgia pe care le-a gustat și le-a îndurat neamul nostru nefericit adeseori și pururea cu același instinct și cu același gînd de unire. Cronicarii și istoricii — moldovenii, ardelenii și muntenii —, neconțenit cu aceeași grije: să nu uităm cîntem același neam din aceeași tulpină... Ne-am lîptit de Carpați cînd au năvălit valurile invaziilor și ne-am sculat iarăși, după cutremurele care păreau că ne îngroapă, cu aceeași conștiință întărită că sintem români... Ne-am păstrat aceeași limbă fără deosebiri profunde, fără dialecte, așa ca moșul din Ardeal să se înțeleagă cu munteanul de la Dunăre și cu plășul din Moldova. Sîntem o ființă pe care Carpații nu o despart, ci o întregesc. Avem același dor, aceeași dureri, aceeași aspirațiuni. Cîntăm aceeași cîntece și aceeași doină de aude de la Tisa pînă la Marea Neagră. Durerile și bucuriile celor de dincolo sînt și ale noastre, și ale noastre sînt și ale lor. Dușmanii lor sînt și ai noștri... Visul atîtor generații de strămoși și de părinți l-am visat și noi, și, acum, îl vedem aceea... Un neam nu piere prin siluire, ci numai prin abdicare. Și noi n-am abdicat nici la trecut, nici la conștiința națională... După înfrîngerea dualismului, în Ardeal nu s-a mai auzit decît un lung vaet de jale și de durere... Noi — subliniază vorbitorul — n-am intrat în haosul acestui mîdel pentru cuceriri, ci pentru dezrobiri... Noi nu vrem ce nu este al nostru, ci vrem unirea cu frații noștri... Noi nu ne cîrmim cu sabia o patrie nouă, ci ne-o întregim... Duhul ade-vărului, al dreptății și-al fraternității mină vitezele noastre ostiri... Carpații au fost trecuți într-o clipă, și clipa aceasta o vom prefăce într-o veșnicie... Și vom avea de suferit, și vom suferi muți de admirație în fața jertfelor... Și vom avea de plîns și ne vom înghiși lacrimile... Și nu ne va covîrși durerea hotărîții să biruim în numele sfintei cauze a neamului nostru...”

Adresîndu-se numeroasei audiențe, Barbu Ștefănescu-Delavrancea își încheie discursul cu aceste cuvinte: „Tot ce

este românesc și simte românește să-și pregătească sufletul și să-și plece fruntea în uriașul templu al României de mîine... Domnilor, Academia Română, cea mai naltă instituție de cultură, întemeiată în 1866, a avut ca scop fundamental nu numai unitatea morală și intelectuală a românilor de pretutîndeni. Ea, primind în sinul ei reprezentanți și din Ardeal, și din Banat și din Bucovina supt aceeași cupolă, am văzut neconțenit, de o

Datare a da ea însăși un prim exemplu de conduită patriotică, în cadrul aceleiași ședințe, Academia Română, prin membrii prezenți, își însușește propunerea făcută de N. Iorga: „În timpul războiului, membrii Academiei Române oferă diurnele lor și remunerațiile ca secretari, precum și drepturile de autori pentru memoriile ce publică, pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor soldaților căzuți”. În același scop, din veniturile Academiei se mai alocă

Trupe germane cîmpitoare pe străzile Bucureștilor

jumătate de veac, imaginea virtuală a României Mari. Ea, simbol premegător al aspirațiunilor noastre, a izbutit să întrefie flacăra unui patriotism integral care nu cunoștea hotarele artificiale ale României, ci, săltînd peste Carpați, înfrîngea de fapt, pe cei care erau frați de drept. Ea, topind istoria suferințelor noastre seculare, a scos din zgura trecutului, nobil și lamur [limpede], un singur suflet al unei singure ființe, al românimii de altădată și al românimii de toldeauna... Domnilor, încheind, să strigăm din adîncul sufletului nostru: Trăiască România Mare!”

o sumă de 45 000 lei. „Sumele ce putem oferi sînt mici — arăta Petru Poni —, însemnătatea lor însă este foarte mare. Ele vor dovedi că cea mai înaltă instituție culturală este de acord cu toată suflarea românească în aceste mari momente ale vieții noastre naționale”¹.

¹ Participarea materială a Academiei Române la efortul de război nu s-a limitat la această primă și modestă sumă, contribuțiile sale reale, din venituri proprii sau din cele cîvenite membrilor săi pentru munca lor, s-au ridicat la 198 835,40 lei; la această sumă s-au adăugat înlesnirile bănești acordate statului și care au reprezentat 1 015 650 lei (Analele Academiei Române, Seria II, tomul XXXIX, 1916-1919, p. 275).

Pe toată durata războiului, Academia Română, a împărțit soarta țării, cu momente de grele încercări, dar și de istorice împliniri. Ceea ce merită subliniat este faptul că, în condiții excepțional de grele, ea și-a adaptat rapid structurile organizatorice și activitățile desfășurate, continuând să acționeze pentru înfăptuirea idealului de unitate națională și statală a poporului nostru. Să urmărim cîteva secvențe din viața Academiei Române în timpul războiului de întregire națională, așa cum sînt ele ogîndite în *Analele Academiei Române* și în documente aflate în arhivele înaltului for de cultură, și pe care le prezentăm acum marelui public.

Încredere în geniul poporului

La data de 23 noiembrie/6 decembrie 1916, cînd trupele de ocupație au intrat în Capitală, o parte dintre membrii Academiei¹, a conducerii și

¹ Sub cupola Academiei Române își desfășurau atunci activitatea personalități ale științei și culturii românești, apreciate în țară și străinătate pentru marea lor învățătură, cunoscute pentru sentimentele patriotice care le animau conștiințele. Spre a fi edificați, dar și pentru a îndrepta unele erori strecurate în lucrări, studii și articole apărute în ultimii ani, iată lista membrilor Academiei, așa cum arăta ea la 31 mai 1916:

Secțiunea literară: Andrei Băseanu, Ioan Bianu, Ioan Caragiani, George Coșbuc, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Titu Maiorescu, Anton Naum, Iacob C. Negruzzi, Alexandru Philippide, Sextil Pușcariu, Ioan Sbierea și Duliu Zamfirescu (membri titulari), Ilie Bărbulescu, I.A. Bassarabescu, Gheorghe Bengescu, I. Al. Brătutescu-Volnesti, Teodor T. Burada, Dimitrie Dan, Ovid Densusianu, Octavian Goga, Artur Gorovei, Enea Hodos, Gheorghe Muraru, Pericle Papahagi, Mihail Sadoveanu și Teodor D. Speranția (membri corespondenți);

Secțiunea istorică: Ion Bogdan, Constantin Giurescu, Nicolae Iorga, Ioan Lupăș, Vasile Mangra, Simion Mehedinți, Ion Nistor, Dimitre Onciul, Vasile Pârvan, Theodor V. Ștefanelli, Mihail C. Sutu și Alexandru D. Xenopol (membri titulari), Gheorghe Bogdan-Duică, Petre Brosdeanu, A.C. Cuza, N. Docan, Silviu Dragomir, I.C. Filitti, Gh. Ghibănescu, general C. N. Hirje, Alexandru Lapedatu, Ștefan Longinescu, P.P. Negulescu, Gheorghe Popovici, Ioan Slavici, Ioan Tanovicăanu și Ioan Ursu (membri corespondenți);

Secțiunea științifică: Grigore Antipa, Victor Babeș, general Gr. Crăini-

personalului său de execuție s-a retras, împreună cu guvernul și celelalte autorități ale statului, la Iași, în teritoriul rămas liber. O altă parte din membrii Academiei, din conducerea acesteia și personalul de execuție, a rămas în Capitală, sub ocupație dușmană. În sfîrșit, unii dintre membrii ei s-au refugiat în străinătate sau, prinși acolo de evenimente, au rămas în continuare în diferite capitale europene, unele, din proprie inițiativă sau din însărcinarea guvernului și a Academiei, au continuat să îndeplinească anumite misiuni oficiale, să reprezinte forul academic al țării, să acționeze în numele și pentru apărarea intereselor vitale ale poporului și statului român.

Prima sedință a Academiei Române la București, sub ocupație, a avut loc la 25 noiembrie/8 decembrie 1916. Atmosfera era grea, apăsătoare. Durerea se citea pe chipurile tuturor. „Domnilor colegi, și-a început Ion Bogdan, vicepreședintele Academiei, cuvîntul. Am durerea de a deschide sedința noastră de astăzi sub ocupație străină. De șazeizi de ani, umilim fețele și pierderile ce însoțesc totdeauna o asemenea ocupație au fost crușate fărăi noastre. Ne-a fost dat nouă să le suferim iarăși; le vom suferi cu resignațiune și demnitate.

ceanu, Ștefan C. Hepites, dr. C.I. Istrati, dr. Gheorghe Marinescu, Ludovic Mrazec, Petru Poni, Anghel Saligny, Ion Simionescu, Nicolae Teclu și Gheorghe Țițeica (membri titulari), I. Atanasie, Eugeniu Botezat, dr. I. Cantacuzino, Constantin Climescu, Leon Cosmovici, dr. D. Gerota, Dragomir Hurmuzescu, dr. C. Levaditi, Dimitrie Pompeu, Emil Racoviță, dr. M. Riegler, C.F. Robescu, Alexandru Sutu, Sabba Ștefănescu, Em. C. Teodorescu (membri corespondenți).

La acea dată, printre membrii onorari se aflau: general C. Barozzi, George Enescu, Petre Grădîșteanu, Victor Mihaly, Atanasie Mironescu, Eusebie Popovici, Ilarion Pușcariu, Theodor Rosetti, Vasile Stroescu ș.a. Conducerea Academiei era exercitată de o „Delegațiune”, compusă din: Petru Poni — președinte, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Ion Bogdan și dr. Gheorghe Marinescu — vicepreședinți, Iacob C. Negruzzi — secretar general. Ioan Bianu era secretar al Secțiunii literare, Nicolae Iorga al celei istorice și Șt. Hepites al celei științifice; în aceste calități ei făceau parte din Comisiunea permanentă a Bibliotecii Academiei. Acestea i se adăugau Comisiunea financiară și Comisiunea bugetară.

Membrii Academiei Române, rămași aici așa de puțini, nu au nici un fel de mijloace de a contribui măcar la alinaarea acestei nenorociri naționale. Ei nu pot, în momentul de față, decât să dorească din tot sufletul ca geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a ferit în trecut de atîtea ori de urmările dezastruoase ale ocupațiilor străine, să ne ferească și de neprevăzutele urmări ale celei de acum.

Cu această dorință fierbinte și cu nădejdea că discuțiunile și hotărîrile noastre își vor re-lua în curînd obișnuita lor libertate, începem trista sedință de astăzi”.

În sedința următoare, din 9 decembrie, prezentînd o comunicare, Ioan Bianu mărturisea deschis că, „în aceste zile amare, cînd sufletele noastre stau apăsate sub durerea ocupației armatelor străine..., toate simțirile noastre sînt îndreptate spre ostirea fărăi și spre luptele ei”.

În București cotropiți de inamic, rămăseseră 10 dintre membrii titulari ai Academiei Române: Ion Bogdan, Ioan Bianu, Grigore Antipa, Gheorghe Țițeica, Victor Babeș, Dimitre Onciul, Titu Maiorescu, Constantin Giurescu, George Coșbuc și Simion Mehedinți. Ei s-au înțeles regulat, în fiecare vineri, în sedințe intime, unde au făcut și au ascultat comunicări științifice, au luat decizii relative la premiile Academiei, au discutat diversele probleme administrative și financiare „spre a nu lăsa ca viața instituției să înceteze cu totul”, exprimîndu-și ferm încrederea în permanența statalității și ființei naționale românești. În intervalul 25 noiembrie - 1916-8 octombrie 1918, s-au ținut, potrivit registrului proceselor-verbale aflat în Arhivele Academiei, și după calculele lui Ioan Bianu, 77 sedințe intime (cu foarte rare excepții, în fiecare săptămînă, vinerea).

Elogiu înaintașilor

Unele comunicări prezentate în acei ani s-au distins prin caracterul lor profund

patriotic și politic, constituind adevărate manifeste de protest împotriva ocupației străine. Ele indică modalitățile și căile prin care, în ciuda severelor măsuri luate de autoritățile de ocupație, autorii lor și Academia le-au folosit pentru a promova public aspirațiile la independență și unitate națională. Astfel, la 31 ianuarie/13 februarie 1918, Dimitre Onciul a rostit „o cuvântare despre viața și faptele marelui domnitor Mircea cel Bătrîn”, cu ocazia împlinirii a 500 ani de la moartea acestuia. Neputându-se deplasa la Cozia, unde se află rămășițele pămîntesti ale domnitorului, membrii Academiei au hotărît să participe la ceremonia ce s-a oficiat la Mitropolie, în prezența unui public numeros, și să publice cuvîntarea rostită cu acel prilej de Dimitre Onciul. Totodată, s-a hotărît ca istoricul D. Onciul să publice un studiu asupra domniei lui Mircea Vodă, împreună cu toate documentele cunoscute ale acestei domnii, în original sau în traducere. Subliniind rolul pe care l-a jucat marele voievod în afirmarea Țării Românești în lumea europeană a vremii sale, D. Onciul arăta: „Mircea Vodă cel Bătrîn, a cărui pomenire de 500 de ani de la moartea lui o serbăm astăzi, a ocupat tronul Basarabilor într-un timp cînd tîndrul principat al Țării Românești, după abia un secol de la întemeiere, se afla în cea mai mare cumpănă... Comemorînd aci domnia lui binecuvîntată, cuvine-se deci să ne reamintim vrednicile lui fapte, și mai ales acele prin care el a strălucit...” Arătînd că pria tratatul (capitulația) încheiat cu Poarta „înțelepciunea prevăzătoare a lui Mircea a căutat să asigure viitorul fării sale de către o fatală supunere prin armie”, istoricul continua: „Astfel, pe cînd celelalte state creștine din sud-estul Europei au căzut victimă cumplitei furtuni musulmane, principalele românești le-au supraviețuit în greaua luptă, urmîndu-și fără în-

trerupere o viață politică a lor proprie...”

Din mormîntul său de la Cozia, umbra lui ne însușește, îndemîndu-ne la faptele iubirii de țară și ale tăriei de credință virtuți prin care cu vitejie și înțelepciune el și-a cucerit cunună de glorie nepieritoare...

Așa strălucește personalitatea lui măreață în istorie, la încheierea primului secol al statului românesc. Așa va străluci luminoasă lui figură, din secol în secol, cît timp va fi istorie românească.

Binecuvîntată în istorie, binecuvîntată în conștiința națională și în inimile românești este domnia lui!”

Deși în *Analele Academiei Române* se precizează faptul că la ceremonia înmormîntării lui Titu Maiorescu programul fixat la cererea autorităților de ocupație prevedea să nu se țină cuvîntări, în ședința extraordinară de la 6 iulie 1917, D. Onciul a citit textul cuvîntării pe care o pregătise și în care vorbea despre „veneratul nostru coleg și marele învîdător al neamului care a fost Titu Maiorescu”. El scotea în evidență latura patriotică, națională a activității celui dispărut, subliniind că prin moartea lui, a mai dispărut „unul dintre făuritorii României contemporane”, care „a servit și promovat marile probleme ale culturii românești și interesele culturale ale românilor de pretutindeni”.

Dispariția fulgerătoare și neașteptată a poetului George Coșbuc a produs o adîncă impresie în rîndurile colegilor săi academicieni. „Cei ce l-au cunoscut mai de aproape — spunea Ion Bogdan în ședința Academiei din 17 mai 1918 — știm că el a murit și de durere pentru România și de durere pentru acei români, care în existența și întărirea României vedeau garanția existenței lor în viitor”. Vorbitorul avea în vedere pe „românii din monarhia austro-ungară”, pe care poetul „n-a încetat a-i iubi”. „Țara întreagă și românimea — spunea Ion Bogdan, făcînd permanent apel la neamul românesc în între-

gimea lui — pierde un poet în suflul cărui s-au reflectat mai bine de un sfert de veac toate aspirațiunile sîndtoase ale neamului, în vorba cărui s-au intrupat, în cea mai frumoasă și mai curată formă, idealurile și duverile acestui neam”.

Astfel de atitudini, dorința de a păstra neatinsă demnitatea celui mai înalt for de cultură al țării, l-au determinat pe Nicolae Iorga să propună și pe cei prezenți la ședința din 22 martie/4 aprilie 1919 să accepte în unanimitate rezoluția: „Academia Română, în momentul întocmirii unei Românie unite prin sacrificiul, într-un război jeric, al tuturor fiilor ei și în pragul jubileului său de 50 de ani, reîntregindu-se cu membrii săi împiedicați pînd acum de a lua parte prin ocupația străină la lucrările sale, înfierea, în unanimitate, orice legătură de solidarizare cu dușmanii țării care s-ar fi putut produce, oriunde ar fi, în aceste triste împrejurări, și gîndindu-se numai la interesele permanente ale neamului, reia misiunea sa de a da științei în toate domeniile ei interpretarea națională, care a fost și pînd acum misiunea sa”.

„Hunii” în bibliotecă

În condițiile coteropirii unei mari părți a țării de către trupele Puterilor Centrale, inclusiv a Capitalei, unde Academia își avea sediul și depozitele, cu întreg patrimoniul său cultural și științific, una din principalele probleme care s-au pus a fost apărarea acestui inestimabil tezaur, „cîci — scria Iacob C. Negruzzi, secretarul general al Academiei — ce ar deveni istoria românilor dacă s-ar pierde documentele prețioase și în parte unice ce posedă Academia?”

Pentru a putea acționa în mod eficient, au trebuit rezolvate în primul rînd chestiuni de natură organizatorică. Astfel, la București a fost stabilită o „delegațiune

(Continuare în p. 16)

Permanență și continuitate

JUDECATA LA ROMÂNI (II)

Acad. ȘTEFAN PASCU

Persistența cnezatelor și voievodatelor¹ — străvechi forme de organizare social-politică și juridică ale românilor, a căror evoluție se înscrie ca o mărturie a vechimii și unității poporului român în vatra străbună —, își află o expresie grăitoare și în activitatea scaunelor de judecată cneziale și voievodale existente în cadrul comunităților românești. Continuând vechi forme de organizare juridică, ele reflectă originalitatea acestei instituții la

români, iar prin faptul că le regăsim aidoma sau aproape identic organizate pe întregul areal locuit de români, demonstrează unitatea de evoluție a formațiunilor politice românești. Ele constituiau forme superioare în structura juridică românească din evul mediu, ale cărui prime instanțe erau — cum am văzut în numărul precedent al revistei² — scaunele de judecată satești.

Scaunele cneziale

Scaunele de judecată ale uniunilor de obști sau obștilor teritoriale, prezidate de cnezi sau voievozi aveau între principalele lor atribuții dreptul de judecată asupra locuitorilor din obști sau uniuni de obști.

Adunările cnezilor sînt menționate în documente încă din sec. XIV-XV, dar — așa cum au observat toți cercetătorii problemei — ele sînt, în realitate, mult anterioare atestărilor documentare, avîndu-și originea în organizarea obștească prestatală. Nu poate fi o simplă coincidență supraviețuirea instituției cneziale și a instanței de judecată cnezială în aceleași zone geografico-istorice unde au supraviețuit mai active și instituțiile politico-administrative românești, districtele.

O dovadă a originii îndepărtate a scaunelor de judecată cneziale este și faptul că, alături de cnezi, în aceste foruri de judecată erau prezenți și preoți și oameni de rînd, ceea ce înseamnă supraviețuirea vechilor adunări obștești egalitare. Această supraviețuire este sugestiv ilustrată și de numărul de membri ai acestor „adunări obștești” (*congregatio generalis* — cum sînt numite în documentele epocii), număr ce se ridica la 24, egal cu cel al „jurătorilor” din vechiul drept românesc: 12 cnezi, 6 preoți și 6 oameni de rînd.

Scaunele de judecată cneziale sînt foarte asemănătoare, adeseori identice ca formă de organizare, oriunde au existat, ceea ce dovedește unitatea de evoluție și organizare a comunităților românești. Peste tot unde voievodatele au supraviețuit, voievozii te-

ritoriali sau ai uniunilor de obști prezidau și scaunul de judecată cnezial. Acolo unde instituția voievodală a fost înlocuită de cea cnezială, președintele scaunului de judecată cnezial era vicevoievodul Transilvaniei sau castelanul cetăților (în cazul scaunelor de judecată existente pe domeniul unor cetăți).

În toate aceste scaune se judeca după legea veche (*lex antiqua*) sau obiceiul românesc (*jus valachicum*). Acest vechi sistem de norme era suficient de puternic pentru a se împotrivi, uneori cu succes legilor feudale favorabile claselor dominante și potrivnice intereselor maselor populare.

Dintre scaunele de judecată cneziale, cele mai bine cunoscute, pe temeiul documentelor păstrate, sînt cele din Țara Hațegului. Cunoașterea lor — avînd în vedere

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6-9/1986; 9/1988.

numeroasele asemănări și similitudini cu scaunele de judecată din alte zone — ne oferă imaginea acestei instituții în mediul românesc.

Prezidate de vicevoievodul Transilvaniei, care era în același timp și castelan al cetății Hațeg, scaunele de judecată cneziale din această străveche fără românească erau formate din 12 cnezi, 6 preoți și 6 țărani. Toți membrii — cu excepția președintelui — erau aleși anual, cu posibilitatea de a fi realesi de mai multe ori. Scaunul de judecată se reunea săptăminal, lumea, într-o anumită clădire din Hațeg. Cei 24 jurați asessori depuneau un jurământ că vor face judecata „după legea și obiceiul districtului Hațeg”, adică vechiul drept românesc al pământului. Hotărîrea (sentința) se consemna într-un proces-verbal care era înscălit de toți membrii scaunului de judecată.

Existau anumite momente importante, cînd luarea deciziilor impunea o consultare mai largă. Așa a fost cazul în anul 1360, cînd scaunul de judecată a fost, în realitate, o adunare generală (*congregatio generalis*) a obștii cnezilor și a oamenilor de orice stare, care au ales dintre ei 24 asessori, „bărbați, potriviviți și vrednici de credință” (*viros idoneos et fide dignos*), anume 12 cnezi, 6 preoți și 6 țărani (trei liberi și trei iobagi). Astfel reuniți, acești reprezentanți au judecat pricinile dintre mai mulți cnezi — descendenți din neîntemeietori ai satelor — acordînd, pe baza dreptului cnezial (*jure keneziali*), cîștig de cauză cnezilor Costea și Mușana.

Documentul a reținut atenția cercetătorilor nu numai pentru descifrarea mecanismului de funcționare al acestei instituții (cnezi care judecau, alături de iobagii lor, cu egalitate de drepturi), dar și pentru numele întîlnite în acest document. Juzii purtau nume românești răspîndite în Țara Românească: Basarab cel Lung, Dan, Nan, Vlad sau Dumitru, fiul lui Bărbat; între împricinați găsim numele de Costea sau Mușana, întîlnite, de asemenea, pe tot cuprinsul etnic românesc,

ceea ce ilustrează și unitatea onomastică a românilor din vremuri foarte vechi.

La dezbaterile acestui scaun de judecată participau cu drepturi egale toți membrii și, împreună, adoptau hotărîrile cunbite. „După obiceiul districtului” — (*consuetudine ipsius districtus*), președintele scaunului — adică însuși vicevoievodul Transilvaniei — trebuia să le ceară părerea tuturor asessorilor jurați și celor „foarte mulți dintre cnezii bătrîni și români de rînd care se aflau de față la acea adunare” (*ceteris quamplurimi kenezii, seniores et homines Olachiales populi, ipse congregationi nostre adherentes*). Numai după ce erau rostite mărturiile acestor jurați și ale celorlalți bătrîni se pronunța hotărîrea. Întreaga procedură ilustrează grăitor vechimea și continuitatea neîntreruptă a practicii juridice ale românilor din evul mediu, dezvoltate din formele obștilor sătești, cînd pricinile dintre membrii obștii erau judecate de întreaga obște, împreună cu „oamenii buni și bătrîni”, hotărîrile luîndu-se numai cu acordul tuturor.

O întîmplare din 1371 relevă autoritatea de care se bucura dreptul românesc (*jus valachicum*) față cu dreptul feudal. Reunit la Deva, scaunul de judecată, prezidat de castelanul cetății, a condamnat, după legile feudale, un român cu numele Petru. Față de această încălcare a „legii românilor”, toți cnezii și românii din cele patru scaune ale districtului cetății Deva s-au împotrivit, cerînd ca judecata să se facă după legea românilor și nu după alte legi. Românii au obținut cîștig de cauză în cererea lor dreaptă, ceea ce a făcut ca și în alte procese privindu-i pe români, care s-au judecat în a doua jumătate a sec. XIV precum și în prima parte a sec. XV (1411, 1434, 1437), să se recurgă la străvechiul drept românesc. Multe și mari asemănări cu scaunele de judecată cneziale din comitatul Hunedoara, îndeosebi cu Țara Hațegului se întîlnesc și în alte zone ale Transilvaniei.

În Banat fiecare district își avea scaunul de judecată propriu (*sedes iudiciaria districtus*), prezidat de cnezi sau voievozi la care participau reprezentanții cnezilor și ai fruntașilor românilor (*seniores Olachorum*). Deseori se întruneau într-un scaun de judecată reprezentanții mai multor districte asemenea scaunelor de judecată ale celor patru districte hunedorene ce-și aveau în cetatea Deva un scaun de judecată central. Asemenea scaune, prezidate de castelanii cetății unde avea loc judecata erau formate din nobili și cnezii români din districtele respective. Alături de nobili și cnezi, din scaunele de judecată districtuale făceau parte și oameni de rînd, cum se întîmplă la 1428 în districtul Mehadia. Scaunul de judecată cnezial, prezidat de castelan, era format din cinci cnezi jurați, cărora li se adăugau, uneori și șapte jurători.

În districtul Rodnei, scaunul de judecată era format din cnezul districtului, ca președinte și din mai mulți jurați care formau senatul (*kenezis ac senatus sedis*). Cnezul din Feleac, de lângă Cluj, avea competență judecătorească nu numai asupra locuitorilor din satele din împrejurimi ci și asupra românilor din Cluj, cu condiția de a-i judeca ziua și nu seara sau noaptea.

Asemănătoare poate fi și situația scaunelor inferioare din Țara Făgărașului, în număr de cinci. Scaunul inferior sau provizoral era format din provizor, în calitate de președinte și 12 boieri asessori, ceea ce înseamnă cnezul și 12 cnezi asessori jurați din Țara Hațegului și Banat, deoarece cnezii și voievozii făgărașeni, sub influența instituțiilor din Țara Românească, din care Țara Făgărașului a făcut parte multă vreme, erau numiți boieri.

La românii din Serbia scaunul de judecată era format din cnezi ca președinți și jurați, membri. Scaunul de judecată se deplasa la fața locului, în satele românești, de două ori pe an, judecînd pricinile, nerezolvate la scaunul sătesc.

Cnezii și ceilalți membri ai scaunelor de judecată erau

aleși anual. Cu timpul însă, pe măsură ce structurile feudale au pătruns tot mai adânc în sinul comunităților românești, unele familii cneziale ce urcaseră treptele ierarhiei sociale erau mereu reprezentate în scaunele de judecată cneziale. Așa au fost, în Țara Hațegului, în a doua jumătate a sec. XIV, familiile cneziale din Rîu de Mori, Sălaș, Rîu Bărbat, Ostrov, Densuș, Clopotiva ș.a. Caracteristic pentru acești cnezi jurați, urcați pe treptele sociale superioare, este folosirea unor formule diplomatice foarte pretențioase, mult asemănătoare formulelor utilizate de puterea centrală și nobiliară.

Edificator pentru atribuțiile acestor scaune de judecată este faptul că ele erau considerate asemănătoare adunării generale a nobililor sau a congregațiilor. Astfel, la anul 1360, vicevoievodul Petru al Transilvaniei caracteriza „obștea cnezilor și a oamenilor de orice altă stare și condiție” (*universitas keneziorum et alterius cutusvis status et conditionis hominibus*) din Hațeg, ca „adunare generală” (*congregationem generalem*). Instrumentele de întărire a documentelor emise de cnezii jurați erau, de asemenea, identice cu ale adunării generale a nobililor. „Scrisoarea noastră privilegială — se consemnează la finele unui document — este întărită de pecetea noastră” (*litteras nostras privilegiales sigillo nostri communitates consignatas*).

Răspîndite pe întreg cuprinsul Transilvaniei, bucurîndu-se de autoritate și prestigiu în rîndul comunității românești, scaunele de judecată cneziale argumentează, prin îndelungata lor existență tradițiile de organizare și vechimea instituțiilor românești, în concordanță cu evoluția specifică a acesteia. Faptul că autoritățile centrale (regale sau voievodale) nu le-au putut ignora, trebuind să le accepte și, mai ales, să accepte valabilitatea hotărîrilor lor, dovedește trăinicia formelor românești de organizare, persistența și puterea lor. ■

PATRIA MAI PRESUS DE ORICE

(Urmare din p. 13)

provizorie” (conducere) care să reprezinte în mod autorizat și legal interesele instituției în raporturile sale cu autoritățile de ocupație. La 6 iulie 1917 s-a constituit „Delegațiunea provizorie”, alcătuită din Ion Bogdan, Ioan Bianu, Grigore Antipa și Gheorghe Țițeica. „Acești delegați — se precizează în hotărîrea adoptată — să fie chiar prin această însărcinare autorizați să subscrie la caz de trebuință pentru președintele Academiei”. S-a trecut apoi la reorganizarea serviciilor și a funcțiunilor Academiei, afectate de starea de război și de ocupația străină. Cu mari greutate s-a obținut și aprobarea pentru editarea unor publicații, căci pentru a menține mai riguros sub controlul lor activitatea editorială, autoritățile de ocupație au introdus o drastică cenzură și obligativitatea tipăririi oricărei lucrări, indiferent de profil, atît în limba română, cît și în germană.

Tuturor acestor neajunsuri li s-au adăugat rechizițiile de bunuri și inventar ordonate de comandamentul trupelor de ocupație. „Din primele zile ale ocupației — arăta Ioan Bianu — au fost ridicate telefoanele, apoi bicicletele, mașinile de scris...” Dar cel mai grav au avut de suferit patrimoniul Bibliotecii Academiei, colecțiile de documente și manuscrise care au fost prădate hoștește, în miez de noapte¹.

Locuința dr. Gheorghe Marinescu (refugiat din București) a fost devastată de soldați germani, care, declara Victor Babeș, chemat la fața locului, „au prădat și stricat tot ce le-a căzut la îndemînă”, în special „biblioteca de specialitate de mare valoare, în care se cuprindeau și seriile complete ale mai multor reviste importante”. Biblioteca savantului „a fost nimicită mai

mult de jumătate”, încît, mărțurisea același V. Babeș, „nu știu cum dl. Marinescu își va putea continua activitatea”.

De asemenea, o parte din „colecțiunea de amintiri istorice și obiecte de artă, adunate cu atîta interes în tot cursul vieții” de dr. C.I. Istrati a fost ridicată de trupele germane.

O altă victimă a acestui tratament lipsit de scrupule a fost casa academicianului Ștefan C. Hepites, care se simțea dator să declare public, mai târziu, că stigmatizează „sistemul de hoție organizat în armatele care ne-cu invadată, sistem a cărui victimă am fost eu însumi”. Adresîndu-se colegilor săi din Academie, Ștefan Hepites le spunea: „Dați-mi voie să vă prezint o carte purtînd semnele invaziunii hunilor în țara noastră, cu rugămintea de a fi păstrate ca o dovadă mai mult de nerespectarea convențiunilor internaționale privitoare la modalitatea conducerii războaielor... Subofițerii germani care luase în stăpînire casa mea, s-au mai îndelețnicit și cu împușcarea mai multor cărți, pe care le-au scos din bibliotecă mai foarte devastată. Volumul ce vă prezint — Oeuvres, de Pierre Curie — face parte dintre aceste cărți marțire. Numeroasele găuri din biroul meu arată înverșunarea cu care voinicii ostași se năpustise asupra sărmanelor cărți și busturi, dintre care unul al lui Victor Hugo”.

În sfîrșit, putem aminti și faptul că în toamna anului 1917, unul din custozii Muzeului național bavarez din München, beneficiind de tot concursul autorităților militare de ocupație, a organizat săpături arheologice la Histria, materialul rezultat în urma acestor cercetări fiind transportat desigur în Germania.

Atitudinea membrilor Academiei Române rămăși în capitala țării în perioada ocupației străine se adaugă manifestărilor de înaltă ținută patriotică pe care forul academic le-a dovedit în toți acei ani grei. ■

(Va urma)

¹ Vezi amănunte despre cele petrecute în relatarea lui Ioan Bianu din *Magazin istoric*, nr. 1/1986.

Dascăli patrioți de la Colegiul „Sf. Sava”

Dr. NICOLAE ISAR

Întemeierea Colegiului național „Sf. Sava”, în 1818¹, a marcat un moment important în dezvoltarea culturii și a întregii vieți naționale românești. Grupul de profesori și generațiile de absolvenți ai colegiului și-au adus o contribuție de mare însemnătate la afirmarea conștiinței și sentimentelor de unitate națională, la răspîndirea ideilor înaintate ale timpului. Marea lor majoritate s-au aflat în primele rînduri ale celor care au pregătît, pe plan politic și ideologic, terenul revoluției din 1848 și al Unirii din 1859.

La început — istoria dacilor

Conștiința de menirea lor ca „luminători” ai neamului, dascălii colegiului bucureștean nu s-au limitat la activitatea didactică propriu-zisă, ci au înfăptuit o operă de culturalizare în rîndurile unui public larg, îndeosebi în lumea satului. Concentrarea atenției asupra țărănimii izvoră din convingerea, unanim împărtășită de toată mințile luminate ale epocii, „că orice progres general al țării era indisolubil legat de ridicarea nivelului de viață materială și spirituală al țărănimii, care pe atunci forma majoritatea covârșitoare a națiunii.

În realizarea nobilelor scopuri, profesorii de la „Sf. Sava” au folosit pe larg presa, creînd cu mari eforturi o serie de publicații. În 1836, din inițiativa lui Petrache Poenaru, a apărut revista *Muzeul național* — care, așa cum se menționa în articolul-program — își propunea să răspîndească, „cunoștințele de economie industrială cele mai potrivite pămîntului țării, să se ocupe în mod special de problemele agricole”. Editorii săi — P. Poenaru și Florian Aaron — aveau, de asemenea, în vedere publicarea unor articole consacrate istoriei patriei, în care scop urmăreau cu atenție „cercetările și observațiile [arheologice] făcute în principate”,

aducîndu-le la cunoștința publicului cititor prin intermediul unor corespondenți „medici, profesori și alte persoane”.

Muzeul național a apărut din 1836 pînă în 1838, în total 53 numere, dintre care primele zece în limbile română și franceză, iar următoarele numai în română.

Editorii revistei au acordat, cum arătam, o atenție specială cunoașterii trecutului istoric al poporului nostru, mijloc eficace în dezvoltarea sentimentului național. Sub titlul *Suveniruri istorice și arheologice*, în cîteva numere consecutive ale revistei a apărut, sub semnătura V. Bl. (foarte probabil, V. Blaremburg), un articol care releva originea daco-romană a poporului român. Descriind vestigiile antice cunoscute la acea dată — de la Turnu Severin, Celei, Caracal — și subliniind semnificațiile lor cultural-istorice, autorul atrăgea atenția asupra însemnătății cunoașterii istoriei strămoșilor noștri cei mai îndepărtați. În același spirit, un articol-editorial publicat în numărul din mai 1837, în care era clar afirmată ideea unității naționale, arăta că românii din Muntenia, Moldova, Transilvania, Bucovina și celelalte provincii românești alcătuiau cu toții „nația română”, care este moștenitoarea teritoriului vechii Dacii. Autorul, probabil Florian Aaron, atrăgea atenția asupra faptului că „istoria dacilor este începutul istoriei românilor și este atât de interesantă pentru oricare român,

încît cine vrea să cunoască istoria românilor trebuie să cunoască mai întîi istoria Daciei”.

Cu articole de istorie a colaborat la revistă și Simeon Marcovici². Între altele, în numărul din 10 iunie 1837, el recomandă călduros primele două tomuri din lucrarea *Idee repede de istoria Prințatului Țării Românești*, recent apărută sub semnătura lui Florian Aaron și care era prima sinteză de istorie a Munteniei, prezentată în contextul general-istoric românesc.

Primul cotidian se chema „România”

Cea de-a doua publicație editată de profesorii bucureșteni — un ziar, primul cotidian românesc, semnificativ intitulat *România* — a apărut la 1 ianuarie 1838. Ziarul a fost redactat de Florian Aaron și G. Hill și s-a bucurat de colaborarea mai multor profesori ai colegiului bucureștean. El își propunea să țină la curent pe cititori cu cele mai noi evenimente politice din țară și de peste hotare, majoritatea articolelor referindu-se la situația din țară și din celelalte provincii românești, îndeosebi cele aflate încă sub dominație străină. În paginile sale au apărut însă și articole de știință și economie, iar într-un supliment, Florian

¹ *Magazin istoric*, nr. 9/1973, 2/1986; 4/1987.

Aaron a publicat un eseu privind istoria românilor, expunând în mod remarcabil ideile din manualul său, dar adăugându-le un suflu patriotic de o mare elocvență și o concepție mai clară privind sensul progresiv al dezvoltării noastre istorice, anticipându-l în această privință pe Nicolae Bălcescu.

Din păcate, după numai un an, datorită greutăților materiale, iarul și-a încetat apariția. Prin spiritul și mai ales prin orientarea sa patriotică, publicația merită din plin caracterizarea pe care i-a făcut-o Nicolae Iorga: „Multă vreme — scria el — poporul nostru nu era să aibă niciăieri o foaie în aceste condiții de apariție și cu un material la alegerea căruia să se fi cheltuit atita pătrundere critică și atita îngrjiire morală”.

Cea mai importantă publicație editată de către profesorii bucureșteni a fost revista *Învățătorul satului*. Inițiatorul și principalul ei redactor a fost Petrache Poenaru. Gazeta a apărut bilunar, începând din 1843. Articolul-program, semnat de P. Poenaru, preciza că noua publicație urmărea „să se poată da țaranului știință despre orice putea să-i îmbunătățească starea, precum lucrarea pământului după un chip înlesnitor, creșterea viteilor și apărarea lor de boale, paza sănătății locuitorilor și îndeletnicirea la deosebite feluri de meserii folositoare pentru economia casei”. Printre colaboratorii revistei s-au aflat Alexe Marin (profesor de fizică și chimie), C. Aristia (profesor de franceză) și alții.

Pînă la 14 iulie 1848, conducerea efectivă a revistei a avut-o P. Poenaru, iar de la acea dată, în plină desfășurare a revoluției de la 1848, a fost preluată de Nicolae Bălcescu, care a transformat publicația într-unul din principalele organe de propagandă revoluționară. În numărul din 8 august 1848, Bălcescu a publicat cunoscutul său articol *Drepturile noastre către Înal'ta Poartă*, în care, făcînd apel la vechile capitulații, sublinia caracterul specific al relațiilor româno-otomane, insistînd asupra ideii de libertate națională care își avea temeliile

adînci în larga autonomie a țărilor române. Un colaborator statornic al publicației în zilele revoluției a fost C. Aristia, care, în trei numere consecutive, a publicat mobilizatorul său articol intitulat *Despre libertate*.

Caracterul combativ al revistei, angajarea ei fermă în evenimentele revoluționare ale anului 1848, n-au scăpat atenției cenzurii regimului reacționar instaurat după înăbușirea revoluției, care i-a interzis apariția. A reapărut la 1 ianuarie 1849, cu titlul *Foaia satului* și cu un program pur oficial.

În 1845, din inițiativa lui I. Genilie, unul dintre cei mai vechi profesori ardeleni ai Colegiului „Sf. Sava”, stabilit la București înainte de 1831, a început să apară și revista *Universul*, periodic ce purta ca subtitlu *Noutăți din toată natura, cultura, literatura*. Concepută ca un organ de largă informare științifică, publicația își propunea să lupte împotriva ignoranței, obscurantismului și superstițiilor și să „înștiințeze iubitorilor de știință ce înaintări face omenirea în cunoștințele naturii, culturai și literaturii, cele ce caracteră [caracterizează] diferențierea dintre un învățat și un neînvățat”.

Pentru mintea și inima tuturor românilor

Acordînd atenție problemelor de istorie, cultură și știință universală, revista s-a ocupat sistematic de problematica societății românești, în paginile sale găsim și locul convenit articolelor despre istoria, limba și cultura națională, cu toate marile probleme ce frământau lumea românească în preajma revoluției de la 1848. Pledînd pentru dezvoltarea unui învățămînt menit să asigure cadrele de specialiști pentru viitoarea industrie națională, unul dintre articolele publicate conținea ideea extrem de înaintată pentru vremea aceea că „numai cu industria trăiește o mare nație”, iar prin dezvoltarea acesteia se va ajunge la emanciparea „a mii de fa-

mili neavute acum”. Peste numai cîteva decenii, ideea va fi reluată și dezvoltată de gîndirea economică românească pentru a fundamenta necesitatea și rosturile unei industrii naționale. Cum se știe, acestei campanii i s-a alăturat cu tot entuziasmul și mișcarea socialistă din țara noastră.

Cu o tematică diversă și strîns legată de nevoile acute ale epocii, *Universul* s-a impus atenției românilor de pretutindeni, bucurîndu-se de o deosebită prețuire. După cum scria un profesor de la Academia Mihăileană din Iași, într-un articol publicat în paginile *Universului*, revista bucureșteană se număra printre cele mai citite publicații ale vremii, deoarece „cuprînsul ei este folositor românului nu numai în privința imaginației și a literaturii, dar totdeauna și în privința minții și a inimii”. În acest spirit, mai vechile gazete editate de G. Bariț și Gh. Asachi, la Brașov și Iași, care întîmpinaseră cu entuziasm apariția *Universului*, îndemneau „pe toți moldo-românii a ajuta o asemenea folositoare foaie” (*Albina românească*).

Răspunzînd sentimentelor de unitate națională, tot mai des și mai puternic afirmate, I. Genilie a încurajat colaborarea, în paginile revistei sale, a celor mai buni autori din întreg spațiul românesc. La fel a procedat profesorul de drept C.N. Brăiloiu, care în 1847 a scos două numere ale *Albumului științific și literar*, ultima dintre publicațiile editate de profesorii bucureșteni în perioada premergătoare revoluției de la 1848. El a concentrat în paginile revistei cele mai viguroase talente ale epocii, între care V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Ion Ghica și alții.

Prin strădanile depuse de acești cărturari patrioți s-a făcut o operă valoroasă de educare patriotică a cititorilor, de consolidare a legăturilor dintre români din diferitele lor provincii istorice, de largă afirmare a acelei comunități de gînd și simțire ce și-a găsit expresia în evenimentele revoluționare din anii 1848 și 1859. ■

ARTA BRÎNCOVENEASCĂ — NAȘTEREA UNUI STIL

Conf. univ. dr. RĂZVAN THEODORESCU

Sfertul de secol acoperit, între 1688 și 1714, de stăpînirea Brîncoveanului a echivalat, pentru spațiul muntean și oltean, ca și — cu mult timp înainte — jumătatea de veac a cîrmuirii lui Ștefan cel Mare în Moldova, cu răsîmpul nașterii unui stil. A unui stil care nu a fost doar al artelor, al cronicilor, al documentelor de cancelarie, al limbii sau al muzicii. A fost, un stil de viață, un moment de rîgaz, de „zăbavă”, de ordine, la capătul unor experiențe politice și culturale pe care le-a încununat și în prețuia unei epoci care a moștenit, în ideologia, mentalitatea și sensibilitatea de curte, dar și în civilizația populară, ceva din aura modelului brîncovenesc.

În imagine: emblema brîncovenească strălucește ca un simbol al unei perioade de strălucitoare înflorire artistică numeroase monumente românești de artă. În imagine, stemă de la palatul din Potlogi. În pp. 20, 21: cîteva din reprezentativele obiecte de artă, lucrate cu măiestrie de meșterii orfevrieri ai vremii.

Moștenirea și duhul locului

Difuzarea unitară, egală, a unor structuri culturale, artistice mai ales, înnoitoare și creatoare în zonele sociale, dar și geografice ale pământului de la miazăzi de Carpați — unde se iviseră în zorii veacului în care dispărea Mihai Viteazul, se conturaseră în timpul marelui înaintaș cu nume basarabesc, care a fost Matei din Brîncoveni, și fuseseră întregite armonios în deceniile de autoritate politică și culturală a Cantacuzinilor, culminând cu domnia unchiului după mamă al lui Brîncoveanu, Șerban vodă — este o realitate istorică. Ne-o atestă, deopotrivă, graiul *Bibliei de la București* din 1688 — așadar din chiar anul în care, acum trei secole, Constantin Brîncoveanu urca în scaun —, „loggia” Mogoșoaiei, aurul și purpura broderiilor liturgice de la Hurezi... Metaforic și laudativ, această treptată acumulare, această pregătire culturală de-a lungul veacului XVII, este exprimată de un cârturar și ierarh al unei vremi de fericită trudă a tiparînelor și atelierelor muntene, episcopul Mitrofan. Într-o prefață la *Octoihul* apărut în 1700, la Buzău, citim următoarele cuvinte despre „rodurile” care

erau cărțile, dar care puteau fi — adaug eu — și arhitecturile, și frescele, și soliile cu țință diplomatică, și școlile superioare, și bibliotecile: „Întâi această rodire au nevoit să o facă prè lăudatul și marele acela Domn, Io Matei Basarab Voievoda, fericitul strămoș al Măriei Tale; iară au adus puține și necoapte roduri. Iar lăudatul unchiul Măriei Tale, Io Șerban Voievoda Cantacuzino, s-au nevoit și mai mult, dar erau și ale sale roduri de mijloc, nici de tot coapte, nici iarăși de tot crude. Iară Măria Ta... aduci roduri coapte, dulci la gust...”

Sinteza culturală românească patronată de Brîncoveanu, preaplinit acestor „roduri coapte, dulci la gust” din anul de grație 1700, una, de fapt, moștenirea și duhul locului, cu zestre deceniilor imediat anterioare, din vremea lui Matei Basarab și Șerban Vodă cu ecouri ale Orientului postbizantin și cu tot mai puțin timidele dialoguri cu Occidentul; acesta din urmă pătruns în spațiul de la sud (și răsărit) de Carpați fie pe calea central-europeană, prin orașele Transilvaniei, fie pe filiera levantină a Serenissimei Republici venețiene și a faimosului „Athenium Patavinum” din Padova, cetatea universitară vecină cu orașul dogilor, străjuită pînă azi de donatelianna statuie ecvestră a condottierului Eresmo di Narni, supranumită „Gattamelata” la care căpătaseră înaltă învățătură atîția tineri „spudei” (studioși) originari din sud-estul european¹.

„Mentalitatea basarabescă” a domniei lui Brîncoveanu este un fapt de istorie politico-ideologică cu rezonanțe literare și artistice notabile, care atrage luarea aminte a istoricului civilizației noastre vechi. Această mentalitate făcînd permanent apel la vechimea și autoritatea familiei domnitoare din Țara Românească era justificată de o reală descendență: bunicul voievodului, Preda, era fiul lui David postelnicul din Brîncoveni care, la rîndul lui, era fiul lui Danciu din

Brîncoveni și fratele lui Matei Basarab însuși.

Mentalitatea apartenenței la vechea viață basarabescă întemeietoare de țară și dinastie, poate fi descifrată în toate direcțiile vieții spirituale de la finele veacului XVII și de la începuturile celui următor: o întîlnim menționată în cronică oficială care este *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod* scrisă, fără largi orizonturi dar cu supusă ascultare, de Radu Greceanu logofătul; o găsim semnalată de ierarhi și cărturari greci, pe care — asemenea lui Dositei Notaras, patriarhul de Ierusalim — îi găzduia plina de generozitate curte de la București a „prințului aurlui”; o deslușim, în fine, în acel unicat al reprezentărilor voievodale din vechea artă românească: tabloul motiv zugrăvit în 1698 în pronaosul bisericii domnești din curtea tirgovișteană, unde te întîmpină efigiile a nouă importanți domni din stirpea Basarabilor ce au stăpînit în Muntenia secolele XVI-XVII: Neagoe Basarab și Petru Cercel, Mihai Viteazul și Radu Șerban, Radu Mihnea și Matei Basarab, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino, alături de Brîncoveanu însuși (imagini similare fuseseră pictate, după 1702, în palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia, unde „busturile” Basarabilor, dispărute curînd după războiul ruso-turc din 1769-1774, le vedea istoricul și călătorul de origine helvetică Franz Joseph Sulzer).

Respect pentru înaintași

Dar, această mentalitate atașată trecutului de glorie al Basarabilor — semnificativ, domnul se referă, mult mai puțin la strălucita sorginte „împărătească” a neamului său matern, al Cantacuzinilor² — este vădită mai ales în atenția mereu trează pe care Constantin Brîncoveanu a avut-o, înainte și după luarea domniei, pentru ctitoriile mai vechi și mai puțin vechi ale Craioveștilor și ale lui Matei Basarab. Respectul pentru un

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6/1976; 11,12/1982.

august 1714, consumată într-o piață a Stambulului — este încă un argument pentru istoric de a interpreta creația brîncovenească prin prisma istorismului ei caracteristic.

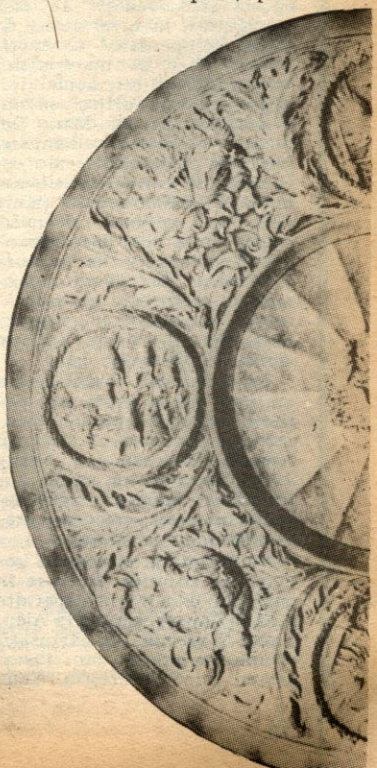
Planul pe care ctitorul și l-a dorit aici și pe care — faptul este evident — l-a impus echipei de meșteri conduși de Manea „vătaful de zidari” era, în 1690-1691, rapelul arhitectonic, încărcat de conotații dinastice, al ctitoriei lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș (al cărui descendent, de asemenea, se considera), regăsit — în ceea ce privește concepția spațială, dar și aceea ideologică, prin pronaosul devenit necropolă a unei întregi familii princiare — la lăcașurile ridicate de voievozii Mihnești (Alexandru II Mircea și Radu Mihnea), de Constantin Șerban „Cîrnul”, urmașul lui Matei Basarab, de Șerban Cantacuzino (antecesorul lui Brîncoveanu) în perimetrul sau în preajma „slăvitei cetăți a Bucureștilor”.

Un manifest al continuității statale

trecut de izbînzii, de neatîrnare, de cultură era, la domnul muntean, semnul de aproape modernă desprindere de medie-valitate, dar și nevoia unui reper statornic, într-o vreme de criză, de nesiguranță, de nestatornicie, o vreme a existențelor baroce pentru care însăși biografia lui Constantin vodă, cu urcările și prăbușirile ei, este o teribilă paradigmă. La Bistrița olteană (ctitoria strămoșilor Craiovești), ca mare spătar, făcea danii artistice cizelate — arginturi liturgice, sfeșnice, ripide, ferecături —, la Arnova (lui Matei Basarab) era „nou ctitor” pentru arhitectură și pictură, la Brîncoveni — locul de pornire a neamului —, și la Jitianu (Îngă Craiova) făcea daruri menționate solemn în documentele timpului. Chiar acel simbol vizual al domniei brîncovenești, care este vastul așezămint „Hurezii ot sud Vilcea” — acolo unde Constantin Brîncoveanu își voise lăcașul de veci, în vremea de apogeu a stăpînirii sale, cînd nu putea fi imaginată tragedia din 15

Numeroasele portrete așezate în friză la Hurezii, realizate în 1694 de echipa de „zugravi” formată din Constantin, Ioan, Andrei, Stan, Neagoe și Ioachim recheamă înaintea noastră — ca și cele de la Filipeștii de Pădure și de la Mărgineni (acestea din urmă ctitorii cantacuzine) zugrăvite de Pirvu Mutu — rudele domnului din partea celei mai puternice familii boierești Cantacuzinii, precum și pe cele pe linie paternă. Dar în afara lui Constantin Cantacuzino „postelnic al lui Matei vodă și a fiilor săi (Drăghici spătarul, Constantin stolnicul, Matei aga, Mihai spătarul, Iordache spătarul și Șerban vodă) ajunși, cu toți, în mari dregătorii, fapt fără precedent în istoria veche românească; în afara rudelor dinspre tată, din Brîncoveni, (David postelnicul, Preda vornicul și marele ban, Papa postelnicul); în afara numeroșilor copii ai voievodului însuși (șase fete măritate cu mari boieri ai vremii sau cu odrasle din nea-

mul domnesc al Moldovei vecine și patru fii ce aveau să piară, tragic și eroic, peste ani, alături de tatăl lor), fresca pronaosului de la Hurezii cuprinde și cîteva efigii ce ilustrează nespuse de limpede „mentalitatea basarabească” a domniei brîncovenești: apar aici domni mai apropiați în timp, ca Radu Șerban, străbunic după mamă al Brîncoveanului, Matei Basarab, frate al străbunicului lui Constantin vodă, Constantin Șerban, fratele bunicii pe linie maternă, după cum apar și antecesorii voievodali cu mult mai îndepărtați în timp, precum Laiotă — cel numit și „Basarab cel Bătrîn” — aparținător de ramura basarabească a Dăneștilor, rival al lui Vlad Țepeș în a doua parte a secolului XV și Neagoe Basarab — prezumtivul fiu al unui alt Basarab, „cel Tînăr” sau Țepeluș —, strămoș la rîndu-i al ctitorului Hurezilor la a șaptea generație. Pentru contemporanii și supușii lui Brîncoveanu care cunoșteau bine desfășurarea faptelor istorice din trecutul Țării Românești — prin manuscrisele care se copiau și care circulau în epocă, prin

compilații atunci realizate, precum *Letopisețul cantacuzinesc*, atribuit lui Stoica Ludescu —, imaginile voievodale și nobiliare de la Hurezi însemnau un manifest unic și ostentativ al unei legitimități; mai mult, al unei continuități și prin mijlocirea imaginilor realizate de grupul de artiști ce-l slujeau pe domn și propaganda sa dinastică, și care au ostenit de-a lungul și de-a latul Țării Românești la Tirgoviște și la Polovragi, la Cozia lui Mircea și la Surpatele, la Bistrița Craioveștilor, la Govora și la Sărăcinești.

Modelul bizantin in haina valahă

Lucrurile nu stăteau altfel nici pe alte meridiane europene, de vreme ce în chiar Parisul lui Ludovic XIV lăcașul invalizilor era împodobit cu imagini începând cu foarte îndepărtată strămoși ai monarhiei Bourbonilor, de la Dagobert la Sfântul Ludovic! Sub semnul tutelar al tradiției, oamenii epocii brincovenesti au fost înconjurați, la nivel aulic, de fastul compensator al epocii baroce, fast al materialelor sumptuoase, al ceremonialului, al predicilor de curte și amvon. Florentinul Antonio Mario Del Chiaro, secretarul domnesc, știa bine că serbările erau organizate la curtea Brincoveanului cu „sommo decoro” (mult fast) și „maggiore magnificenza”, (cea mai mare grandoare) tălmăcite în purpura și în aurul picturilor, icoanelor, broderiilor și argintăriilor împodobite de meșteri brașoveni și sibieni într-un spirit eminamente baroc.

De altminteri, fastul acesta era cum nu se poate mai potrivit principelui de la București, ce devenise, ca altădată Neagoe Basarab sau Vasile Lupu, un protector al întregului Răsărit creștin, al spiritualității orientale, greco sau arabofone, supuse Semilunei.

Nu întâmplător domnul român, ce trimitea ajutoare în bani, în odoare, în tiparnițe până în Caucaz, și până la Alep, putea fi asemuit de cărturarii estului european cu însuși primul împărat creștin, Con-

„Pentru sufletescul folos și amintirea nestinsă”

VICTOR PAPACOSTEA

Așa cum arătam într-unul din numerele precedente în ultimii ani ai vieții, Victor Papacostea a lucrat intens la ceea ce trebuia să încununeze o viață de om dedicată cercetării și răspîndirii cu o largă și exemplară generozitate a trecutului românesc: Istoria învățămîntului din România, lucrare de mari proporții și aco-perind o largă perioadă, începînd din primele veacuri ale evului mediu românesc și pînă în zorii istoriei moderne a țării, odată cu acțiunea de regenerare națională, condusă de Tudor Vladimirescu.

Potrivit concepției lui Victor Papacostea, istoria învățămîntului trebuie văzută în relațiile sale firești cu a celorlalte compartimente ale culturii și civilizației din perioada respectivă, cu întreaga dezvoltare social-economică și politică a țărilor române. Învățămîntul reprezintă, în întregul care alcătuiește fondul de civilizație al unei anume etape, stratul de bază, fundamentul pe care se clădesc celelalte componente ale culturii: arta, literatura, științele.

Domnia lui Constantin Brincoveanu, bogată în multiple înfăptuiri pe toate planurile vieții social-politice și culturale, a reținut, în chip firesc, atenția autorului lucrării menționate, preocupat îndeosebi de contribuția domnului Țării Românești la dezvoltarea învățămîntului, la sensurile noi pe care le-a dat instrucției, prin intermediul școlii. În capitolul rezervat acestui moment, Victor Papacostea se oprește asupra unui element definitoriu al politicii culturale brincovenesti — cultura maselor —, mai puțin studiat pînă la elaborarea lucrării amintite, dar deosebit de semnificativ pentru accepția cu care domni-roman a privit instrucția

școlară, într-o concepție largă modernă, în opoziție cu imaginea îngustă, dogmatică, în care clerul vremii dorea să mențină cele mai largi categorii ale populației. Autorul relevă importanța traducerilor unor scrieri în limba română, pentru ca astfel de cărți să fie la „îndemîna iubitorilor de cetire”, opunînd această concepție celei susținute de unii reprezentanți ai clerului (între ei, patriarhul Constantinopolului, Calinic II) care afirma că „gîndurile cărturăriști pline de taină nu sînt pentru popor”.

Cea mai semnificativă realizare a lui Constantin Brincoveanu pe tărîmul învățămîntului românesc este, fără îndoială, reorganizarea Academiei domnești, eveniment petrecut în lunile august-septembrie 1707. Prin două hrisoave consecutive, Brincoveanu a adus importante îmbunătățiri organizării acestei instituții, atît în sistemul de desfășurare a procesului instructiv (primul hrisov reprezintă un regulament de funcționare și o programă de studii, fiind un adevărat îndrumar pedagogic), cit și al accesului la învățătură, prin lărgirea considerabilă a ceroului celor ce aveau posibilitatea să se instruiască în această școală.

Din cuprînzătorul capitol al Istoriei învățămîntului în România, capitol care relevă calitățile de mare istoric ale lui Victor Papacostea și care urmează să fie publicat într-o culegere în curs de pregătire la Editura Eminescu, prezentăm, în continuare, concluziile autorului privind conținutul și semnificația celui de-al doilea hrisov, ilustrativ pentru concepția în care vedea vodă Brincoveanu menirea școlii românești

Valeriu RĂPEANU

Iubirea pentru învățămînt

și tineretul studios

Al doilea act, din 9 septembrie 1707, are un titlu și un conținut care ne arată că Brîncoveanu însuși — semnatul hrisovului — considera reforma sa ca o nouă întemeiere: „Hrisov al preainvățatului Domn al Ungro-Vlahiei, domnul Io Constantin Basarab Voievod, *pentru școala cea nouă ce s-a făcut la București* [s.n.]”. În acest act, de remarcabilă frumusețe, și în care se vede odată mai mult iubirea acestui domn pentru învățămînt și pentru tineretul studios, se spune: „mișcat de bun gînd și de dumnezeiască rîvnă, ne-am hotărît a întemeia un colegiu public pentru pămînteni și străini în București, politica [orașul] Domniei Noastre, în venerabila mănăstire a Sfîntului Sava...” Mai departe Brîncoveanu adaugă: „iar școala am rînduit-o a se cîrmui prin îngrijirea celui după vremi arhimandrit al venerabilei mănăstiri a purtătorului de biruință Gheorghe”. (Mănăstirea Sf. Sava din București era metohul mănăstirii Sf. Gheorghe.) Iată dar că pe deasupra „marelui dascăl”, cum se spunea profesorului care predă ciclul filozofic și care era oarecum un director de studii, mai era arhimandritul mănăstirii patroane. Acesta avea grija administrației materiale, dar și supravegherea generală a educației religioase, a disciplinei, a moravurilor, pentru a nu se produce alunecări primejdioase.

Prin acest hrisov, Brîncoveanu mai ia o hotărîre, deosebit de importantă privind întreținerea elevilor străini și a celor săraci.

Se pare că reputația școlii din București era atât de bună în lumea ortodoxă, că atrăgea și elemente străine — venite de peste graniță — în afară de copiii grecilor așezați în țară. Greci, epiroți și macedoneni, apoi albanezi, bulgari, sîrbi. Am văzut că în acest hrisov chiar, Brîncoveanu statuează că școala este făcută *atît pentru copiii pămîntenilor, cit și pentru cei străini*.

Tot prin acest hrisov, Brîncoveanu decide ca din veniturile vameșilor de la Greaca să se treacă 50 de lei pe an școlii: „Și ca să aibă vreun mijloc de traiu *ucenicii străini și cei lipsiți de ajutor*, am socotit că trebuie să-i milum de la vama de aici a Greacă, cu 50 de lei pe an”. În continuare, domnul atrage atenția arhimandritului asupra îndatoririlor ce are: „Și să te gîndești cum se cuvine, și să nu cheltuiești fără socoteală acei bani, și să-i împarți cu bună rînduială ucenicilor celor ce învață... Căci pentru sufletescul folos și amintirea neștearsă a noastră după viața de aici, și a părinților noștri ce au răposat mai înainte, s-a întărit această dumnezeiască faptă”. În încheierea acestui important act, Brîncoveanu revine asupra ideii de ajutorare a elevilor lipsiți de mijloace, cerînd și viitorilor domni ai Țării Românești să păstreze, să întărească și să sporească „această neînsemnată milă orînduită de noi pentru ucenicii săraci”. (Trebuie să recunoaștem că mulți dintre domnii care i-au urmat, au respectat această concepție.)

Am insistat asupra acestui aspect pentru două motive: *întîi*, fiindcă trebuie înlăturată legenda că școala de la București avea un caracter atît de aristocratic cum s-a afirmat. Firește, nu era o școală de tip popular, dar este sigur că în ea aveau acces și tineri din celelalte straturi sociale. Apoi, dacă ținem seama de faptul că mulți elevi proveneau de pe la mănăstiri — din rîndul celor care se distinseseră în școala monahală — nu se mai poate vorbi de caracterul aristocratic al școlii. Este adevărat că mai tîrziu, în domnia lui Ipsilanti, s-a dat hotărîre domnească pentru nepriemirea în Academie a copiilor de țărani — dar însăși această hotărîre trebuie considerată ca o reacțiune împotriva faptului că pînă atunci acești copii avuseseră acces.

În al doilea rînd, am insistat, fiindcă ajutorarea prin burse a copiilor săraci, apoi pentru studii superioare, este o constantă în politica culturală a lui Constantin Brîncoveanu. Știm că pe cei mai distinși el i-a trimis chiar pe la universități străine.

stantin cel Mare; comparația apare, spre pildă, în tipăriturile realizate la Buzău și în cele cu caractere greco-arabe făcute la Snagov în jurul lui 1700, după cum simbolic, istoria luptei întemeietorului Constantinopolului împotriva rivalului său la tronul Imperiului roman e pictată la Hurezi, iar panegiricul și textele de cinstire ale acestui împărat erau scoase de sub teacurile de la Snagov și București în 1696, în 1697, în 1701, de către neobositul cărturar care a fost, în epocă, Antim Ivireanul¹.

În ceea ce Iorga a numit atît de sugestiv „monarhia culturală” a Brîncoveanului — o stăpînire ce-și alia principiile unei concepții moderne asupra cîrmuirii statului — preocuparea pentru lumea ortodoxă a Răsăritului se unea cu un interes cărturăresc și politic susținut pentru Bizanțul întemeiat de Constantin cel Mare.

Semnificativ în cel mai înalt grad este faptul că volumele greco-latine din vestitul *Corpus byzantinæ historiae* al lui Charles Du Cange du Fresnoy² — publicate în Franța clasicismului ce arăta un interes particular Orientului otoman, ca și premisele sale bizantine — ajungeau foarte curînd în biblioteca princiară de la Hurezi; după cum tradiția cărturărească a Bizanțului, înnoită, revigorată prin contacte cu aristotelismul padovan, era întreținută la curtea lui Constantin-vodă de „iatrofilosofi” (între care Sevastos Kymenitl, Ioan Comnen, Iacob Pylarinos) veniți la Academia domnească Sf. Sava din București, de curînd întemeiată.

Dar, așa cum am scris și cu alt prilej, la răscrucea geografică, politică și culturală la care se afla Țara Românească, Constantin Brîncoveanu — înconjurat de fastul lumii orientale islamice, turco-persane din care veneau sugestii pentru stucaturile, țesăturile, costumul și ceramicile din Muntenia timpului — a privit constant către Occidentul catolic și protestant unde domnul martir de la Dunăre avea

¹ Magazin istoric, nr. 11/1975.

² Erudit francez (1610-1688), mare cunoscător al limbilor și literaturilor antice, istoriei, arheologiei, numismaticii, autor al unor celebre colecții de documente.

să devină curînd erou de literatură.

Conte al imperiului austriac în 1688 — cu o stemă din care nu lipseau aluzii antiotomane — și al mai apoi „Reichsfürst” (prînt al imperiului) în ianuarie 1695 — cu armoarui recunoscut de Viena —, Constantin Brîncoveanu s-a aflat, de-a lungul domniei, în deloc invidiabila poziție de tampon între două mari împărății, care tocmai în acel timp se găseau în acutul conflict ce a decis, pentru multă vreme, locul lor pe eșichierul Europei răsăritene și central-răsăritene, cu osebite după pacea din 1699 încheiată la Karlowitz.

O sinteză de civilizație

Contemporan al „diplomelor leopoldine”, al intrării Transilvaniei sub dominație habsburgică, al „unirii” samavolnice din timpul păstoririi ardeleni a mitropolitului Atanasie Anghel, dar și al reformelor lui Petru cel Mare și ridicării Imperiului rus, al începuturilor stilului „lalé” al domniei lui Ahmed III, momentul brîncovenesc a devenit, din punct de vedere politic, confesional, artistic, un autentic receptacul al unor felurite ecouri de civilizație, locul unei remarcabile sinteze.

Curtea princiară unde — ne istorisește un călător din Boemia, Georg Franz Kreybich — se făceau, în februarie 1698, „tot felul de dansuri, turcești, arăbești, chinezești, tătarești, franțuzești, spaniole și leșești”, de unde porneau scrisori la principalele curți suverane ale Europei și unde se puteau concepe iconografiile de monarhică autoritate, cu legende latine de rezonanță nobiliară occidentală — precum „*Constantinus Bassaraba de Brankowan... princeps Valachiae Transalpiniae*” — era, prin excelență și prin vocație, un spațiu al deschiderilor culturale.

Mai mult, a fost un loc al înnoirilor în viața cotidiană, al armoniilor peisagistice și volumetrice îngemănate, înfrunțat de arhitecturile rezidențiale¹; fenomenul, trebuie

Trei scrisori venețiene

Aflîndu-se pe insula Torcello din laguna venețiană, unde, în calitate de membru titular al *Société d'Anthropologie* din Paris, a făcut o seamă de cercetări arheologice, Grigore Tocilescu a depistat în Arhivele Republicii Veneția documente — scrisori și rapoarte — adresate dogelui Veneției de secretarul bailui (reprezentantului) venețian la Poartă și de bail însuși, între care și trei scrisori de informare asupra situației create prin mazălirea și arestarea lui Brîncoveanu. Este vorba de informațiile inițiale ale dregătorilor venețieni la Poartă, mai bine-zis de ciornele după care s-au făcut rapoartele finite. Acest amănunt explică de ce aceste documente nu au fost publicate în *Colecția Hurmuzaki* (unde în vol. IX au apărut numai rapoartele finale), ele rămînînd pînă azi inedite.

Față de rapoartele cunoscute (care nu au fost traduse vreodată în românește) documentele la care ne referim, păstrate la Biblioteca Academiei R.S. România (sub cota nr. II-varia 3) aduc unele nuanțe, fiind interesante pentru conștientizarea imaginii despre zbuciumata istorie a anului 1714 din viața Țării Românești și a domnului ei Constantin Brîncoveanu.

La 26 mai 1714, reprezentanții venețieni Mocenigo și Memmo, din cartierul constantinopolitan Pera, făceau cunoscute măsurile luate pentru a pune la adăpost sumele de bani primite sau datorate de Brîncoveanu. O lună și ceva mai tîrziu, la 13 iulie, cei doi reprezentanți informau că domnitorul „*Constantin Basa-*

rab, principe al Valahiei, a fost condus cu soția, copiii și unul din ginerii săi la locul torturii, unde au fost martirizați în chip barbar”. Torturile la care fuseseră supuși domnitorul și ai săi aveau drept scop — după cum arată scrisoarea amintită — să-l determine să mărturisească averile, pentru a fi însușite de otomani.

În sfîrșit, printr-o scrisoare din 31 august 1714, Memmo comunica mai marilor săi din Veneția: „*Fostul principe al Valahiei a fost decapitat, cu toți copiii săi de sex masculin în prezența Sultanului... Pînă acum citeva zile, Bostangiu [mai marele grădiniar imperial, care întreținuse pe domn și familia sa în închisoare și căruia i-au revenit bunurile pe care aceștia le mai dețineau], care-l ținea în custodie l-a făcut să spere în eliberare și reintegrare în principat, dacă ar reuși să aducă de la Veneția 20 000 de pungi, adică circa 11 milioane. Propunere la care, mînat, principele a promînat evinute de dispreț contra Sultanului și aceasta cauză pierzania sa, care fu sporită prin faptul că a trebuit să fie spectator al morții tuturor fiilor săi... Cu soția, fiicele și ginerii încă nu s-a decis nimic. Doi copii, fii ai primului și ai celui de-al doilea născut au fost făcuți sclavi și duși în Serai, înuși în viață cu speranța că pot într-o zi să intre în stăpînire a averii, o mare sumă de bani risipită în diferite state ale creștinătății, și care i-ar aștepta la moștenire. Au fost traduse documentele aduse din Valahia, privind depozitele pe care acel principe le avea asupra băncilor din Veneția*”.

Ecatrina ȚĂRĂLUNGĂ

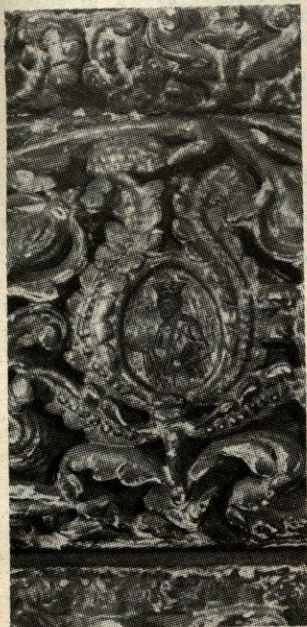
reamintit, aparține unui capitol de civilizație europeană dintr-a doua parte a secolului XVII și de la începutul cosmopolitului veac XVIII.

Pentru Constantin Brîncoveanu, aflat în strînsă relație cu Veneția atîtor arhitecturi civile de gotic tîrziu și de Renaștere (la Zedca din acest oraș italian și-a depus averile

și la Universitatea padovană a Veneției trimitea pe tinerii munteni, pe urmele unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino²), un izvod al „loggiilor” și al decorației sculptate din palatele sale se va fi aflat aici, îmbogățind o moștenire locală ce cobora către epoca lui Matei Basarab și, poate, dincolo de ea.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 11/1976; 2/1970.

Pentru dimensiunea ludică, sărbătorească, a „primblărilor” și a „zăbavei”, ce iniția o nouă mentalitate românească în pragul modernității, există într-o cronică a timpului — anume în *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717* — un pasaj foarte grăitor pentru drumurile

„Dantelărie” în lemn, expresie a rafinamentului artistic al ctitorilor brîncovenesci

noi ale unui timp de noi dimensiuni ale vieții zilnice și ale vieții sufletești: „În vreme ce mersese la satul mării sale, la Obilești, unde heleșteu mare este și plimbare foarte frumoasă de primăvară, unde nu o dată, ci de mai multe ori zicea mării sa că estimp numai a primblărilor griă vom avea din Obilești în București, deacii în Mogoșoaia, deacii în Potlogi, deacii în Tirgoviște, vom trece vara și la toamnă la vii vom merge, unde ni se va părea”.

În această hartă a ctitoriilor brîncovenesti rezidențiale ce ne poartă din cîmpia Dunării pînă sub Carpați, se găsește implicată o întreagă geografie artistică a stilului brîncovenesc completată de atîtea zeci de

lăcașuri de sat și de oraș, din Mehedinți pînă în Buzău. Așa cum voievodul a devenit, el însuși, un model imitat în posteritatea imediată, de prima dinastie „fanariotă” — cu sînge românesc — a Mavrocordatilor, la fel ctitoriile sale au fost modelul atîtor ctitoriilor ale contemporanilor și ale urmașilor. Model hotărîtor trebuie adăugat chiar și atunci cînd ctitoriile și-au mărturisit o foarte personală concepție culturală și decorativă — este cazul unchiului domnului, marele spătar Mihai Cantacuzino, în monumentele sale de la Rîmniceu Sărat și Sinaia, de la Colțea și Fundeni —, dar mai ales, atunci cînd ei au urmat, cu fidelitate și respect, linia domnească, în ceea ce s-ar putea denumi opera „micilor ctitori ai marelui stil”; asemenea mici ctitori erau dregători din neamurile Brăiloiu, Filipescu, Cîndescu, „căpitani” din părțile buzoiene, ierarhi ca episcopul de Rîmniceu, Ștefan sau mitropolitul Antim, ba chiar — pentru prima oară iviți pe scena vieții publice românești — reprezentanți ai „stării a treia” menite unui viitor ilustru: „băieși” ca Milco de la Baia de Aramă, „cămărași de ocna” din Vilcea, „luminăriari” și „neguțători” ce deveneau copărtași la cheltuielile pentru o splendidă ctitorie domnească din București.

Un stil unitar în trăsăturile sale majore, stil de civilizație care a concentrat expresii definitive ale spiritului românesc în epoca veche — tradiționalism „istorist”, echilibru, decorativism pitoresc și grandoeare monumentală —, stilul brîncovenesc păstra după 1800 încă, în plin început de modernitate, perenitatea sa populară și țărănească, în lumea satelor moșnenești și în aceea a tirgoveșimii lui Anton Pann. Receptat diferit în veacul nostru, de artiști, istorici și gînditori — de la Ion Mincu, la Nicolae Iorga și la Lucian Blaga —, reperul istoric care s-a numit Constantin Brîncoveanu are încă forța vie a unui exemplu. Depărtat în timp preț de trei secole, el se află — de la modelul politic, la acela artistic și la acela de simplă umanitate — în imediata noastră apropiere. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Ion N. Iacovache, Ion V.T. Cojocar — **TRAIAN VUIA.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 406 pp., 28 lei: viața și opera savantului român, unul dintre pionierii aviației pe plan mondial; antifascist convins, el a participat la mișcarea de rezistență, fiind președintele Frontului Național Român din Franța.

● General-locotenent Victor Stănculescu, colonel (r.) dr. Constantin Ucrain — **ISTORIA ARTILERIEI ROMÂNE ÎN DATE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 295 pp., 32 lei: repere cronologice ale evoluției artileriei de la baliste la catapultele geto-dacilor pînă în zilele noastre.

● Anton Dumitriu — **CULTURI ELEATE ȘI CULTURI HERACLEITICE.**

Editura „Cartea Românească”, București, 1987, 209 pp., 10,50 lei: eseuri de filosofie a istoriei privind civilizația europeană văzută prin comparație cu cea orientală.

● Antonie Plămădeală — **CONTRIBUȚII ISTORICE PRIVIND PERIOADA 1918-1939.**

Sibiu, 1987, 483 pp.: documente, însemnări și corespondențe ale lui Elie Miron Cristea din perioada cuprinsă între 1 Decembrie 1918 și 6 martie 1939.

● Al. Tzigara-Samurças — **SCRIERI DESPRE ARTA ROMÂNEASCĂ** (ediție îngrijită, studiu introductiv, cronologie, bibliografie și note de C.D. Zeletin).

Editura Meridiane, București, 1987, 419 pp., 21,50 lei: o selecție din studiile și articolele lui Al. Tzigara-Samurças (1872-1952), reprezentant de frunte al culturii românești.

● Gernot Nussbächer — **DIN CRONICI ȘI HRISOAVE** (în românește de Elisabeta Marin și Gernot Nussbächer; cuvînt înainte de Costin Feneșan).

Editura Kriterion, București, 1987, 310 pp., 23 lei: contribuții la istoria medievală a Transilvaniei, privită în conexiune cu celelalte provincii românești.

AIESEE: PRIMUL SFERT DE VEAC

Între 31 martie și 2 aprilie 1988 s-a desfășurat la București Adunarea generală a Asociației internaționale de studii sud-est europene (AIESEE), cu participarea unor oameni de știință din 17 țări europene și din afara continentului: R.P.S. Albania, R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, Franța, R.D. Germania, R.F. Germania, Grecia, Italia, R.S.F. Iugoslavia, Liban, Marea Britanie, Olanda, R.S. România, Statele Unite ale Americii, Turcia, R.P. Ungară, U.R.S.S.

Convocată în pregătirea celui de-al VI-lea Congres internațional de studii sud-est europene ce va avea loc la Sofia în 1989 — congres care urmează celor de la Sofia (1966), Atena (1970), București (1974), Ankara (1979), Belgrad (1984), — reuniunea din capitala țării noastre a pus la punct complexa agendă științifică și organizatorică a viitorului forum și a ales pe noul secretar general-trezorier al AIESEE, în persoana istoricului român Virgil Căndea.

Ajunsa la a 25-a aniversare, moment celebrat în cadrul Adunării generale, AIESEE s-a născut sub auspiciile UNESCO, dintr-o inițiativă românească, și își are sediul, de atunci și pînă astăzi, în capitala țării noastre.

În mesajul de felicitare al UNESCO adresat reuniunii de la București de Henri Lopes,

— Ce ne puteți spune despre activitatea desfășurată de Asociație în acest sfert de secol și în perspectiva viitorului ei congres?

Academician Mihutin Garasani (R.S.F. Iugoslavia), președinte al AIESEE: Ca participant de mulți ani la activitățile Asociației, pot spune, cu toată obiectivitatea, că ea a jucat cel mai important rol în colaborarea științifică și umană a savanților din sud-estul Europei. Grație ei avem astăzi posibilitatea să vedem reuniți într-o activitate comună oameni de știință din această parte a Europei, cărora li s-au alăturat foarte rapid savanți din alte țări europene, ca și din întreaga lume. Sfertul de secol care a trecut a „fortificat”, bazele acestei activități

comune, iar viitorul congres, al VI-lea, nu are altceva de făcut decît să afirme și să aprofundeze în continuare colaborarea dintre membrii Asociației noastre.

Dr. Victor Friedman, profesor de filologie slavă și balcanică la Universitatea North Carolina, membru al Comitetului național din S.U.A.: AIESEE a avut un rol esențial în promovarea și îmbogățirea studiilor privind sud-estul Europei în Statele Unite ale Americii, ca și în alte țări. Lucrările primei întîlniri a membrilor AIESEE s-au finalizat prin una dintre cele mai importante culegeri de studii asupra istoriei acestei zone, publicate vreodată.

Congresele Asociației s-au soldat în general cu rezultate remarcabile și, mai ales, au oferit posibilitatea stabilirii unor contacte directe între oamenii de știință. În ceea

director general adjunct pentru problemele culturii și comunicației, se menționează: „Fîind prima organizație neguvernamentală care a cooperat cu UNESCO la realizarea programului de studiere a civilizațiilor europene, AIESEE a contribuit cu succes atît la dezvoltarea studiilor privind civilizațiile din regiunea Balcanilor, cît și la cooperarea internațională.”

Urez deplin succes lucrărilor dumneavoastră și cele mai bune gânduri Asociației, pentru a continua să contribuie în mod eficient la dezvoltarea cooperării culturale internaționale și la înțelegerea reciprocă între popoarele lumii”.

În cel peste 20 ani de la apariția ei, revista Magazin istoric a făcut deseori cunoscută cititorilor activitatea Asociației — congrese, colocvii, mese rotunde, simpozioane, volume de studii privind civilizațiile sud-est europene —, inclusiv prin interviuri cu personalități reprezentative din conducerea AIESEE’.

De data aceasta, profitînd de prezența la București a unor personalități din domeniul studiilor multidisciplinare sud-est europene, le-am adresat participanților la recenta Adunare generală a AIESEE cîteva întrebări, ale căror răspunsuri le consemnăm.

ce mă privește, pot spune că Congresul din 1979, de la Ankara, primul la care am luat parte, a constituit o etapă esențială în activitatea mea. Privesc cu încredere viitorul congres al AIESEE, Asociație căreia îi doresc în continuare o activitate tot atît de bogată.

Prof. Jan Karayannopoulos, vicepreședinte al AIESEE, președintele Comitetului național grec de studii sud-est europene: Grație eforturilor unor eminenți savanți, printre care neuitatul meu prieten Emil Condurachi, AIESEE a contribuit în mod esențial la progresul cercetării științifice în domeniul lumii balcanice. Acum se pune problema de a continua și a spori această contribuție. Împreună cu noul secretar general, prof. dr. Virgil Căndea, vom face tot ce ne stă în putință, inclusiv la viitorul

¹ Magazin istoric, nr. 2-4/1975, 4/1982, 9/1983, 7/1984.

congres de la Sofia, pentru ca scopul nostru, relațiile tot mai strânse dintre popoarele balcanice, să fie atins.

Acad. Nikolai Todorov, directorul Institutului de balcanistică din Sofia (R.P. Bulgaria) vicepreședinte al AIESEE, președintele Comitetului de organizare al celui de-al VI-lea Congres internațional de studii sud-est europene: Practica este criteriul cel mai fidel pentru aprecierea oricărei manifestări publice. Ceea ce este valabil și în cazul nostru. În urmă cu 25 ani, s-au reunit la București, în condiții internaționale încă grele pentru acest fel de întruniri, cîțiva reprezentanți ai științelor umanistice, în marea lor majoritate istorici.

Oamenii de știință reuniți la București hotărâseră în acel moment să contribuie și ei la un nou drum către buna înțelegere între statele balcanice și, în general, între toate țările lumii.

Rezultatele sînt evidente astăzi: cinci congrese mari, un al șaselea în pregătire, conferințe cu tematici variate, numeroase publicații. Dacă adăugăm și activitatea instituțiilor naționale care se ocupă de Europa de sud-est, precum și studiile balcanice care se întreprind în țările balcanice, într-un mare număr de țări din Europa și în S.U.A., pe care le editează aceste instituții, ne aflăm în fața unei activități științifice cu adevărat impresionantă. Toate acestea stau mărturie pentru înscrierea unei noi pagini în relațiile culturale și științifice dintre țările balcanice. Congresul de la Sofia din 1989 își propune să dea o și mai bogată semnificație realizărilor AIESEE în viitor, și să facă totodată, un bilanț al celor obținute.

Stefanaq Pollo, directorul Institutului de istorie din Tirana (R.P.S. Albania), membru al Comitetului internațional de studii sud-est europene: În cei 25 ani de activitate, AIESEE a servit cu succes schimbărilor științifice între savanții din Balcani și între balcanologii altor țări și și-a adus o deosebită contribuție la colaborarea și înțelegerea

popoarelor noastre. Asociația este una dintre cele mai active organizații din cadrul UNESCO și sperăm cu toții că ea va rămîne așa și în viitor, un instrument eficient al relațiilor intelectuale dintre țările noastre. Cred că exprim opinia tuturor colegilor mei albanezi, membri ai Asociației, că noi am depus toate eforturile pentru reușita acțiunilor din cadrul AIESEE, ceea ce vom face și de acum înainte.

Prof. György Hazai, președinte al Comitetului ungar de studii sud-est europene: Asociația noastră are un rol privilegiat, de animator și de coordonator al disciplinelor care i se subsumează. Ea utilizează instrumente diverse de cooperare, de la forumurile științifice internaționale pînă la elaborarea unor proiecte comune. Urmărind atent dezvoltarea cercetărilor științifice, ea poate extrage temele și problemele potrivite unor dezbateri comune: atît cele care ne separă, cît și cele care ne unesc. Acest fapt ne va permite să definim mai bine trăsăturile esențiale ale caracterului sud-estului european.

Analizele noastre vor trebui să se înscrie într-un context mai larg, punînd fenomenele în relație cu cele ale Europei centrale și ale Mediteranei și, acolo unde este necesar, cu evoluția lumii europene sau chiar universale. În această direcție, AIESEE și-a acuz deja o substanțială contribuție și sînt convins că o concentrare a eforturilor va atrage după sine o îmbogățire a studiilor noastre.

Ca lingvist, care mă ocup însă și de cercetare istorică, în special de sursele istoriei otomane, relațiile mele cu colegii români care lucrează în acest domeniu au fost întotdeauna foarte bune, cordiale și profitabile de ambele părți.

— Cum apreciați colaborarea cu istoricii din România și ce preocupări aveți în domeniul civilizației sud-estului Europei?

*Prof. V.N. Vinogradov, vicepreședinte al AIESEE, președintele Comitetului național din U.R.S.S.: Istoria României în epoca modernă constituie de mulți ani domeniul meu de cercetare. Evident, de aceea, cunosc foarte bine lucrările colegilor români, cu care colaborez și în cadrul comisiei mixte de istorie sovieto-române. În domeniul cercetărilor general-balcanice, studiez problema orientală și Balcanii. Sub redacția mea sau cu participarea mea directă, ca autor, în ultima vreme au apărut lucrările colective *Relațiile internaționale în Balcani* (1815-1830 și 1856-1878). Am semnat monografia *Marea Britanie și Balcanii: de la Congresul de la Viena la Războiul Crimeii*.*

Secția de balcanistică a Comitetului național al istoricilor din U.R.S.S. reunește istorici ai culturii, lingviști, literați și etnografi, a această componență constituind o garanție a unei participări active în cadrul AIESEE.

Prof. dr. Klaus-Detlev Grot-husen, vicepreședinte al AIESEE, președinte al Comitetului național din R.F. Germania: Pe biroul meu din Hamburg se află, la loc de cinste, două fotografii. Prima este a prof. Mihai Berza, o personalitate de prim rang a științei europene. Ultima oară l-am văzut la Tirana, cu puțin înainte de a muri. Am colaborat în condiții excelente cu prof. Berza și i-am regretat foarte mult dispariția. A doua fotografie este cea a neuitatului acad. Emil Condurachi, de care m-a legat o prietenie personală. Desigur, am cunoscut și am colaborat și cu alți istorici români: Dan Berindei, Alexandru Dușu etc. Ceea ce vă pot spune este că dumnea-voastră faceți o treabă foarte bună aici în România. Eu încerc să mă țin la curent cu tot ceea ce apare la d-voastră și trebuie să vă spun că realizările istoriografiei române se situează la cele mai înalte cote.

Prof. Luisa Valmarin, secretar național al Comitetului de studii sud-est europene din Italia: Domeniul meu de cercetare este limba și literatura română. Colegii români mi-au oferit deseori, pe baza experienței lor, sugestii extrem de utile. Aș aminti în acest sens anul 1984, când am organizat la Roma colocviul Eminescu, ale cărui acte s-au tipărit la București. Sper în perpetuarea acestei cooperări, finalizate prin rezultate pozitive. Pregătesc acum un volum pe probleme filologice românești, axat, ca material documentar, în special pe Transilvania, și conduc lucrările colectivului de limbă și literatură română din cadrul Seminarului de limba română de la Universitatea din Roma.

Prof. Huseyn Gazi Yurdaydin, membru al Comitetului național turc al AIESEE: Lucrez în prezent la editarea unui manuscris otoman din sec. XVI, care conține denumirile orașelor și satelor din Balcani, de pe ruta ce ducea de la Istanbul pînă la Budapesta. Sper ca editarea acestui manuscris să poată fi considerată o contribuție la dezvoltarea studiilor privind istoria sud-estului european.

Eva Behring, membră a Comitetului național din R.D. Germană: Mă ocup de literatură și, prin specialitatea mea, cooperez fructuos cu istoricii literari din România. Am profitat de colegialitatea lor la absolut toate cărțile publicate de mine la editurile din R.D.G. despre poezia și proza românească. Un ultim exemplu în acest sens îl constituie volumul meu *Literatur in Rumänien. 1944-1980*, apărut la Berlin în editura „Volk und Wissen”. În prezent, lucrez la o ediție din poeziile lui Ștefan Augustin Doinaș și la o antologie de literatură română pentru „Militär-Verlag”, la care beneficiaz de același sprijin din partea colegilor români.

Dr. Albert P. van Goudoever, președinte al Comitetului național olandez: Preocupat să cunosc mai bine rolul României în Europa de Răsărit,

m-am specializat în istoria românească a secolelor XIX și XX; am publicat studii și cărți privind revoluția de la 1848, independența din 1877, criza orientală, problemele istoriei interbelice etc. De curînd, am scris împreună cu colegul meu Z. R. Ditttrich o lucrare despre politica externă a României în veacul trecut. În câteva reviste olandeze am prezentat cititorilor portretele unor socialiști români: Dobrogeanu-Gherea, Cristian Racovski etc.

L-am rugat pe profesorul dr. VIRGIL CÂNDEA, secretar general-trezorier al AIESEE, să sublinieze concluziile privind activitatea Asociației și perspectivele ei, așa cum se degajă ele după Adunarea generală de la București.

Faptul că AIESEE este o organizație științifică necesară și eficientă rezultă cu prisosință din bilanțul activității ei, schițat în Adunarea generală de la București. Înființarea Asociației a determinat constituirea de comitete naționale de studii sud-est europene, mai întîi în cele treisprezece țări fondatoare din 1963 (Albania, Anglia, Austria, Bulgaria, Franța, Grecia, Italia, Iugoslavia, Liban, România, Turcia, Ungaria și U.R.S.S.), apoi în alte opt țări (Cehoslovacia, Cipru, Norvegia, Olanda, Polonia, R.D. Germană, R.F. Germania și S.U.A.), ceea ce a stimulat cercetările din diferite părți ale lumii privind popoarele și civilizațiile balcanice.

Interesul major al științelor umaniste pe plan mondial pentru această regiune, în dezvoltarea sa trecută și cu realitățile ei contemporane, și-a găsit expresia și în numărul mare al participanților, în varietatea și calitatea contribuțiilor prezentate la cele cinci congrese internaționale de studii sud-est europene, care au avut loc în acești 25 ani.

Asociația a creat în cadrul programului său opt comisii de studii sud-est europene din următoarele domenii: arheologie, istoria ideilor, istoria

economică și socială, istoria artei, istoria contemporană, lingvistică, etnografie și folclor și drept comparat, precum și două grupuri de lucru, unul de geografie istorică a spațiului sud-est european, altul de literatură comparată. Aceste comisii și grupuri de cercetători au ținut, între 1964 și 1986, 71 reuniuni de lucru în toate țările sud-est europene, dar și în Austria, Franța, Italia, R.F. Germania, S.U.A. și U.R.S.S.

Multe din actele acestor reuniuni au fost publicate, constituind în prezent volume de referință pentru cercetările privind istoria, civilizațiile și culturile din această parte a lumii. Acestor volume, din seriile *Studii și documente privitoare la Europa de sud-est*, li se adaugă altele din *Biblioteca de studii sud-est europene*, semnate de savanți de prestigiu, de la Sir Ronald Syme la Anatol Filipovici Miller, ediții critice ale unor clasici ai culturilor sud-est europene (Theofil Corydaleu, Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga), ca și *Actele* celor cinci congrese internaționale organizate pînă acum. AIESEE a publicat de la înființarea sa 65 volume de studii, documente și lucrări, la care se adaugă cele 18 volume ale *Buletinului AIESEE* și alte trei, ale *Buletinului de arheologie sud-est europeană*.

AIESEE este o prezență reală în științele sociale și umane contemporane, participînd la activitatea Comitetului internațional de științe istorice, a Comitetului internațional de filosofie și științe umane, a Comitetului permanent de organizații internaționale neguvernamentale. Activitatea Asociației i-a permis un statut de afiliere la UNESCO de categoria B. AIESEE cooperează cu Fundația „Giorgio Cini” de la Veneția, cu Centrul internațional de informare asupra surselor istoriei balcanice și mediteraneene și alte centre științifice și participă la elaborarea unor lucrări fundamentale, ca noua versiune a *Istoriei umanității*, patronată de UNESCO.

(Continuare în p. 54)

1866-1876. INDEPENDENȚA —

DORINȚA UNANIMĂ A NAȚIUNII (II)

DAN BERINDEI

Relațiile dintre România și marile puteri garante, în deceniul premergător proclamării independenței absolute de stat, au evidențiat cu prisosință faptul că tânărul stat modern român trebuia să se sprijine, înainte de toate, pe propriile sale forțe, pe iscusința, curajul și inteligența factorilor săi de conducere, hotărâtoare fiind unanimitatea de voință a națiunii.

Voința României și teama marilor imperii

Prin recunoașterea principelui Carol¹ se încheia prima etapă a perioadei inaugurate la 11/23 februarie 1866. Statul național român modern își demonstrase capacitatea de a rezista în cursul ultimei jumătăți de an, când fuseseră puse

sub semnul întrebării nu abdicarea domnitorului Unirii, față de care marile puteri erau indiferente, ci mai ales menținerea României în formele statale pe care le dobîndise începînd din 1859. Atît față de puterea suzerană, cît și față de puterile garante, deși uneori nuanțat, se manifestase în ansamblu o coeziune a factorilor politici români, iar faptul că națiunea se aflase permanent în spatele acestora făcuse ca dificila etapă să fie depășită. În luna octom-

brie 1866, Principatele Unite reușiseră să obțină acceptarea de către puteri a noului fapt împlinit, avînd în fruntea lor un principe străin aparținînd unei case domnitoare importante. Drumul spre independență era astfel larg deschis, iar Unirea din 1859, încă o dată reconfirmată, devenea definitivă chiar și în ochii celor mai rău-voințori oameni politici sau diplomați ai epocii.

Faptele petrecute în prima jumătate a anului 1866 fiind

¹ Magazin istoric, nr. 6/1978.

Cavaleriști români în anul 1870. Desen reproduș din revista franceză L'illustration

legitimă, a fost inaugurat un deceniu de acțiuni dibace și energice ale României în domeniul relațiilor internaționale. Ca și în vremea lui Al. I. Cuza, s-a acționat de pe pozițiile unei situații externe dinamice, pornindu-se atît de la autonomia țărilor române, cît și de la o stare de fapt de independență, deși oficial încă nerealizată. Această politică externă a dezvăluit nu numai curaj, mai ales în anii „îndrăzneți” ai guvernelor radicale din perioada 1867-1868, dar și mult realism și tact politic. A fost utilizat orice prilej ce s-a oferit, căutîndu-se neconținut ca marile puteri să fie „obișnuite” cu realitatea existenței unei Români care-și cerea un loc legitim în marea familie a statelor europene suverane și de sine stătătoare. Statul român s-a integrat jocului diplomatic european, întreținînd contacte și relații cu toate puterile continentului.

La ordinea zilei

Prin condițiile puse cu prilejul recunoașterii principelui Carol, Imperiul otoman a încercat să accentueze o stare de dependență, dar aceste condiții au fost ocolite, eludate sau pur și simplu înlăturate de români. „*Relațiunile noastre cu Poarta*” — scria la 18/30 noiembrie 1873 Carol de Hohenzollern tatălui său — *se rădesc din zi în zi. Noi nu lăsdăm lucrurile s-ajungă la ruptură, dar vom respinge cu energie orice amestec neîndreptății al Porții*”. Cînd lordul Loftus, ambasadorul britanic la Petersburg, a recomandat lui Gh. Filipescu, agentul diplomatic al României în capitala Rusiei, ca țara sa să păstreze „firul” care o lega de Imperiul otoman, acesta i-a replicat prompt și inspirat: „De acord, dar firul să nu devină lanț!”

Austria a primit cu vădită neplăcere evenimentele ce au avut loc în 1866 în România. „*Asidzi*” — scria internunțul Prokesch-Osten ministrului de externe austriac Mensdorf — *mă tem că trebuie să ne aștep-*

tăm la o Românie independentă”. Cînd a fost realizat dualismul, firesc, acest fapt a dus la accentuarea tensiunii. Dar un „modus vivendi” a trebuit totuși găsit, căci în condițiile istorice date, procesul desăvîrșirii unificării statale a națiunii române nu putea încă să se încheie, în timp ce cucerirea independenței ajunsesse la „ordinea zilei”. O agenție diplomatică a României a fost creată la Viena. În 1869 principele Carol a vizitat Austro-Ungaria și, deși în 1870, potrivit lui Ludovic Steege, agentul României la Viena, presa austro-ungară revărsa „un adevărat val de aprecieri și de însinuări rău-voitoare” asupra statului român, atmosfera s-a mai „înseninat” între București și Viena și chiar s-a nădăjduit de către conservatorii români la un sprijin din partea monarhiei dualiste în străduințele de a se dobîndi un statut de independență. Apropieri au fost înregistrate pe plan economic, în domeniul construcției căilor ferate, ajungîndu-se la Convenția comercială din 1875 încheiată de România cu Austro-Ungaria — cea dintîi convenție de acest fel semnată de statul român. Problema românilor supuși asupririi naționale rămînea însă o „rană deschisă”, care într-un viitor nu prea îndepărtat trebuia soluționată.

Deși guvernul țarist fusese departe de a se arăta binevoitor Principatelor Unite în dificila etapă a primei jumătăți a anului 1866, provocînd chiar uneltirile separatiste de la Iași, acțiunile prudente ale diplomației românești și-au dat roadele. La începutul verii anului 1866, Gh. Costaforu și V. Boerescu au fost trimiși în misiune specială la Petersburg. Toamna, cancelarul Gorceakov a recunoscut situația ce se crease în România. La începutul anului 1868, o delegație formată din Ion Cantacuzino și episcopul Melchisedec a vizitat Petersburgul. Cei doi emisari români au fost primiți de țarul Alexandru II, de Gorceakov și de alți demnitari. Discuțiile au fost dominate de „sfaturi ortodoxe”, dar cu acest prilej s-au pus bazele unei apropieri.

Rusia a acceptat o limitare a jurisdicției consulare și, în vara anului 1869, L. Steege a fost primit de țar în calitate de cel dintîi agent diplomatic al României — elera acreditat și în Rusia —, pentru ca în 1874 să fie instituită funcția de agent diplomatic al României acreditat numai în Rusia; în sfîrșit, cea de-a doua convenție comercială încheiată de România cu o mare putere a fost cea româno-rusă. Sub astfel de auspicii s-a ajuns la întrevăderea de la Livadia, din toamna anului 1876¹.

După 1866, Franța a intrat într-o fază de declin, Napoleon III vîzînd „pe Bismarck în toate colțurile” (N. Iorga); apoi, după înlăturarea imperiului și proclamarea republicii, înfrîntă pe cîmpul de luptă, Franța a fost constrînsă la reținere în domeniul relațiilor externe. Deși noul principe român Carol se bucurase de sprijinul lui Napoleon III, n-a fost vorba despre o reală apropiere între cele două țări. Franța și poziția față de ea au reprezentat, în fond, una din problemele care au dus la disensiuni între principele Carol și poporul român. În timpul crizei franco-prusiene, în iulie 1870, chiar și conservatorul P.P. Carp declara, în calitate de ministru de externe, că „acolo unde flutură drapelul Franței sînt și interesele noastre și simpatiile noastre”. Dar, în fapt, după 1866, România nu s-a mai putut baza pe un sprijin eficient al Franței. Zece ani mai tîrziu, în vara anului 1876, M. Kogălniceanu, scriind agentului diplomatic al României la Paris, sintetiza o situație reală, exprimîndu-și „regretul de a vedea că sprijinul Franței, pe care România a avut întotdeauna motive să se bazeze, ne lipsește acum”.

Sustînătoare înversunată a Imperiului otoman, Anglia a contribuit în mod indirect la ieșirea statului român din impasul în care se găsea în prima parte a anului 1866, prin refuzul său de a accepta măsurile coercitive otomane împotriva României; o intervenție a Porții la nord de Dunăre ar fi dat naștere unui

¹ Magazin istoric, nr. 4/1976.

conflict european căruia Imperiul otoman nu i-ar fi putut face față. Dar, deși au existat și voci lucide care recomandau schimbări în politica britanică față de problema românească (consulul general H.C. Vivian, raportînd „marele progres” înregistrat de România, întreba dacă era „înțelept pentru Anglia să stea deoparte cînd se înfăptuiește acest lucru”), în realitate, în perioada dată, n-a existat nici o schimbare reală în acțiunile și mai ales în atitudinea politică a Marii Britanii față de statul român.

Italia, putere de rangul doi, aflată ea însăși, după eliberarea Romei de sub dominația papei, în fața unui complex proces de organizare, a arătat României o bunăvoință platonică. Cînd, în toamna anului 1873, C. Eșarcu și-a prezentat scrisorile de acreditare ca agent al României, secretarul general al Ministerului de externe al Italiei i-a declarat că „dreptul, cînd cineva are prudență și știe să aștepte, triumfă întotdeauna”. O declarație binevoitoare, desigur, dar care nu angaja la nimic.

Întărită la mijlocul secolului trecut, după războaiele din 1864 și 1866 și mai ales după cel din 1870-1871, Prusia s-a impus, sub chipul nou al Imperiului german, printre cele dintîi mari puteri ale lumii. Dar deși în fruntea statului român se afla un principe german, România s-a aflat la periferia preocupărilor cancelarului Bismarck. Acesta voia s-o păstreze în orbita Germaniei, dar nu înțelegea să-i acorde sprijin efectiv. În mod semnificativ, în ianuarie 1870, cancelarul Bismarck îl sfătuia pe regele Prusiei ca nici o revendicare a României să nu fie sprijinită pe lângă Imperiul otoman, „deoarece — arăta el — orice concesiune obținută de noi [pentru români] va fi, după aceea, pusă la socoteală de Poartă la tratative privind interese mai importante și propriile noastre interese”. În mai multe rînduri, domnitorul Carol a fost pus în grele situații de cancelar Germaniei, care i-a pretins atitudini și acțiuni în favoarea capitaliștilor germani (mai ales în chestiunea Strous-

berg)¹, ceea ce, evident, a contribuit la criticarea sa în dreptăți de către opinia publică românească.

Simpatie și sprijin pentru popoarele asuprite

Privită prin prisma situației sale generale, România ocupa o poziție specială și privilegiată între statele din zona continentului căreia îi aparținea. Zona (după aprecierea istoricului francez René Girault) era chiar „pulberăria principală a Europei”. Grecia de pildă, care era în acel moment un stat independent, dispunea de o forță umană și materială inferioară celei a României; cu atât mai mult se aflau în această situație Serbia și micul Muntenegru. De secole, prin menținerea statutului lor de autonomie, în vreme ce țările de la sudul Dunării fuseseră încorporate ca teritorii ale Imperiului otoman, principatele române ocupaseră o situație aparte, recunoscută ca atare. Poate că situația lor specială a fost bine sintetizată de principele Nicolae al Muntenegrului, care considera, în 1872, că României îi revenea un rol de primă importanță în cadrul luptei pentru afirmarea independenței a popoarelor de la Dunărea de Jos și din Balcani, avînd „națiunea cea mai numeroasă, cea mai prosperă..., cea mai avansată în Orient și [fiind] țara cea mai bogată în resurse”.

A fost firesc deci, ca în cadrul unor acțiuni de politică externă, România să se preocupe de problemele Europei de sud-est. Bărbații săi de stat erau perfect conștienți că pentru realizarea următorului pas mai departe, *pasul esențial al independenței*, erau necesare conlucrarea strînsă cu popoarele din zonă, într-ajutorarea și acțiunile comune. În 1868, de exemplu, Ion C. Brătianu, conducătorul liberalilor radicali, declara fără sfială în Adunarea Deputa-

tilor: „*Avem simpatie pentru toți cei care suferă, pentru toți cei care aspiră la libertate, fiindcă și noi avem aceste aspirațiuni... Eu, d-lor, am iubire și simpatie pentru toate popoarele nenorocite...*”

Conlucrare, alianță, acțiune comună la momentul potrivit nu însemnau însă — chiar pentru cei mai îndrăzneți radicali români — adoptarea unei căi a aventurii politice și a riscului pentru ființa de stat a țării lor. S-a discutat și problema unor legături confederale, dar în mod evident România nu a dorit să se angajeze prea departe în această privință, mai ales că existau și unele planuri confederative de-a dreptul primejdioase pentru viitorul națiunii române. În 1872, aplicarea unui astfel de plan al lui Andrássy vizînd transformarea Imperiului otoman într-o „confederație” ar fi însemnat, după opinia generalului Ioan Gr. Ghica, „a șterge România ca națiune” de pe harta Europei. Alte proiecte de acest fel ascundeau în spatele lor planuri panslaviste ale Imperiului țarist, la fel de primejdioase pentru viitorul națiunii române.

Cu toate că nu s-a lăsat atrasă în astfel de planuri confederale, România a întreținut cu fiecare dintre statele și popoarele din zonă relații apropiate. Cu Serbia a încheiat, la 20 ianuarie/1 februarie 1868, un tratat prin care între cele două state vecine erau proclamate „relații de deplină și sinceră înțelegere, prietenie și alianță”. Și după asasinarea lui Mihail Obrenovici în 1868, în timpul căruia relațiile româno-sirbe au fost bune, mai ales că mama tinărului principe sîrb era româncă (Maria Obrenovici, născută Catargiu, iar soția lui Milan avea să fie tot o româncă — Natalia Cheșcu), aceste raporturi au continuat. Bune relații au fost întreținute și cu micul și relativ îndepărtatul Muntenegru, deși, cum scria N. Iorga, „era atunci o vreme ca în legende, cînd trebuia să se facă șase zile călare pînă să se ajungă la curtea principelui Nichita”. Negocierile pentru încheierea unui tratat cu Grecia nu s-au finalizat în anii 1866-1868; totuși, opinia publică româ-

¹ Magazin istoric, nr. 2-5/1979.

nească a urmărit cu simpatie lupta pentru libertate a patrioților greci din teritoriile așevite Imperiului otoman, lansând liste de subscripții în beneficiul insurgenților crețani. Un sprijin deosebit au găsit necontentii în România patrioții bulgari¹. Gheorghe Sava Rakovski considera că România a reprezentat pentru națiunea sa „un azil liber și inviolabil”. M. Kogălniceanu declara fără să ezite, în 1868: „Nu poate dar administrațiunea română să impună bulgarilor aflați în țara noastră tăcerea mormintului, nu poate să înăbușe strigătul inimii, răspîndirea cuvîntului și stringerea minii cu mîna”. În România s-a putut desfășura o puternică mișcare de renaștere culturală bulgară, numai între 1852 și 1877 pe teritoriul românesc aparînd 37 periodice bulgărești. Tot aici s-au pus bazele viitoarei Academii Bulgare. În România s-au putut organiza și pregăti mai ales acțiunile revoluționare ale patrioților bulgari, aici s-au format și de aici au pornit cetele de luptători, aici au fost alcătuite organismele politice care au acționat pentru viitoarea eliberare a Bulgariei.

Ideea neapăratei schimbări

În cursul unui deceniu, România a desfășurat o multilaterală activitate pe plan extern. Celor trei agenții diplomatice create în timpul lui Al. I. Cuza (Paris, Istanbul, Belgrad), li s-au adăugat alte

patru: la Viena, Petersburg, Berlin și Roma. Astfel că, exceptînd Londra, diplomați români au fost prezenți în marile capitale ale continentului. Agenții României au acționat pentru impunerea fării lor ca o entitate suverană europeană. Repetate străduințe pentru obținerea unui statut de independență prin negocieri cu puterile garante sau numai cu unele dintre ele n-au fost încununate de succes, dar au obișnuit cercurile politice și diplomatice internaționale cu ideea neapăratei schimbări, într-un viitor apropiat, a statului Românii. Totodată, românii înșiși aceste nereușite le-au indicat limpede faptul că, pentru realizarea aspirațiilor lor, fundamentală era acțiunea hotărîtă a națiunii, a poporului însuși; pentru deplină reușită, factorii conducători ai statului român trebuiau să folosească cu maximum de eficacitate orice element al relațiilor externe de natură a favoriza cauza română.

În cursul întregului deceniu asupra căruia ne-am oprit, independența a reprezentat problema dominantă și în direcția aceasta s-a acționat atît direct, cît și indirect, prin succesiva înălturare a „condițiilor” otomane impuse în toamna anului 1866. Dacă o

decorație românească — simbol al independenței și suveranității — n-a putut fi instituită, în schimb a fost bătută și impusă puterii suzerane o monedă națională românească. Permanent, a existat preocuparea de a se încheia direct convenții și înțelegeri bilaterale tocmai pentru a se sublinia poziția de sine stătătoare a fării.

Izbucnirea crizei orientale în vara anului 1875 a creat un cadru internațional pe care factorii politici români s-au dovedit capabili să-l folosească pentru a întreprinde un nou pas înainte, pentru realizarea unui nou fapt implinit. Desprinderea din suzeranitatea Imperiului otoman s-a făcut însă după o minuțioasă fază de pregătire. Neutralitatea din anii 1875-1877, ca și aceea din perioada 1914-1916, a reprezentat o lungă și necesară etapă intermediară înainte ca statul național român să obțină, prin luptă și jertfă de sînge, independența. În cursul deceniului care se scursese începînd din 1866 fusese pregătită în mod obiectiv atît ruperea de sub o suzeranitate devenită anacronică, cît și afirmarea României ca o entitate independentă și suverană, recunoscută ca atare în Europa ultimului sfert al secolului XIX. ■

IMPORTANT

În numărul viitor, prima serie de întrebări a unui nou concurs MAGAZIN ISTORIC, dedicat Marii Uniri din 1918.
Bibliografie: colecția revistei pe anii 1978-1988.

¹ Magazin istoric, nr. 3-4/1982.

PLANSELE NOASTRE

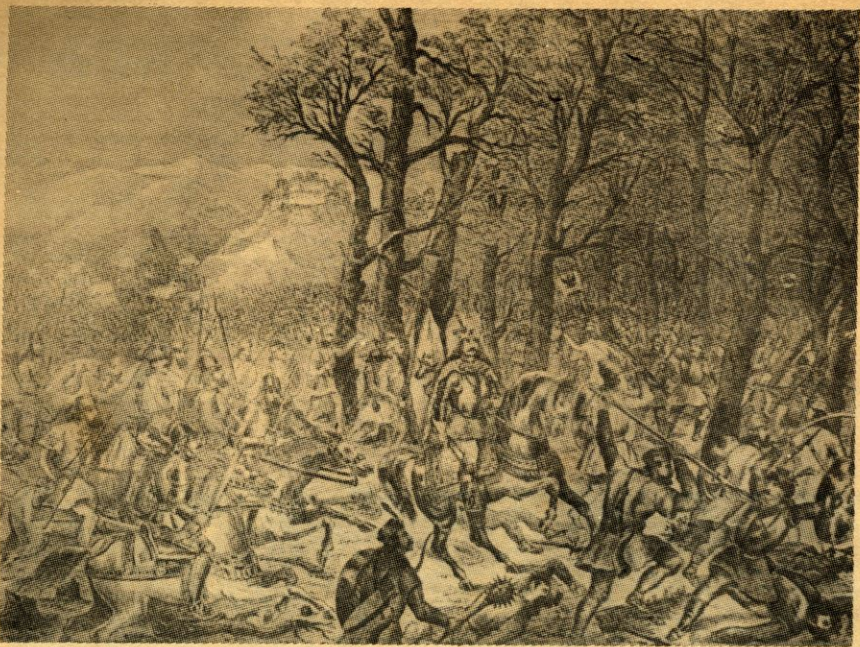
①-④ Din creația de inspirație istorică a unor graficieni din secolul trecut, opere păstrate în colecțiile Cabinetului de stampe și desene al Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România: a) Iancu Jianu; b) Ștefan cel Mare la Codrîi Cosminului; c) Neagoe Basarab și Despina doamna (litografii de C. Isler); d) Izgonirea turcilor la Călugăreni de către Mihai Viteazul (desen de T. Aman); e) Armata română în marș; f) Atacul redutei Grivița; g) Moment de luptă (scene din Războiul de Independență, surprinse de O. Obedeauu)

ALBUM

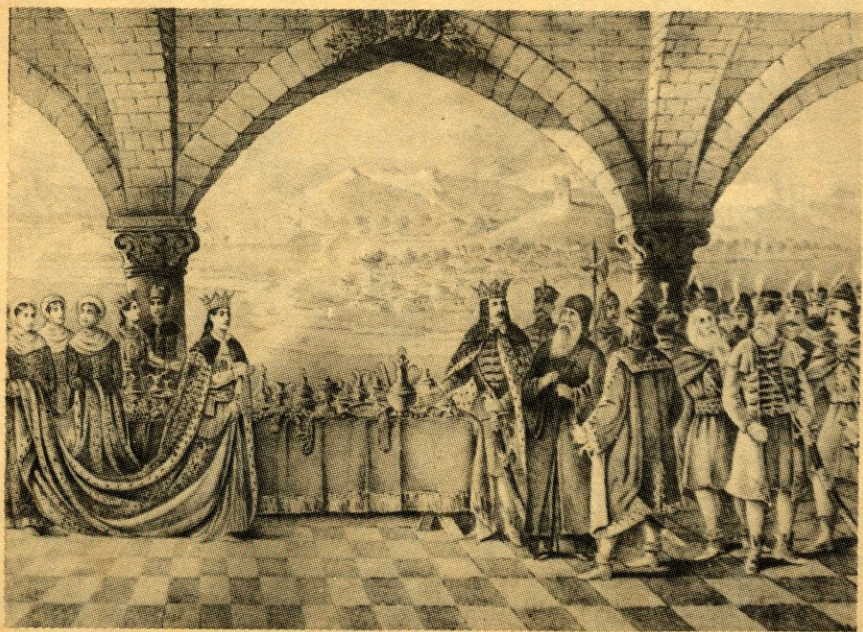
de grafică istorică

românească

b

c

d

e

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXIX)

ION POPESCU-PUȚURI

Înceind capitolul *Faptele geților sau goților*, al cărui indice de locuri, persoane și evenimente în desfășurarea lor cronologică l-am urmărit de-a lungul mai multor episoade ale serialului *Pe urmele strămoșilor*, istoricul italian Carlo Troya, care a trăit în prima jumătate a secolului trecut, arăta că va reveni la istoria geților sau goților — care, potrivit opiniei sale, alcătuiau unul și același popor — într-unul din următoarele volume ale scrierii sale, *Istoria Italiei*, concepută să aibă 9 tomuri.

În proiectele istoricului italian, această reluare urma să se petreacă odată cu abordarea problemelor privitoare la istoria vizigoților din Spania. Proiectul a trebuit, în cele din urmă, să fie devansat. Noile date culese de Carlo Troya din scrierile unor istorici nordici și slavi privind unele aspecte dezbătute de el în cadrul capitolului *Faptele geților sau goților*, informațiile necunoscute pe care le-a căpătat prin intermediul acestor scrieri, l-au determinat să reia întreaga problematică examinată până atunci, rezultatul ei fiind o continuare, o completare a capitolului abia încheiat. Această continuare Troya a intitulat-o cu un termen din limba greacă, *Paralipomena*. Astfel s-a născut, într-un supliment la volumul II al *Istoriei Italiei*, capitolul *Paralipomena la faptele geților sau goților*, în cadrul căruia a analizat evenimentele atribuite acelei ramuri desprinse din marele trunchi gotic din Europa răsăriteană, care, în împrejurările determinate de marea invazie a hunilor, ar fi ajuns în Scandinavia, unde ar fi continuat să evalueze de sine stătător.

Ipooteza nu era nouă în rîndul istoricilor din nordul Europei. Încă din sec. XVII, unii învățați de aici, între care Carolus Lundus, de la Universitatea din Uppsala, remarcaseră o serie de asemănări între credințele religioase vikinge și cele daco-getice avînd drept principală zeitate pe Zamolxis. Tradiția legendară, născută de ipoteze emise de cărturari din Evul Mediu, conform cărora danii, din care își aveau obîrșia danezii, s-ar fi numit inițial daci și ar fi venit în teritoriile lor de la Marea Baltică din zonele Mării Negre, a fost foarte răspîndită în istoriografia europeană. Goții scandinavii, conform aceluiași tradiții, ar fi fost la origine geți. Concomitent, au început să-și facă loc și alte opinii. Conform acestor noi păreri, goții din Scandinavia și geții de la Dunăre ar fi fost inițial unul și același popor, numai că deplasarea s-ar fi pe-

trecut din sensul opus: dinspre teritoriile lor nordice, goții s-ar fi deplasat spre regiunile de la Marea Neagră, ducînd cu ei și anumite tradiții religioase.

Nucleul unor asemenea ipoteze l-au constituit anumite legende din vestitele *saga* nordice, reunite în două culegeri de poeme, *Edda* și *Fundin Norrgur*. Alături de aceste izvoare legendare, unele scrieri antice păreau și ele să menționeze informații despre locuitorii din ținuturile nordice. În rîndul acestora, un loc de seamă l-a ocupat descrierea de călătorie întocmită de călătorul grec Pytheas, originar din colonia Marsilia, și relatăriile altui celebru călător antic în ținuturi nordice, Pliniu cel Bătrîn. De asemenea, harta întocmită de Pomponius Mela furniza o serie de date geografice referitoare la această zonă și la populațiile care o locuiau.

Informațiile erau însă imprecise, adesea contradictorii, dînd naștere la discuții și controverse uneori foarte înverșunate. Pentru că și în istoriografie, prima jumătate a sec. XIX aduse importante schimbări. Istoriografia Veacului Luminilor, raționalistă, uzînd conexiuni logice începea a fi, tot mai frecvent, înlocuită de un nou curent — inițial literar, dar influențînd în cele din urmă și istoriografia — anume romanticismul. Noua formulă de scriere și interpretare a istoriei corespundea mai bine epocii, marcată, cum se știe, de numeroase mișcări naționale și sociale, începute încă de la sfîrșitul veacului anterior (XVIII) prin Revoluția franceză și continuînd cu mișcări aproape neîntrerupte, pînă la izbucnirea revoluțiilor de la 1848.

Ce aducea această nouă manieră istoriografică romantică, în rîndurile căreia se inscria și Carlo Troya? Romanticismul pleda pentru o istorie mai vie, ce nu se mai mulțumea cu analiza rece a trecutului, căutînd, dimpotrivă, printr-o abordare mai sentimentală a evenimentelor din veacurile apuse, să redea și atmosfera și culoarea acestui trecut.

De aceea, în astfel de scrieri, istoricul nuse mai simțea atît de legat de documentele în sine, făcînd apel adeseori și la tradiție, la legendă, la propria sa intuiție. În Franța, cei mai reprezentativi istorici romantici au fost Augustin Thierry (1795-1856) și Jules Michelet (1798-1874). În Germania, acest curent a fost ilustrat de savanți ca Barthold Georg Niebuhr (1776-1831) și Leopold von Ranke (1795-1886) cu precizarea că în această țară, sub influența școlii de la Göttingen,

Intemeiată de Gatterer¹, și a celei din Berlin, s-a dezvoltat, concomitent, o analiză deosebit de riguroasă a documentului. În Italia, reprezentanții ei de seamă au fost alături de Troya, Cesare Cantu (1804-1895) și Michele Amari (1806-1889).

Istoriografia romantică s-a dezvoltat și în țările nordice. În Suedia, între ilustrii ei reprezentanți s-a aflat Erik Gustav Geijer (1783-1847), poet și profesor de istorie la Universitatea din Uppsala. În Norvegia, cei mai reprezentativi au fost Rudolf Keyser (1803-1864), profesor la Cristiania (Oslo) și autor al unei sinteze de istorie națională norvegiană, *Norges Historie*, realizată în spirit romantic și Peter Andreas Munch (1810-1863), autor al unei istorii în opt volume cuprinzând evenimente pînă la 1397. În Danemarca, unul din autorii cei mai cunoscuți a fost Malte Brunn, la ale cărui scrieri face referiri și Carlo Troya.

Într-un veac în care popoarele doreau să-și definească cît mai distinct personalitatea — și prin intermediul istoriei — operele istoricilor romantici, chiar cuprinzînd anumite exagerări, știri mai puțin controlate și controlabile, puncte de vedere și interpretări afective, personale, aveau meritul de a ridica patriotismul la cote înalte, de a trezi, prin intermediul glorioaselor vremuri de odinioară spiritul revoluționar al contemporanilor.

Acest curent a găsit ecouri și în istoriografia poloneză², unde originea geto-dacică a slavilor a cunoscut o largă răspîndire. La origi-

nea ei stă ipoteza lansată în 1791 de Johann Christoph Gatterer, profesor la Universitatea din Göttingen. Unul din elevii lui Gatterer, G.E. Grodeck, ulterior profesor la Universitatea din Vilno, a reluat-o în două lucrări, *Geții Athanazyntes sau despre credința în nemurire a geților, zisă și credința lui Zamolxis* și *Legendele grecești despre Zamolxis*. Sub influența lui Grodeck s-a aflat Ioachim Lelewel (1786-1861), elev și, mai târziu, coleg al acestuia la Vilno, autor al unei lucrări publicate în 1853 și intitulată *Popoarele de pe pămînturile slave, înainte de apariția Poloniei*, în care făcea o analiză foarte amănunțită izvoarelor istorice antice, ajungînd la interesante concluzii privind zonele geografice descrise de Pytheas, Pliniu cel Bătrîn, Pomponius Mela, Tacitus ș.a.

Această scriere, necunoscută de Carlo Troya în momentul alcătuirii capitolului *Faptele geților sau goților*, a fost unul din motivele ce l-au îndemnat să reia tratarea problemei, recunoscînd cu probitate anumite erori anterioare și căutînd, totodată, să-și reafirme unele opinii. Rezultatul? Un nou indice cronologic de date, personaje și evenimente urmărite, în principal, sub raportul informațiilor cuprinse în izvoare nordice.

Ca și precedentul indice, acest capitol este important nu atît prin prisma informațiilor pe care le cuprinde (cu precizarea că deseori acestea sînt puțin sau deloc cunoscute), cît mai ales prin efortul de a elucida unele aspecte istorice, contribuind astfel la evoluția istoriei ca știință.

Prima perioadă:

Înainte de era noastră

Anul 640 (?) Zamolxe, vezi Faptele geților sau goților.

Am așezat atunci cînd am afirmat în mod absolut, (Istoria Italiei, vol. I, p. 122) că geții credeau în metempsihoză. Ar fi trebuit, dimpotrivă să neg acest lucru, așa cum am făcut-o în Faptele geților sau goților (p. 40) cum că această metempsihoză exista la celelalte popoare, dar nu la cei înșiși de Zamolxe și [numiți] Nemuritori. Aceasta ar constitui o nouă verigă în așezările despre care vorbea Origenes (Ist. I, p. 689) dintre unele învățături getice și cele ebraice.

566 Povești despre Odin, considerat de mulți, cînd drept Zamolxe, cînd Pitagora. Ist. I, p. 144; Tab. Cron., p. 87.

535 Povești referitoare la cultul lui Odin și al lui Thor în Suedia, cu 6-7 veacuri înainte de Ihsus Christus, și referitoare la Asl, însoțitorii lui Odin. Ist. I, pp. 145-146; Tab. Cron., pp. 90-91.

535 Știri referitoare la vechimea [cărților] cuprinse în culegerile de legende Edda, Ibid. (Vezi și Ist. I, pp. 53, 955-957; Tab. Cron., p. 41.)

Poeziile din care se compune cea mai veche Edda n-au fost culese pentru prima oară de Semund, ci doar în sec. XI sau XII al erei noastre. Ist. I, p. 956; Tab. Cron., p. 425.

534 Legende din „Fundin Norrgur” referitoare la lotul sau tîlul din Suedia

¹ Magazin istoric, nr. 9/1988; 7/1980.

și Norvegia. Ist. I, pp. 197-198; Tab. Cron., pp. 107-108.

534 Știri legendare provenind din același izvor, referitoare la alungarea vracilor laponilor. Ibid.

334 Preținse victorii ale guttonilor asupra lotilor. Ibid.

334 Menționarea unor insule și popoare din Baltica, de către Hecateu din Abdera și Xenofon din Lampasac. Ist. I, pp. 192-194; Tab. Cron., pp. 105-106.

334 Călătoriile și descoperirile lui Pitheas marseleziez, care a găsit în Golful Mentonomus insula lui Abalus sau Abacia și pe guttoni, vecinii cu tentonii. Pliniu și nu Pitheas a fost cel care a indicat pe acești guttoni și pe tentonii drept două popoare din Germania. Ist. I, pp. 195-197; Tab. Cron., pp. 106-107. Cînd aș publicat în 1839 primele părți ale volumului I din lucrarea mea, credeam că Pitheas nu pătrunsese nicînd în Marea Baltică, ci doar că a avut anumite știri despre aceasta din spusele altora, care înalțaseră mai departe de gurile Oderului. Ioachim Lelewel, distins geograf polonez, a eliminat toate îndoielile mele³ lămurînd că Pitheas nu a ajuns nicîndată, nici pe teritoriul lui Landel și că a navigat de la gurile Rinului pînă la un fluviu, necunoscut nouă, care-și varsă apele în Mentonomus. Acestui fluviu Pitheas i-a dat numele de Tanais. Lelewel consideră că acest Mentonomus trebuie considerat golful în care

se varsă Elba și unde există insula numită astăzi Baltum; în apropierea țărmurilor bogate în chihlimbar din epoca romanilor. [Lelewel] crede că Baltum ar fi fost acea insulă Abacia sau Abalus și urlașă Basilia amintite apoi de Pitheas și de Xenofon din Lampasac.

334 Am mai spus, în același timp, că mi se părea inutil să cîntăm în Baltica Scitia Raunonia (Ist. I, 229) iată că Lelewel o indică, cu multă dreptate drept regiunea de dincolo de gurile Rinului, ca și cum Pliniu ar fi vrut să spună Scitia renană; lucruri pe care eu le consider [cum] ca foarte adevărate.

Cu toate că nu pot să admit afirmarea acestui distins geograf care, bazîndu-se pe autoritatea spuselor lui Stefan din Bizanț, crede că numele de Pitheas ar fi fost cunoscut de Pitheas și că acestuia s-ar fi numit Germania, că germarii sau germanii ar fi fost un neam celtic, care după afirmațiile lui Aristotel nu vedeau zîna. Stefan adaugă, aproape ca o lămurire și fără a adăuga nimic altceva, că lotofagii dormeau chiar 6 luni din an. 334 Cum să crezi că obscursii guttoni de la Elba pot fi considerați drept geții atît de renumiți cum îi apreciază Herodot? Pe geții învățați din cele mai vechi timpuri de către Zamolxe să ală credință în nemurirea sufletului, credință rămasă atît de puternică la ei? Color care au afirmat că geții zamolxieni au venit pe malul Elbei înainte de epoca celui marseleziez, ar fi vrut să li se răspundă că această credință, despre care nu se află nici un indiciu în istorie, a fost lipsită de noua civilizație pe care Deceanu a adus-o de la Nil și din Orient popoarelor lui Zamolxe.

³ Ioachim Lelewel, *Pytheas de Marseille et la Geographic de son temps*, pp. 39-43. Paris, în 8. 1836. Carte necunoscută de mine înainte ca să mi-o fi oferit cu amabilitate contele Al. Prezdzielechi în 1846.

93. Invazie sarmatică. Împrăștierea scitilor scoți. Se crede că popoarele, numite până acum ciudi sau scindii, ar fi urmașii acelor scitii scoți și străbuni ai finilor; printre care se numără și popoarele finice și lapone, trecute în Scandinavia. Ist. I., pp. 319-322; Tab. Cron., pp. 154-155.

80 Burebista, ajutor al Deceneu, întemélază vastul regat al geților sau dacilor, care se întinde mult în Europa Orientală. Ist. I., pp. 525-529; Tab. Cron. p. 156.

63 Burebista este stăpânitorul țării care astăzi se numește Silezia, Lusafia, Boemia, Moravia. Ibid.

63 Moartea lui Mithridate. Pentru a răzbuia această moarte după cum se afirmă astăzi de o serie de scriitori, fiul său Fridului (numit și Sigres) pleacă în Scandinavia, lăsând să se creadă despre el că este Odin, apărut pe pământ pentru a doua oară. Ist. I., pp. 357-359; Tab. Cron., p. 158.

63 Bayer crede că acest Sigres sau al doilea Odin nu ar fi fost altul decât Deceneu. Ibid. Părere riscantă și departe de dovezi istorice; dar foarte adevărată dacă, prin Deceneu, Bayer înțelege să simbolizeze civilizația și noul ritualuri religioase pe care acesta le-a adus din Egipt și din Orient geților-dacilor lui Burebista. Invătăturile lui Deceneu au pătruns înecut în inecut spre regiunile Vistulei prin mijlocirea geților-dacilor sau goților; apoi s-au răspândit în Scandinavia, datorită succeselor cuceririi ale goților lui Ermanarich. Nimic nu ne împiedică să credem că vreo colonie de geți sau goți, în intervalul de timp dintre perioada lui Deceneu și a lui Ermanarich, s-a îndreptat spre Balтика, unde apare o civilizație diferită de cea a germanilor lui Tacit dinaintea convertirii lor la creștinism.

47 Moartea lui Burebista (corect 44). Aici voi reproduce cuvintele lui Bayer: Deceneu a fost probabil chiar acel famous Odin, care după cederea lui Burebista, datorită zănelor existente în sinul poporului get, s-a folosit de această trecere (dintr-un loc în altul). Povestii referitoare la cel de-al doilea Odin (care poate că era sau nu Deceneu); despre victoriile sale asupra gutoților; despre tripla condiție a vechilor locuitori ai Suediei, după felul în care interpretează informațiile din Edda, mai ales cele din cîntecul referitor la Rigge. Ist. I., pp. 339-400; Tab. Cron., p. 158.

47 Deceneu convinsese pe geții zalmoxieni să venereze noi zeități și să ridice unele temple. Ist. I., p. 365 și vol II, p. 675 (în continuare, Ist. II); Tab. Cron., p. 165. Iată cuvintele lui Iordanes în legătură cu acest lucru (cap. XI): „Căci a ales bărbați de viață foarte nobilă și mai isteți, pe care l-a învățat teologia și l-a îndemnat să adore anumite divinități în micul temple”. Aceste cuvinte spuse cu simplitate de Iordanes, ascund, dacă nu mă înșel, o întregă istorie a cultelor barbare atît din răsăritul cît și din nordul Europei, unde, în același fel, o întregă suită de zeități și de genii, de sili și de gnomi au fost adorați pentru o lungă perioadă de timp după venirea lui Deceneu printre geți.

Odin a fost, după cîte se pare, printre zeitățile pe care Deceneu a făcut să fie adorate. Ist. II, p. 675-676.

Dacă nu cumva au fost niște atribute sau noi nume ale lui Zamolxe. Ibid. Măsurătorile ale pămîntului făcute din ordinul generalului Agrippa, ginerele lui Augustus. Ist. I., p. 359; Tab. Cron., p. 172. Această acțiune nu a putut fi dusă la bun sfîrșit decît după moartea sa. Printre măsurătorile făcute, Pliniu (IV-XXV) se referea

la unele amănunte ale distanțelor dintre porțiunea cuprinsă între Dunăre și Ocean; amănunte care, cred eu, au fost cuprinse între adăugirile făcute la hărțile lui Agrippa după informațiile primite de romani după moartea sa.

Perioada a doua: era noastră

1 Legende scandinave referitoare la descoperirea insulei Gotlandia, de către un anume Tialver, fiul unui Gute sau Gote. Ist. I., p. 414; Tab. Cron., p. 189.

19 Gotoții lui Catualda sau Gotwald alungă pe Marabodus din Boemia. Ist. I., pp. 452-453; Tab. Cron., p. 189.

43 Pomponius Mela menționează pe cimbrii și teutoni, localizîndu-i pe țărmul Golfului Codenus, care se afla la Marea Baltică, către Iutlanda; teutonii s-au îndepărtat de gutoții de dincolo de Rin, de la Mentonomus pe Elba. Ist. I., pp. 471-472; Tab. Cron., p. 193.

43 Insula Codanonia menționată de Mela pe Golful Codenus se află în Marea Baltică; a fost numită mai întîi a cimbrilor. Ibid.

Discuții asupra faptului dacă Codanonia este totuna cu insula Scandinavia amintită de Pliniu. Ibid.

43 Muntele Sevus menționat de Pliniu înconjura golful Codenus din spre miazăzi nu dinspre miazănoapte, apoi se întindea spre Germania și nu spre Suedia și Norvegia. Ist. I., p. 473; Tab. Cron., p. 194.

43 Mela a fost cel dintîi dintre autori romani ale cărui scrieri ne-au parvenit, care vorbesc de Vistula; fluviu indicat mai tîrziu și de Pliniu precum și de Măsurătoarea făcută din ordinul lui Agrippa.

51 Călătoria lui Pliniu în Germania. Fluviile menționate de el sînt în ordine: Guttales, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosă. Le-a enumerat pornind de la răsărit spre apus, ceea ce dovedește dreptatea lui Malte Brun care afirmă că fluviul Guttales ar fi situat la răsărit de Vistula, numit astfel din pricina gutoților pomeniți de Tacit. Aceștia, după părerea carturarului [danez] Malte Brun, locuiau acolo unde Vistula își varsă apele în Marea Baltică și, afirmă el, el au fost strămoșii atît al ostrogotoilor din Italia cît și al vizigoților din Spania. În acest caz puterile geților nu au avut urmași! Și cine l-a distrus pe aceștia?

66 Călătoria unui cavaler roman de la Carnuntum la Marea Baltică, în căutarea chihlimbarului. Ist. I., pp. 508-509, Tab. cron., p. 202-203.

Malte Brun consideră că Vistula și cel fluviu Guttales au fost cunoscute de Pliniu datorită acestei călătorii. În ceea ce privește Guttalesul se poate să fie așa, dar Vistula era deja înscrisă în măsurătoarea lui Agrippa.

66 Pliniu menționează cinci triburi de germani. Unul era cel al învecinaților din a căror spîță se trăgeau și teutonii, vecinii cu gutoții, după războaiele lui Pitheas. Un alt neam era cel al vindililor sau vandaliilor, și cuprîndea, de la răsărit spre apus, pe burzunzi, pe varini, pe garini și pe gutoții, pe care Pliniu îi consideră a fi gutoții despre care va pomeni în alt loc, urmînd spusele marsilezului [Pitheas]. Ist. I., p. 483.

Identificîndu-l de la răsărit spre apus, cum face Pliniu în descrierea Germaniei, gutoții erau, așadar, poporul cel mai apusean al neamului lor și de aceea puteau să se afle între gu-

rele Elbel și ale Rinului; această apreciere vine să confirme afirmațiile lui Lelwele referitoare la Scitia Raunonia sau Renană.

65 Mențiune a lui Pliniu despre venedii din vecinătatea Vistulei. Ist. I., pp. 508-509; Tab. Cron., p. 202.

66 Pliniu arată că numele de scitii este aplicat sarmatilor și germanilor, fiind în general folosit pentru denumirea mai multor [popoare] necunoscute din părțile cele mai îndepărtate ale Europei. Ibid.

Printre scitii, Pliniu enumera, tot în același loc, și pe geți, despre care afirmă că erau numiți daci de către romani. Ibid. Aceasta constituie o dovadă a migrațiilor care se efectuau în primul secol al erei noastre din miazăzi spre nord, către țăările Baltice; el a putut să cuprîndă, cu ușurință, în mijlocul acestor migrațiuni, pe geții zamolxieni de după Deceneu. Lelwele amintește aceste cuvinte ale lui Pliniu pentru a spune că numele de scitii se răspîndise pînă în Scitia Raunonia sau Renană.

83 Tacit descrie Germania. Nu vorbește despre Vistula. Se întreabă dacă venedii și peneții ar trebui considerați sarmați sau germani. Venedii erau în sec. IV unul dintre cele mai importante triburi ale slavilor. Ist. I., pp. 796-799; Tab. Cron., pp. 325-326.

De unde au apărut venedii la Baltica și în ce epocă, înainte de vremea vieții lui Pliniu și deci a erei noastre? Nu știu.

98 Peneții, popor din neamul bastarnilor, de la gurile Dunării (vezi Ist. I., p. 323; Tab. Cron., p. 155) migrează către Marea Baltică. Ibid. Aceștia sînt migrațiuni istorice, nu imaginative, ca acelea despre care se pomenesc că ar fi pornit din Suedia și din Norvegia în primele două secole ale erei noastre, fără a avea nicidecum autoritatea lui Iordanes.

98 Fenii pomeniți de Tacit pe țărmul Balticii sînt alt popor decît zămii germanici menționați de Strabon. Ibid.

98 Tacit amintește de gutoții care alungaseră pe Marabodus. Ibid. Iată cuvintele lui Tacit (Germ. 43): „Dincolo de lîgi domnesc gutoții [popor din Germania, de pe malurile Vistulei]; ...apoi la mare distanță de ocean (se află) rugii [popor german de pe litoralul nordic al Mării Baltice] și lemiovii”. De aceea, gutoții trebuie să fie considerați că stăpîneau partea de sud a Pomeraniei.

Analizînd acest pasaj, Malte Brun crede că nu e vorba de insule, ci de Suedia, care li se părea celor de atunci a fi o insulă. De ce să nu fi fost cu adevărat insule (precum Wallin, Uedom și altele altele existente pe țărmul baltic al Suediei) e una falsă? Dacă anticii nu cunoșteau suficient Baltica noi trebuie, pentru a justifica părerea noastră, să mîrim posibilele lor erori geografice?

98 După sîtioni, Tacit localizează neamul esteilor, călăgarii de chihlimbar, pe țărmul drept al Mării suedeze sau Baltice; pare a fi vorba de Suebi, dar neamul de care vorbește Tacit vorbea o limbă britanică. Ist. I., p. 524; Tab. Cron., p. 210-211.

106 Moartea lui Decebal, puternicul rege al geților sau dacilor. Ist. I., pp. 580-582; Tab. Cron., p. 220.

107 În afară de cărțile pierdute ale lui Tacit și de Comentariile (de asemenea pierdute) ale lui Traian asupra războaielor dacice, Ioannes Lydas amintește lucrările, și ele pierdute, ale lui Criton, prezent la aceste întîmplări, unde se descriu marile bătălii ale lui Decebal. ■

(Va urma în nr. 1/1989)

Sigiliul necunoscut al lui Ion Ghica

RADU GRECIANU, MIHAIL GUBOGLU

„Cîțiva valahi [români] din-
tre cei mai influenți, dornici să
asigure țării lor prosperitatea
internă sub egida integrității
Imperiului otoman¹, au ooa-
rea de a-l trimite pe domnul Ion
Ghica în calitate de agent con-
fidențial și reprezentant al ide-
ilor lor și al dorințelor lor pe
lingă guvernul imperial al Înăl-
țimii Sale Sultanul.

Patrioții români nutresc spe-
ranța fermă de a vedea reu-
șind misiunea domnului Ion
Ghica, misiune care are drept
scop de a face Principatul să
reintre în sensul adevărat al
vechilor sale capitulații cu
Sublima Poartă, conform in-
strucțiunilor date domnului
Ion Ghica și pe care acesta
este autorizat să le comunice
oral sau în scris guvernului
imperial².

Dornici să asigure prosperitatea țării

Înarmat cu această scrisoare
de acreditare, semnată de un
grup de 14 revoluționari din
„Principatul Valahiei”, Ion
Ghica (1816-1897) se imbar-
ca la 4/16 iunie 1848, la
Brăila. După o călătorie de

trei zile pe Dunăre și Marea
Neagră, el ajungea la Is-
tanbul. Trebuia să reprezinte
și să susțină în capitala ota-
mană acțiunile Comitetului re-
voluționar de la București³.
Inițial, fusese propus pentru
această misiune grea Ion He-
liade Rădulescu. Acesta însă
„a declinat — avea să scrie
mai târziu Ion Ghica — obiec-
tînd că era singurul susțină-
tor al numeroasei sale familii,
care, de i s-ar întîmpla lui vreo
nenorocire la Țarigrad, ar ră-
mînea pieritoare de foame”. A
urmat Ștefan Golescu, dar și
acesta a refuzat. „Atunci Co-
mitetul a găsit cu cale să mă
trimită pe mine”.

Ghica a solicitat un pașaport
la Postelnicie. Afîind de aceas-
ta, Vodă Bibescu l-a chemat
la el și l-a dojenit: „Vrei să
pleci la Constantinopol? Ce
să cauți acolo? Am să îi spun
socrului⁴ dumitale să te îm-
pedice”. Hotărît să ajungă cu
orice preț în capitala otomană,
Ghica și-a procurat un pașaport
englez de la consulul
Colquhoun, de care însă nu
se putea servi decît pe celăl-
alt mal al Dunării. El a hotărît
să se strecoare noaptea printre
pichete cu o barcă și să treacă
Dunărea la Ruse. „Îmi luasem
toate dispozițiunile și eram
gata de plecare, cînd primesc
vizita bunului român, colone-

lul Năsturel Herescu. Ocupa
atunci postul de postelnic (mi-
nistrul treburilor din afară)”. He-
rescu i-a înmînat pașaportul
cerut și i-a spus: „Uite, m-am
certat furcă cu Vodă pentru
dumneata. I-am zis: «Eu cu-
nosc pe Ghica de un bun ro-
mân și sunt sigur că, chiar de
s-ar duce la Țarigrad cu gînd
să se ocupe de politică, el nu
va lucra în contra intereselor
țării”.

Peste mulți ani, pe cînd era
ambasador la Londra, Ghica
i-a trimis lui Vasile Alecsandri
o scrisoare în care afirma că
pornise spre capitala Imperiu-
lui otoman la 17/29 mai 1848.
Din analiza a patru documente
contemporane, rezultă că diplo-
matul român nu a putut pleca
la data menționată mai sus, ci
pe la 4/16 iunie 1848, deci cu
cîteva zile înainte de Procla-
mația de la Islaz (9/21 iunie
1848). Probabil că scurgerea
anilor s-a aflat la originea a-
cestei scăpări a lui Ion Ghica
— observată, pentru prima oar-
ă, de G. Zane, în 1943, dar
care s-a perpetuat mai departe
în lucrările de specialitate.

În perioada care a urmat,
Ghica a desfășurat o febrilă
activitate diplomatică în intere-
sul revoluției române. Înarmat
cu recomandări din partea
consulului englez la București
și din partea trimisului lui
Lamartine⁵ în capitala Țării

¹ În contextul internațional al
anului 1848, revoluționarii români nu
puteau pune în mod deschis proble-
ma euceririi independenței. De aceea,
în documentele oficiale — inclusiv în
Proclamația de la Islaz (Magazin isto-
ric, nr. 5/1968) — el au cerut doar
„independența administrativă și legisla-
tivă... și neametea al nici unei
puteri din afară în cele din întru ale
sale”.

² Magazin istoric, nr. 9/1971.

³ Nicolae Mavros (cca. 1782-
1868), grec de origine, născut în
România. General în armata rusă,
inspector general al carantinei în
vremea lui Kiseleff, înțreține strînse
legături cu guvernul țarist.

⁴ Alphonse-Marie-Louis de Prat de
Lamartine (1790-1869), scriitor și
om politic francez. În timpul revoluției
de la 1848, a deținut funcția de
ministru de externe în guvernul pro-

Românești, dr. Mandl, dar mai ales datorită pregătirii, inteligenței și farmecului său personal, trimisul Comitetului revoluționar român și-a creat rapid relații întinse în orașul de pe Bosfor. El a reușit o performanță politico-diplomatică: să fie primit la sultan și la marele vizir oricând dorea. Timp de trei luni, cât a durat guvernul revoluționar de la București, el a întreprins o dublă acțiune, diplomatică și politică. A susținut direct, prin memorii și note adresate cercurilor politice otomane și unor reprezentanți diplomați revoluționa română și a informat guvernul de la București despre evoluția politicii Porții, dînd îndemnuri de urmat și însușind încredere. Atunci cînd s-a produs intervenția contrarevoluționară otomano-țaristă, el a preconizat, asemenea lui Bălcescu, rezistența armată, cu orice risc.

„Orice destin se poate schimba”

Semnificativ pentru autoritatea de care s-a bucurat Ion Ghica în îndeplinirea misiunii sale este și sigiliul cu care își pecetluia actele, dat fiind importanța pe care otomanii o acordau unor asemenea instrumente. Pentru a și-l procura, Ion Ghica a făcut apel la corporația (*esnaful*) gravurilor de sigilii din Istanbul, despre care pomeneste și vestitul călător Evliya Çelebi, încă de pe la 1630. Sigiliul — păstrat de posesorul său pînă la moarte, cu mare grijă, ca o amintire scumpă — se află astăzi în colecțiile Muzeului de istorie al R.S. României, unde a fost depus de strănepotul lui Ion Ghica, Radu Grecianu.

Sigiliul — pe care-l prezentăm prima oară marelui public — este alcătuit dintr-o piatră (heliotrop) gravată și dintr-o toartă de aur cizelat, prinsă articulat de piatră. La capetele toartei se află cite un știft, permițînd pietrei — de culoare verde închis, cu puncte roșii —

să se rotească liber. Piatra are trei suprafețe plane cu contur de elipsă și dimensiunile maxime de 16/14,5 mm. Toarta este executată dintr-o placă subțire de aur, de 1,5 mm grosime. Are forma unei acolade, măsoară 27/18 mm și este decorată cu motive vegetale.

Cel mai interesant element al sigiliului îl constituie însă inscripțiile de pe cele trei fațete, redactate în turco-osmană, într-o foarte frumoasă caligrafie

Sigiliul utilizat de Ion Ghica în calitate de trimis al Comitetului revoluționar din București

În p. 36: fațeta sigiliului cu inscripția „Romanya”

ta'lik, de origine persană. Pe prima fațetă stă scris ROMANIA (România), iar dedesubt anul confecționării: [1]264 în datele Hegirei, coîncinzînd cu anul revoluționar 1848. Pe cea de a doua fațetă apare numele posesorului, Ion Ghica (tc. Kika). Iar pe cea de a treia un dicton: *küllü seni'l kader* — care în traducere sună astfel: „Orice destin se poate schimba”. În cataloagele de sigilii otomane nu mai apare o formulă de acest tip; Ion Ghica a ales-o deci în mod special, nu inspirîndu-se după un model existent. Dictonul reflecta aspirațiile revoluționarilor români de la 1848.

Cît privește denumirea de *România*, știm că ea apare dinainte de 1848, cu dublu sens: unul restrîns — Țara Românească — și altul generic, desemnînd teritoriul locuit de toți românii. În Imperiul otoman, denumirea României apare pentru prima oară — cel puțin în documentele pe care am avut posibilitatea să le

studiem pînă acum — într-un act din 25 septembrie 1848, emis de Ömer Lütfî pașa, comandant al forțelor otomane de la Dunăre și adresat noului caimacam al Țării Românești, Constantin Cantacuzino. Denumirea era deci folosită cu sens restrîns. Treptat însă, ea s-a impus înlocuindu-le pe cele mai vechi folosite de otomani: *Ejlah* pentru Țara Românească și *Boğdan* pentru Moldova. Putem presupune cu destul temei că și sigiliul lui Ion Ghica — aplicat probabil pe numeroase acte ce au circulat în cancelaria otomane în 1848 — a contribuit la încetățenirea noii denumiri. Oricum, acesta este primul sigiliu românesc cu inscripții otomane pe care apare denumirea *Romanya* (România).

După înăbușirea revoluției de la 1848, Ion Ghica a rămas mai departe la Istanbul. În seama lui a căzut greaua sarcină de a-i ajuta pe cei expulzați din țară. Astfel, la recomandarea sa, Ion Ionescu de la Brad a fost numit agronom de marele vizir Reșit pașa pe pămînturile acestuia. Emigrații români se aflau în majoritate la Brusa. Aici fuseseră închiriate mai multe case, pe cheltuiala statului otoman „în care locuiau cite șase și șapte sub același acoperiș, unde aveau masă și îngrijire” — nota peste ai Ghica. Mai tirziu, exilații au cerut să se dea fiecăruia costul întreținerii „și cererea încuviințîndu-se, primiau fiecare cite o mie de lei pe lună, chiar dacă părăsia Brusa și se ducea de se așeza la Constantinopol sau la Smirna.

La Brusa, viața era ieftină și trăind chiar ca niște beizadele, cum le ziceau toți acolo, puteau pune deoparte din mia de lei ce li se da pe fiecare lună. Și, în devotamentul lor pentru țară, hotărîse ca acele economii să le trimită regulat lui Eliad la Paris, pentru a scrie și a tipări pentru susținerea și apărarea drepturilor patriei.”

Ion Ghica a lucrat mai departe și după înfrîngerea revoluției, din același patriotic îndemn ca și ceilalți exilați români, punînd temelia dezvoltării viitoare a României și pregătind opinia publică europeană pentru un curs favorabil acestei dezvoltări. ■

vizorului francez. Prieten apropiat al revoluționarilor români, el a sprijinit în mod efectiv misiunea lui Ion Ghica la Istanbul prin intermediul ambasadorului francez din capitala otomană, generalul Aupick.

Itinerar istoric

PE TRASEELE UNIRII

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Întinsa, felurita, bogata și fericita Țară Românească [în sensul ei deplin, teritoriu locuit de români] își avea fruntea de stîncă în munte, pe care străinii și oamenii învățați îl numesc Carpatul, dar care pentru noi n-a avut și n-are nevoie de alte nume, pentru că e singurul munte al nostru. Picioarele i se scaldau în Dunărea largă, spre care curge toată viața rîurilor noastre, Dunărea împăratească, ce le duce pe dinsele și ne îndreaptă pe noi spre Marea Neagră care, în seninul tăcut al feței sale albastre din zilele bune, în vălmașagul de valuri verzi și sure vîind în zilele de furtună, pare că înfățișează suflul de strașnică mînie, ce se împacă însă într-un zîmbet de cîntă și de iertare al poporului nostru”.

Cu aceste cuvinte înfățișă N. Iorga pămîntul de la Carpați, Dunăre și Mare — Dacia de odinioară — locuit statornic de mii de ani, de poporul român. Vicisitudinile istoriei au făcut ca vreme de secole românii să viețuiască în țări separate, păstrînd însă vii aceeași limbă și datini, aceleași forme de organizare teritorial-administrative și avînd mereu conștiința originii comune. Unirea și independența au fost, în chip firesc, aspirațiile cele mai arzătoare ale poporului, „visarea cea iubită a voievozilor noștri cei mari” — cum se exprima Nicolae Bălcescu. Spre evidențierea lor și-au îndreptat atenția cărturarii, oamenii politici. Numeroase mărturii stau dovadă a acestei dorințe și voințe de nestră-

mutat a românilor, idealuri pentru care s-au dat numeroase jertfe.

Itinerarul nostru pe cîteva din traseele Unirii pornește din *Alba Iulia*. Am putea alege, firește, orice localitate a țării, pentru că nu există colț al patriei în care Unirea să nu fi fost dorită, care să nu fi adus o contribuție, cît de modestă, la înfăptuirea ei. Dacă am ales *Alba Iulia* e pentru că, la 1 noiembrie 1599, aici s-a făcut primul pas spre unitate statală, prin intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în vechea reședință a voievozilor Transilvaniei. Statuia voievodului, realizată de sculptorul Oscar Han și dezvelită la 28 noiembrie 1968, cu prilejul festivităților semicentenarului unirii Transilvaniei cu România, se constituie — cum se află înscris și pe soclul ei — într-un „simbol al voinței poporului nostru de a-și păstra independența și suveranitatea națională”.

Alba Iulia este orașul spre care, din toate colțurile Transilvaniei, au pornit în 1918 reprezentanții românilor, pentru a da expresie concretă idealului străvechi. 1 228 delegați adunați în marea sală a Casei din localitate (Muzeu al Unirii din 1968) au dat glas voinței de unire cu România „pentru toate veacurile”. Peste 100 000 locuitori, veniți de pretutindeni s-au adunat pe Cîmpul lui Horea, acolo pe unde trecuse Mihai Viteazul la 1600 și se jertfiseră martirii răscoalei românești la 1784 și au făcut să răsunе această deviză, pe care au purtat-o

apoi spre toate colțurile țării, întregită în hotarele ei firești.

De la *Alba Iulia*, urcînd pe firul Mureșului și apoi al Tîrnavelor, pînă la locul lor de confluență, poposim la *Blaj*, centru intelectual de seamă al Transilvaniei, unde s-a aflat una din cele mai de seamă școli românești la care s-au afirmat cărturari de frunte ai veacului XVIII și unde, în trei memorabile adunări ale anului 1848, românii din toate colțurile Transilvaniei și-au exprimat unanimă voința de a se uni cu țara. 24 busturi monumentale înșirate de-a lungul „Alei pașoptiștilor” — inaugurate la 17 mai 1973 — reprezintă personalități de seamă ale revoluției și culturii românești, omagiază activitatea acestora în slujba idealurilor naționale. Pe aceeași Cîmpie a Libertății, alte 24 busturi reunite în Ansamblul monumental *Gloria* — operă a sculptorului Ion Vlasiu (dezvelită la 14 mai 1977) — imaginează o „poartă a istoriei”, autentic arc de triumf al aspirațiilor naționale. *Piatra Libertății* (în prezent la Muzeul din *Blaj*) și alte monumente amintesc și ele rolul însemnat jucat de acest important centru cultural și istoric românesc.

Cluj-Napoca ne amintește, de asemenea, de lupta pentru unitate națională, printr-o suită de monumente: statuile lui Mihai Viteazul, ale corifeilor Școlii Ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior; *Sibiul* — prin Biblioteca ASTRA, sta-

tuile lui Gh. Lazăr, Andrei Mureșanu, George Barițiu și Gheorghe Cîrțan (Badea Cîrțan), ca și prin clădirile memoriale în care a locuit Avram Iancu, ori și-a avut sediul guvernul revoluționar român; *Brașovul* — prin Casa, Română și sediul *Gazetei Transilvaniei*.

Călătorind pe traseul Unirii, nu putem desigur să nu ne oprim la *Arad*, care a fost unul din cele mai importante centre în bătălia dusă pentru înfăptuirea unității naționale. Aici s-a elaborat, de către Consiliul Național Român Central, tactica și strategia Unirii din 1918 și s-a aflat sediul principalului organ de presă al românilor transilvăneni, ziarul *Românul*. Case memoriale, aparținând unor fruntași ai luptei pentru unire, sedii ale unor întruniri memorabile evocă activitatea intensă desfășurată în acest oraș în toamna anului 1918.

Case și locuri memoriale, grupuri statuare evocă și la *Lugoj*, ca și la *Timișoara*, susținută activitate a românilor pentru unire.

Unirea este evocată prin reprezentative monumente și alte mărturii la *Iași*, acolo unde la 5 ianuarie 1859 s-a făcut primul pas: muzee și case memoriale ale unor fruntași luptători pentru unire — Muzeul Unirii, casa memorială Vasile Alecsandri, statuile lui Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri.

Monumente de mare originalitate, oglindind lupta pentru unire se află la *Focșani*, oraș care a reprezentat din cele mai vechi timpuri o punte de legătură între români. „Borna de hotar”, monument înălțat în 1931 pe locul unde se afla odinioară pichetul de grăniceri, și Monumentul Unirii (dezvelit la 24 ianuarie 1976), ce se ridică maiestuos în centrul orașului, amintesc că *Focșanii* au avut un rol deosebit de important în făurirea statului național unitar modern român. La *Galafi* alte monumente, între care statuia lui Alexandru Ioan Cuza — pîrcălab al acestui ținut — evocă Unirea Principatelor, etapă a Marii Uniri.

Craiova poartă, de asemenea, semnificative mărturii care evocă Unirea. Unul din celebrele tablouri ale lui Theodor Aman este pinza intitulată *Hora Unirii la Craiova*, ilustrare a entuziasmului cu care Unirea a fost dorită și primită și pe meleagurile Olteniei. O placă memorială așezată pe fațada Liceului „Nicolae Bălcescu”, cu prilejul centenarului Unirii Principatelor, amintește manifestarea de entuziasm a populației orașului din anul 1857, prilejuită de hotărîrea Adunării ad-hoc a Țării Românești de a vota pentru Unire. Monumentala statuie a lui Alexandru Ioan Cuza (dezvelită în 1939) evocă, de asemenea, prețuirea orașului pentru primul domnitor al Principatelor Unite.

Capitala României socialiste, *București*, a constituit, firește, de-a lungul istoriei și unul din centrele de seamă spre care au năzuit aspirațiile de unire. Înimă a pămîntului românesc, locul unde soarele răsărea pentru toți românii (cum se preciza în pagina de titlu a ziarului *Țirbuna*), Bucureștiul a fost nu numai orașul care a consfințit, prin voința maselor, Unirea Principatelor la 24 ianuarie 1859, ci și centrul de care au fost legate apoi toate temerarele acțiuni de deșteptare națională, de dirijare a luptei pentru unire. Plăci memoriale evocă locuri și clădiri legate de lupta pentru unire, statui amintesc susținută activitate desfășurată în acest sens de mari personalități, precum Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Gh. Lazăr, I. Heliade-Rădulescu; muzeele de artă și de istorie adăpostesc tablouri, piese și documente ce ilustrează, de asemenea, rolul deosebit al vechii capitale a Țării Românești, capitala României întregite, în înfăptuirea Unirii. ■

Numeroase locuri și monumente de pe întreg cuprinsul țării evocă evenimente și momente din lupta românilor pentru unitatea națională. În imagini, de sus în jos: Obeliscul Unirii, din *Focșani*; Monumentul lui A.I. Cuza, din *Galafi*; Piața Avram Iancu, din *Arad*.

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Data nașterii: 1891, iunie 5.
(Liceul): „Gh. Lazăr” — București.
Secțiunea rcolă — 1910.

Doctor în științe economice de la Universitatea din Halle — de la 1 august 1914. [Cum rezultă din alte manuscrise ale lui V. Slăvescu, doctoratul a fost în filosofie — științe sociale — cu teza: *Die Agrar Frage in Rumänien, Problemele agrare în România*.]

(Mama): Paulina — pensionară; (tatăl): col. Ion Slăvescu, decedat în 1932.

Căsătorit cu Valentina M.G. Orleanu, în 1922.

(Copii): un fiăt în clasa VI, Liceul „T. Maiorescu”.

(Situția materială): 10 hectare vie cu gospodărie — Cotești — R. Sărat; casă în București — neplătită.

(Funcția actuală): profesor Academiă Comerciă (conferențiar — 1 iulie 1925, profesor agregat 1928, profesor titular — 1931).

(Activitate științifică): peste 40 volume publicate, în care nu sînt incluse studiile apărute în reviste și alte publicații. Mai 1936 — Membru corespondent al Academiei Române. Membru activ al Academiei — mai 1939.

(Funcțiuni ce mai ocupă în prezent): director general al Societății Naționale de Credit Industrial.

(Anterioare): subsecretar de stat [14 nov. 1933-3 ian. 1934] și ministrul finanțelor [5 ian. 1934-1 febr. 1935]; ministrul înzestrării armatei [1 februarie 1939-3 iulie 1940]; președinte al Uniunii Industriașilor din România (UGIR); vicepreședinte al Consiliului Superior Bancar, consilier la Consiliul Superior Economic.

[Principalele date biografice ale lui Victor Slăvescu, transcrise după un formular pe care l-a completat înainte de 19 noiembrie 1940].

„Anul 1940 va trebui să fie pomenit întotdeauna cu jale și scrișnire din dinți” — observa Liviu Rebreanu într-o comunicare la Academia Română, puțin timp după încheierea lui. Chiar dacă aprecierea nu redă întreaga complexitate a acestui dramatic interval pentru România și nici nu poate oferi, cum de altfel nici nu-și propune, o sentință istorică, ea rămîne o mărturie de esență.

Cum s-a ajuns aici? În descifrarea tabloului o contribuție, inedită pînă acum, o aduc și Notele zilnice, aparținînd lui Victor Slăvescu, a căror publicare, pentru perioada 1938-1940, începe cu acest număr. Mulțumim și pe această cale doamnei Valentina Slăvescu și inginerului Mircea Slăvescu pentru că ni le-au pus la dispoziție cu deosebită generozitate spre a le introduce, prin revista Magazin istoric, în circuit istoriografic. Autorul lor a deținut o bună poziție în scena și culisele vieții politice și economico-financiare din perioada interbelică.

Pe temelia Marii Uniri, întărită în 1918 prin lupta dreaptă și jertfele poporului român, care a creat și cadrul național și social-economic în vederea unei mai accentuate înalțări pe toate planurile, s-a ajuns în 1938-1939 la momentul de vîrf al dezvoltării și modernizării în România interbelică¹. Spre sfîrșitul acestei perioade, deși monarhia avea trasat un cadru parlamentar-constituțional, ea a tîns spre un regim de autoritate personală, care a fost instaurat la 10 februarie 1938.

Anexarea Austriei (martie 1938) de către Germania și amenințările naziste de dezmembrare a Cehoslovaciei, conciliatorismul marilor puteri față de această orientare și față de pretențiile revizioniste în general, au ridicat ca problemă cardinală societății românești: apărarea independenței, suveranității și integrității țării, și deci, crearea accelerată a mijloacelor diplomatice, politice și materiale corespunzătoare.

Acordul de la Munchen (29 septembrie 1938), care a rupt Cehoslovaciei aproape o cincime din teritoriul și un sfert din populație, a marcat și preludiul celui de-al doilea război mondial, izbucnit la începutul toamnei următoare. Cum scria Știința, organul clandestin al P.C.R. în articolul intitulat Nori grei asupra României: „România, după Munchen, e mai mult ca oricînd — după fericita expresie a lui Iorga — O ȚARĂ PÎNDITĂ. Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, ci și de sălbatică fiară, îmbătăită de singele jertfelor sfîșiate care este fascismul german” (25 noiembrie 1938).

Demersurile României în vederea îndiguirii politicii puterilor fasciste și revizioniste s-au izbit de dezinteresul marilor puteri. În prezent, cunoaștem, de pildă, că două luni după Munchen și numai la cîteva zile de la vizita șefului statului român la Londra, șefii de state majore engleze, într-un memorandum adresat guvernului (28 noiembrie 1938) situau România pe locul nouă printre

¹ În ultimii ani, istoriografia românească s-a îmbogățit cu numeroase lucrări privind această perioadă, cele mai recente fiind monografia *România după Marea Unire*, de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986 și culegerea de studii *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939*, Editura politică, București, 1988.

aliații Marii Britanii, indicând deplina răceală față de dezvoltarea relațiilor bilaterale și întărirea poziției țării noastre, în pofida repetatelor cereri ale guvernului de la București de a se livra armament și a se impulsiona importurile engleze de cereale și petrol¹.

Deși Notele zilnice ale lui Victor Slăvescu, redactate „pro-memoria” (Iaconice, desori eliptice), nu au avut cîtuși de puțin scopul de a înfățișa contextul politico-social, ele cuprind o panoramă asupra ierarhiei vremii, a principalilor ei actori, dezvoltîndu-se în mod special, dată fiind poziția autorului, fapte și atitudini revelatoare, aspecte inedite ale legăturilor dintre cercurile economico-financiare și viața politică.

V. Slăvescu e, de altfel, cunoscut cititorilor Magazinului istoric, care a publicat fragmente din lucrările sale postbelice, rămase în manuscris², însoțite de prezentări ale activității sale științifice.

În toamna anului 1985 l-am întrebat pe inginerul M. Slăvescu, dacă există însemnări personale ale profesorului Victor Slăvescu din anul 1940 și dacă pot fi consultate. Răspunsul nu a venit imediat. După lectură, a apărut propunerea publicării în Magazin istoric a unor fragmente din perioada 1938-1940. Notele zilnice din acest interval sînt cuprinse în caielele numerotate II, III și IV. Sînt scrise de mîna, în caiele cartonate de cîte 250 foi, tip „Cartea Românească”, avînd coperți negre, cu etichetă mare pentru titlu.

În vederea pregătirii textului pentru tipar, conținutul acestor caiele a fost dactilografiat, ceea ce a permis, cu acordul familiei, să fie cunoscut și altor cercetători. Fragmentele alese au în vedere chestiuni de fond ale situației țării așa cum a cunoscut-o autorul și redau starea de spirit din cercuri importante ale vieții politice.

O serie de însemnări, mai ales cele redactate în condiții de puternică tensiune sub impactul evenimentelor, conțin, invariabil, întrebarea: „Ce ne va aduce ziua de mâine?”

Lectura Notelor zilnice creionează însă și autoportretul unui profund patriot, antifascist, a unui om care în vîltoarea unor tragice evenimente și-a păstrat încrederea în știință și n-a renunțat niciodată să-i fie devotat. Un exemplu: după ce la 21 noiembrie 1940 a fost seos de la Creditul Industrial, nota a doua zi: „Nu-mi rămîn decît condeii și capul, lucrînd pe ogorul științific”. Și, tot atunci, în plină dezlănțuire a Gărzii de fier, scria: „Nu doresc să colaborez cu legionarii” și „Mă-mîndresc de a fi legat de numele meu opera de înzestrare a armatei”. La 13 decembrie 1940, după asasinarea lui N. Iorga și V. Madgearu, cînd e sfătuit să se apropie de Legația germană, „dacă vreau să fiu sigur”, scria: „Refuz o astfel de purtare, nedemnă și nepatriotică. Eu am convingerea că Germania va fi învinsă și în orice caz nu sînt de acord cu metodele germane din țară”.

Să urmărim deci³, răspunsul pe care l-a aflat Victor Slăvescu, în anii ce au culminat cu întunecatul an 1940, la întrebarea: ce va fi mâine?

Eugen PREDA

1938

Miercuri, 27 iulie. Primesc de la Mitiță Constantinescu⁴, ministrul economiei naționale, o adresă prin care îmi face cunoscut că m-a numit, în calitate de președinte al U.G.I.R.-ului⁵, în comisiunea pentru pregătirea unei noi legi industriale.

La ora 10, mă duc la Victor Iamandi⁶ (str. Vasile Lascăr 70, et. I), ministrul justiției, spre a-l ruga în favoarea citorva magistrați meritoriși din Galați. Ia notă și îmi făgăduiește.

Primire foarte amicală, caldă chiar. Îmi vorbește de greutățile ce au de învins. Crede că în ceea ce privește Garda de fier, ea este la pămînt, ca organizare, dar ca curent de gîndire și ideologie a rămas neatins. Cei închiși în lagărele de concentrare sînt mai diși ca oricînd. Mi se plîngea de debandada de la închisorile statului. Directorii de penitenciare erau adevărați complici ai deținuturilor politici. Asasinii lui Duca⁷ trăiau mai

⁴ Om politic și economist (1890-1946); a fost numit ministrul industriei și comerțului în guvernul format la 30 martie 1938 de patriarhul Miron Cristea; de la 7 aprilie ministrul economiei naționale, în urma restructurării și schimbării denumirii Ministerului industriei și comerțului. La 1 februarie 1939 devine ministru de finanțe, funcție pe care o deține pînă la 3 iulie 1940. Guvernator al Băncii Naționale din aprilie 1938; președinte al Partidului Național Popular (1946) și vicepreședinte al A.R.L.U.S.

⁵ Uniunea Generală a Industriașilor din România (U.G.I.R.) a luat ființă în 1903 din inițiativa unui grup de industriași, cu scopul „de a ocroti interesele industriei naționale și a favoriza dezvoltarea ei potrivit intereselor economice generale ale țării” (art. 2 din statutele U.G.I.R.). Uniunea a ocupat un loc central în economia națională, influențînd dezvoltarea diferitelor ramuri industriale, legislația economică, socială și politică, comerțul exterior al României; a funcționat pînă în 1948.

⁶ Om politic și jurist (1891-1940), ministrul cultelor și artelor (17 martie-28 decembrie 1937; 10 februarie-29 martie 1938), ministru de justiție (30 martie 1938-23 noiembrie 1939); a fost asasinat în noaptea 26/27 noiembrie 1940, la închisoarea Jilava, de membri ai organizației fasciste Garda de fier.

⁷ Fostul prim-ministru I.G. Duca (1879-1933), asasinat pe peronul gării Sinaia de membri ai organizației fasciste Garda de fier (vezi Magazin istoric, nr. 3/1967).

¹ Referindu-se la acest „clasament”, istoricul britanic H. Hanak remarcă ironic că „el nu poate fi surprinzător decît exceptînd luarea în considerare a faptului că Arabia Saudită și Afganistanul erau plasate pe locul cinci și respectiv, șase”.

² La 26 februarie 1978 fiul său, inginer M. Slăvescu, a adresat tovarășului G. Rădulescu o scrisoare: „Vă rog să-mi permiteți să îndeplinesc o dorință a defunctului meu tată, Victor Slăvescu, rugîndu-vă să primiți manuscrisul lucrării sale inedite *Conștiința Dr. Stroussberg*. Este una din lucrările care au izvorît din munca sa fără preget, pînă în ultima clipă a vieții sale. Sper că această lucrare, în biblioteca dumneavoastră, va fi, așa cum și-a dorit-o tatăl meu, o mărturie a sentimentelor de prețuire și de recunoștință pe care vi le purta”. Din acest volum, cu acordul ing. M. Slăvescu, Costin Murgescu a publicat, ales fragmentele, însoțindu-le cu un studiu și note (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979). Alte fragmente din manuscrisele lui V. Slăvescu, de data aceasta consacrate lui A.D. Xenopol, a publicat Ioana Ursu (*Magazin istoric*, nr. 2-3/1980). Copia acestei scrisori, ca și alte documente, ne-au fost puse la dispoziție de familia M. Slăvescu.

³ În redarea textului s-a respectat originalul, interperurile fiind marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă mențiune și cușintele între paranteze drepte ne aparțin. Ortografia a fost adusă în concordanță cu normele actuale.

bine ca la ei acasă. Mincare, băutură, cheful, femei, ieșeau în oraș etc. Un adevărat scandal. Deși condamnați la muncă silnică, nu fac nimic. A luat măsuri energice de schimbare. Mergând la Aiud să inspecteze închisoarea, asasinii lui Stelescu¹ puseseră la cale să-l prindă în celulele lor și să-l arunce peste fereastră, de la etaj II. Au făcut mărturisiri complete în acest sens...

Iamandi mi-a făcut impresia unui om mult evoluat, ca om politic, vorbind cu siguranță și încredere în el. Interior îngrijit; multe cărți etc....

După-amiază, la ora 5, prezidează Consiliul Bancar².

La ora 6 1/2 vine la mine la birou Max Aușnit³, cu care vorbim despre cele întâmplate în timpul absenței lui în străinătate.

Îmi spune că într-adevăr Anglia ar avea interes mai mare pentru Orient și România, dar în orice caz într-un tempo mai lent. Capitalurile engleze s-ar interesa de gazele metan, pentru negrul de fum. Eventual s-ar putea construi conducte de gaz pînă la Reșița și Ferdinand [actualmente Oțelul Roșu], spre a se economisi lemne și petrol, ce am putea exporta.

Vorbim de Telefoane, Astra, Reșița etc. Îmi promite con-

curs nelimitat pentru ridicarea Palatului U.G.I.R.-ului...

Joi, 28 iulie. Vine la mine C. Bursan⁴, cu care mai comentez ultimele evenimente politice. Mă acoperă de complicitate și îmi prevede un apropiat și strălucit viitor.

Primesc vizita ministrului României la Londra, dl. Grigorcea⁵. Un om foarte bine, care inspiră stimă și merită laudă. A reușit foarte bine la Budapesta, în postul ce a avut.

Îmi spune că Tătărescu⁶ a fost bine primit la Londra, în ultima lui călătorie și a lăsat o bună impresie.

Îmi confirmă că cercurile englezești ar avea interes pentru viața economică a Baziului Dunărean, pe care vor să o studieze încetul cu încetul. Nu se va trece probabil la acte concrete prea repede și, în orice caz, nu înainte de a se termina cu chestiunea cehoslovacă (lordul Runciman⁷), pentru a nu îndepărta pe germani și a le da impresia unei politici agresive...

* C. Bursan deputat liberal în mai multe legislaturi, începând din 1922, membru în consiliile de administrație ale mai multor societăți și regii autonome. În momentul respectiv, era și consilier al Ministerului de finanțe.

* V. Grigorcea, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Budapesta (septembrie 1928-noiembrie 1936), Londra (noiembrie 1936-februarie 1939), Vatican (noiembrie 1940-martie 1941), Roma (25 martie 1941-1 octombrie 1943).

* Gh. Tătărescu (1866-1957), om politic, membru al Academiei, lider al grupului „tinerilor liberali”, de mai multe ori ministru și prim-ministru (3 ianuarie 1934-28 dec. 1937 și 24 nov. 1939-3 iulie 1940); vicepreședinte al guvernului și ministru de externe (6 martie 1945-noiembrie 1947). În aprilie 1938 devine președinte al Consiliului de administrație al Băncii de Credit Român.

* W. Runciman, om politic britanic, liberal; ministru al comerțului (1931-1937), lord președinte al Consiliului (1938-1939); adept al „conciliatorismului” în politica față de al III-lea Reich. Urma să sosească la Praga la începutul lunii august ca emisar special al guvernului britanic. Scopul era exercitarea de presiuni în vederea satisfacerii cererilor Germaniei de a-i fi cedate nordul și estul Boemiei („regiunea sudetă”). Oficial, misiunea era indicată ca fiind de „mediere”, Marea Britanie consultând în prealabil Germania despre trimiterea ei, dar fără a face același lucru cu Franța. În raportul din 21 septembrie 1938, adresat primului ministru N. Chamberlain, lord Runciman insistă pentru „o politică de acțiune imediată și radicală” pentru ca „aceste districte de frontieră să treacă, fără întîrziere, de la Cehoslovacia la Germania”.

La 12 1/2 vine la mine colonelul Manolescu⁸, procuratorul prințului Nicolae, care îmi confirmă zvonul unei împăcări a prințului cu regele Carol⁹. Lucrurile vor mai trece nițel, dar merg bine. Regele a pus pe prinț la curent cu situația. Prințul va pleca pentru scurt timp la Veneția, unde are afaceri (casă, soție) și apoi, către începutul toamnei, vine în țară...

Vineri, 29 iulie. Vine de dimineață la mine N. Budurescu¹⁰ pentru chestiuni de afaceri.

La 9 1/2 mă duc să văd pe Tătărescu la Banca de Credit Român. Voiam să am cu el o explicațiune pe ches-

* Administratorul averii prințului Nicolae (domeniile Brosteni etc.).

* Prințul Nicolae, al doilea fiu al regelui Ferdinand (1865-1927). A fost membru al Consiliului de regență (1927-1930). Adept al venirii pe tron a fratelui său mai mare Carol, fiind, după cum scria Elie Miron Cristea (1868-1939), patriarhul României (1925-1939) și membru al regenței „influențat de adjunctul său colonelul [Alexandru] Manolescu-carlist”. Prințul Nicolae a intrat în conflict cu Carol, chiar în 1930, la scurt timp după ce acesta se proclamase rege (8 iunie), deoarece i se refuza aprobarea căsătoriei cu văduva Dumitrescu. „Adjunctul prințului Nicolae — colonelul Manolescu, care-și poartă de nas și-l exploatează, mi-a spus că între prinț și rege au fost grave schimbări de vorbă. Nicolae i-a spus: «Ce, tu nu mă aprobi, care ai dezerat în timp de război, ai fugit la Odessa, la ruși, te-ai cunoscut cu [Zizi] Lambrino, ai luat pe Elena, ai lăsat-o. Acum te-ai încurcat cu Lupeasca». Cînd regele i-a refuzat prințului Nicolae aprobarea cununiei, așa s-a infuriat, de la atacat cu pumnii, zgîrlindu-l pe rege la obraz cuiele din degete. Regele a fost în casă vreo 10-14 zile. N-a deschis sesiunea Parlamentului de la 15 nov. 1931. Medicii publicau bulatine, «Boală de gît» (?) febră, puls etc.» (Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea — Documente și corespondență*, Sibiu, 1987, pp. 382, 415-416). La un Consiliu de Coroană (9 aprilie 1937) Carol a obținut excluderea prințului Nicolae (inspector general al armatei, șef al aviației și amiral) din familia regală. Nicolae s-a angajat să părăsească țara. I s-a acordat o sumă de 500 000 lei lunar în deviză, fără perceperea primei valutară. A luat numele de Nicolae Brana.

* N. Budurescu, membru al delegației permanente a Partidului Național-Liberal; fost subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (14 nov. - 26 dec. 1933); ocupa posturi de conducere în mari societăți dominate de Banca Românească, al cărei președinte al Consiliului de administrație era C.I.C. Brătianu.

¹ M. Stelescu, fruntaș legionar, intrat în conflict public cu șeful Gărzii de fier, C.Z. Codreanu, în 1935, asasinat la 16 iulie 1936 de o echipă de zece legionari, în incinta spitalului Brîncovenesc, unde era internat; împotriva lui Stelescu au fost trase 120 focuri de revolver, trupul fiindu-i apoi cioprit cu toporul.

² Înstituit printr-o lege din 8 mai 1934, cu atribuții completate prin lege din 20 aprilie 1935 și 14 aprilie 1937, Consiliul Superior Bancar era menit să dirijeze politica bancară, să supravegheze și să controleze activitatea băncilor.

³ M. Aușnit, mare industriaș, administrator delegat al Uzinelor Reșița (Uzinele de fier și Domeniile Reșița — U.D.R.) și Titan — Nădrag-Călan, cu importante dețineri de acțiuni și în străinătate (Marea Britanie, Olanda, Iugoslavia, Egipt, Monaco etc.); partener de afaceri al lui Carol II, cu care a intrat în conflict, în vara 1939, fiind arestat „pentru înstrăinarea rentei la Compania economică pentru industrializare din Monaco, pentru gestune frauduloase și vătămarea patrimoniului public”; pe baza sentinței Tribunalului Ilfov (14 martie 1940) a fost condamnat la 6 ani închisoare corecțională și 4 ani interdicție.

tiunea numirii lui Sibiceanu¹ la U.G.I.R.

Spunându-i că am auzit (de la Grigorcea), că a fost bine primit la Londra², unde a lăsat o bună impresie, îmi spune la rîndul lui ce s-a vorbit pe socoteala lui Vansittart³, subsecretar de stat la externe; s-ar fi spus de el că ar fi un amestec de urs cu vulpe. Părea încîntat de cum a fost primit și că modestia lui îl împiedică să spună adevărul, dar dacă și eu știu, îmi poate confirma.

Vorbim de situația generală. Foarte încrezător în el. Cuvinte amare la adresa lui Mitiță Constantinescu, care ar fi criticat unele acte ale guvernului Tătărescu, ceea ce el nu admite. „I s-a cam suit la cap” — este expresia ce întrebunțează.

Vorbim de situația economică și îi arăt punctele slabe ce apar la orizont.

Se exprimă elogios la adresa mea și îmi comunică că de curînd ar fi fost întrebat de rege despre mine și că ar fi răspuns că are „astăzi o opiniune de 1 000 ori mai bună acum decît acum 4 ani”⁴.

La neîncrederea mea mărturisită asupra acestei aprecieri, față de atitudinea glacială a regelui față de mine, mi-a spus că așa este el de felul lui, față de multe griji ce are.

Evident, Tătărescu m-a asigurat că voi face parte „din viitoarea echipă”, lucru ce mă

¹ Secretar al lui Gh. Tătărescu, ulterior subsecretar de stat la Presedinția Consiliului de Miniștri (24 nov. 1939-10 mai 1940) și subsecretar de stat la culte și arte (11 mai-3 iulie 1940).

² În calitate de consilier regal, Gh. Tătărescu a fost la Londra între 18 și 23 iunie. Guvernul britanic n-a încurajat demersurile de impulsinare a raporturilor economice cu România, motivînd că nu vrea să prejudicieze interesele economice ale Germaniei în Balcani.

³ R. Vansittart (1881-1957). Subsecretar de stat permanent la Foreign Office, cel mai înalt funcționar de carieră în Ministerul de externe (1930-1937); în 1938 deținea funcția, nou creată, de consilier principal diplomatic al guvernului.

⁴ Referire, probabil, la intrarea lui V. Slăvescu în guvernul format de Gh. Tătărescu, la 5 ianuarie 1934, ca ministru de finanțe.

lasă rece, știut fiind ce preț mic se poate pune pe vorbele lui.

În genere, o întrevvedere amicală și călduroasă. Teatru? Izolarea? Luptă cu Brătianu⁵?

Intenționează să refacă partidul pe alte baze. Trebuie ca fiecare om politic să cunoască anumite probleme. A trecut opera „retorilor”. M-a rugat să mă ocup de Sibiceanu, pentru alte întrebunțări...

Seara, Max Aușnit ne oferă un dîneu la el acasă. Interior de „nouveau riche”.

4 august... Vizitez cu ing. Lipăneanu⁶ noua fabrică de muniții Wolf⁷ de la Filaret, care îmi lasă o foarte frumoasă impresie.

Colonelul Manolescu îmi cere urgent să-l ajut cu 2 mil[ioane] la Broșteni. Nu cumva o fi vreo nevoie financiară de-a prințului Nicolae?

Chem pe dl. Al. Săvulescu, directorul Băncii de Scont, și îi ofer acțiuni telefoane. Acceptă în principiu.

Vin la mine artiștii dramatici Mișu Fotino [1886-1970] și Vasiliu Birlic [1905-1970] care joacă în grădina de vară „Teatrul Vesel”, rugîndu-mă să-i ajut. Le dau 5 000 lei fără bilete. Erau fericiti la culme.

La 5 1/2 vine la mine acasă Bușilă⁸, spre a-mi vorbi de creditul întreprinderilor sale.

La 6 1/2 vine G. Gheorghiu⁹, dir. gl. U.G.I.R. — care îmi anunță arestarea lui Bonciu, ing. [funcționar în aparatul tehnic] de la U.G.I.R.

⁵ Constantin (Dinu) I.C. Brătianu (1866-1950), președintele Partidului Național-Liberal (1934-1947); în 1930 a fost împotriva revenirii lui Carol II în țară.

⁶ Ing. M. Lipăneanu, director la Banca de Credit Industrial, specializat în expertize tehnico-economice ale întreprinderilor.

⁷ La Uzinele „Wolff” se mai fabricau corpuri de proiectile, chesoane și întretrenuri de artilerie.

⁸ C.D. Bușilă, inginer, profesor la Școala Politehnică din București, fost președinte al U.G.I.R., fost director general al Reșitei, ministrul lucrărilor publice și comunicațiilor (10 iulie 1941-7 oct. 1943).

⁹ G. (Georgel) Gheorghiu, director general la U.G.I.R., pînă la 30 septembrie 1938, cînd trece la U.D.R.

La 7 1/2 plec la Galați cu ing. Miculescu de la șantiere.

5 august — Galați. De dimineață vizitez Șantierul Naval de la Dunăre, primit fiind de ing. Miculescu, Dan Periețeanu, ing. Neamtu [toți de la Șantierul Naval Galați]. Se construiește noua cală pentru 2 submarine și un vas-puitor de mine. Aspect general defavorabil. Situația financiară complexă. Este vorba să vină regele să bată primul nit, deși nu este încă nimic gata [s-a inaugurat la 22 octombrie 1938].

După-amiază vizitez Teatrul V.A. Ureche, Casa lui Cuza Vodă¹⁰, Muzeul Pașa [colecție particulară de valori artistice și istorice] etc.

Deși nu mai avem viață politică de partid, intrigile nu cîntecesc.

7 august. Mă duc cu nevasta, Mircea [fiul autorului] și Miss Logan [profesoara de limbă engleză a familiei] să vizităm noul mausoleu de la Mărășești, apoi cel de la Mărăști și apoi Soveja. O impresie adîncă, care îmi răscolește toate vechile amintiri...¹¹

9 august, București. Mă vizitează Sculy¹², care îmi povestește vizita ce a făcut lui Tătărescu, la Poiana, cu soția sa și Andrei. (Nu cumva se gîndesc la o căsătorie cu fata lui Tătărescu, Sanda?). Îmi descrie interiorul vilei de la Poiana (modest dar cu gust) și impresia de speriată ce dă d-na Tătărescu: primire amabilă și atentă.

¹⁰ Împreună cu alți membri ai Societății „Cuza Vodă”, venise pentru a vizita stadiul lucrărilor de reconstruire a casei în care a locuit Alexandru Ioan Cuza, pe cînd era pîrcălab de Galați. Comitetul societății căuta atunci fonduri pentru terminarea și înzestrarea clădirii.

¹¹ În 6 august 1938 au avut loc solemnități, în amintirea marilor biruitoare de la Mărășești (1917), în fața Mausoleului eroilor neamului și a început vizitarea criptelor adăpostind osemintele a 6 000 soldați și ofițeri români. Oficial, Mausoleul a fost inaugurat la 18 septembrie 1938. Scurt timp după intrarea României în primul război mondial, V. Slăvescu a fost rănit, într-o luptă lângă Brașov. După o spitalizare de șase luni, a revenit pe front și a participat la bătăliile de la Mărășești. Pentru acte militare a fost decorat cu „Coroana României”, panglica „Virtutea Militară”. Era locotenent-colonel de artilerie (rezervă) — Marele Stat Major.

¹² Leon Sculy-Logotheti, inginer chimist, director la „Prima fabrică de explozivi” — Făgăraș.

Vine la mine Manoilescu¹, în cheștiunea împrumutului personal ce urmează a-i procura, pe casa d-nei Manoilescu. Îmi povestește de gravul incident ce a avut loc la Curtea de Argeș, pe peronul gării, cu ocazia parastasului pentru regina Maria², între C. Argetoianu³ și Mitiță Constantinescu, pe cheștiunea publicării acelor „Orientări” de la Consiliul Economic⁴.

¹ Mihail Manoilescu (1891-1950), profesor universitar, economist, om politic de dreapta, adept al doctrinei corporatiste; subsecretar de stat la finanțe (30 martie 1926-4 iunie 1927); ministrul lucrărilor publice (12 iunie-10 octombrie 1930), ministrul industriei și comerțului (10 octombrie 1930-10 august 1932), ministrul de externe (4 iulie-4 septembrie 1930).

² Născută în 1875, decedată la 18 iulie 1938, soția regelui Ferdinand și mama lui Carol II. La 21 iunie 1937, revizita *Time* scria: „Ruptura finală dintre Carol și Nicolae s-a întimplat la o petrecere de familie, când Carol a propus un toast în cinstea ruscovănele intruse madam Lupescu [decedată în 1977 - n.n.]; printrul de 15 ani Mihai a scăpat paharul de șampanie; Carol i-a tras un picior. Nicolae a intervenit. O armă, se pare că a lui Nicolae, a detunat. Regina Maria, care a primit glonțul în piept, a început să scuie singe”. Apud C. Neagu, D. Marinescu *Fapte din umbră*, vol. III, Editura politică, București, 1980, p. 123. Aceiași autori arată: „După un an de suferințe, regina Maria a încetat din viață. Cauzele morții sale n-au fost date publicității, dar circula zvonul că moartea i-ar fi fost provocată de glonțel primit în anul precedent”. Presa din 30 iulie 1938 a publicat testamentul, iar la 1 august Curtea de Apel a declarat deschisă succesiunea. Parastasul a avut loc sâmbătă 30 iulie 1938.

³ Om politic (1871-1952), ministru de mai multe ori în perioada interbelică, prim-ministru (23 septembrie-23 noiembrie, 1939); în momentul respectiv, președinte al Consiliului Economic Superior.

⁴ Față de funcțiile ce le avea din 1936 Consiliul Superior Economic (pregătirea de legi și măsuri economice), un decret-lei din 4 aprilie 1938 li atribuia și elaborarea planului general economic. O nouă lege din 1 iunie 1938 li încredința întocmirea și adoptarea planurilor și a programelor de rationalizare și valorificare a producției naționale, avizarea, la cerere, a proiectelor de lege cu caracter economic, financiar, social și a proiectelor de tratate și convenții în aceleași domenii. Chiar în dimineața „incidentului” de la Curtea de Argeș apăraseră precizări ale lui C. Argetoianu în legătură cu „Orientările generale pentru alcătuirea unui plan economic pe un termen lung întocmite de Consiliul Superior Economic” (aprobat la 15 iulie și a căror publicare integrală a început la 28 iulie), „Orientările” și declarațiile lui C. Argetoianu conțineau și o critică nominală, dar și directă la adresa lui Mitiță Constantinescu, adeptul dirijismului de stat, și în legătură cu nepromulgarea unei noi legi a minelor.

Apoi tot Manoilescu îmi spune că Parchetul face noi descinderi la „Steaua Română” pe baza unor operații cam în felul [Eugen] Grosz-Cagero⁵.

La 1 vine la mine Mihai Ralea [1896-1964]⁶ ministrul muncii, spre a-mi aduce ante-proiectul unei legi sociale, dorind a cunoaște avizul meu, ca președinte la U.G.I.R. Delicată atențiune.

Îmi spune că Armand Călinescu [1893-1939]⁷ a făcut descindere la sediul Soc. „I.G.” [Farben], cu numele „Romanoil”, unde s-au făcut descoperiri uluitoare în legătură cu finanțarea de către guvernul german a mișcării Gărzii de fier. S-ar fi găsit lista persoanelor care primeau bani în acest sens, în frunte cu Nae Ionescu⁸. O ediție revăzută a dosarului „Günther”⁹. Se vor da la iveală — în curând — piesele găsite.

⁵ În iarna 1935-1936 a izbucnit un scandal în legătură cu excocheriile în devaliz ale Societății anonime „Cagero”, de pe urma cărora statul a înregistrat pierderi de sute de milioane de lei. Președinte al consiliului de administrație fusese chiar președintele Senatului, Leonte Moldoveanu, membru de vază al Partidului Național Liberal. Grosz-Cagero avea relații strânse și cu unii membri ai guvernului. La 13 iulie 1938, Eugen Grosz a fost condamnat la 4 ani și 6 luni închisoare și 5 ani interdicție.

⁶ Sociolog, psiholog, eseist, profesor universitar, membru al Academiei, om politic; ministrul muncii de la 2 aprilie 1938 până la 3 iulie 1940. În 1943, în calitate de conducător al Partidului Socialist-Tărănesc, s-a alăturat Frontului Patriotic Antihitlerist, fărâșit din inițiativa P.C.R.; în perioada post-belică a fost ministrul României la Washington, reprezentant la UNESCO; a fost membru al Consiliului de Stat.

⁷ Om politic, membru al guvernului de mai multe ori în deceniul patru; în momentul respectiv, ministru de interne și ministru ad-interim al educației naționale. Între 1 februarie și 6 martie 1939, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și ministrul apărării naționale; președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și ministrul apărării naționale ad-interim de la 7 martie la 21 septembrie 1939, când a fost asasinat de membri ai organizației fasciste Garda de fier (*Magazin istoric*, nr. 7/1967).

⁸ Om politic de extremă dreaptă (1890-1940); filosof, publicist, profesor universitar.

⁹ Serviciul Secret de Informații (S.S.I.) evalua (5 ianuarie 1939) că în 1938 organizațiile fasciste din România primiseră 800 milioane lei ca subvenții din Germania (cf. C. Neagu A. Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. IV, 1983, p. 57).

Codreanu [condamnat în luna mai la 10 ani închisoare] se găsește la Doftana, la regim sever; este căzut într-o stare de misticism religios și este obligat să împletească coșuri de paie.

La 1 1/2 mă duc la U.G.I.R. să văd planurile noului palat.

La 6 1/2, Comitet de Explozivi, care decide subscrierea a 10 milioane la Telefoane.

La 8 vine la mine Malaxa¹⁰ și împreună cu Sculy discutăm situația fabricilor de explozivi.

Va participa și el la Telefoane.

10 august. La ora 9 comitet la Consiliul Bancar.

La ora 10 vine la mine Bușilă, cu care discutăm cheștiuni de afaceri. Participă și el la Telefoane.

La 12 1/2 mă duc la Mitiță Constantinescu în cheștiuni de afaceri. Îmi confirmă conflictul cu Argetoianu (cu mare indignare), descinderea de la Steaua și descinderea de la sediul lui „I.G. Farben Industrie”.

Îmi dă 500 000 lei pentru construcția Palatului Ureche de la Galați.

După-amiază, prepar conferința ce voi face mine la Vălenii de Munte: *Teritoriul, ca factor economic în apărarea națională*.

Vineri, 12 august... La 1 1/4 mă duc la Urdăreanu¹¹, spre a aranja participarea Casei Regale la Telefoane. Va subscrie 25 milioane lei. Mi-a spus că este f. ocupat cu partajul averii lăsate de regina Maria.

¹⁰ Nicolae Malaxa, inginer, mare om de afaceri, proprietarul uzinelor cu același nume din București (după naționalizare, în 1948—Uzinele „23 August”), magnat al industriei siderurgice românești. I-a remis lui Carol II acțiuni reprezentând 30-35 la sută din capitalul Uzinelor Malaxa. După unele evaluări, grupul Malaxa furniza două treimi din producția de proiectile, iar inventarul global se ridica la 6 100 150 450 lei în 1939.

¹¹ Ernest Urdăreanu, adiutant regal și prefect al Palatului (1933), din 1936 vico-maresal și din 1937 maresal al Palatului, ministru al Casei regale de la 27 martie 1938 până la 4 septembrie 1940. Prin poziția deținută a devenit membru în Consiliile de administrație a numeroase societăți economice. După abdicarea lui Carol II, l-a însoțit în exil.

avînd aerul să spue că are greutateți să-i împace pe „moștenitori”, care fiecare socotește și evaluează, ca să nu fie păcălit de ceilalți. Ce langaj de ministru al Curții! Ce vulgaritate oribilă!

Am vorbit cîteva cuvinte de situație. Mi-a anunțat că se va face un decret care să statuteze consiliile de administrație. Unii au prea puțin și alții prea multe. Impresia unui om încrezut, vulgar, dar nu lipsit de inteligență...

Duminică, 23 octombrie. Stau acasă și lucrez în liniște, cînd pe la 4 1/2 mă cheamă la telefon Malaxa, ca să mă roage să merg să-l văd la el acasă (locuința e la Băneasa, unde are un manej și o mică locuință de lemn). Între 5-8 stau de vorbă cu el, asupra celor ce urmează:

M-a întrebat de ce am plecat de la finanțe, pentru ca să știu exact și cît mai complet motivele și cauzele.

I-am spus că am demisionat nefiind susținut și ajutat de colegii mei, în frunte cu Gh. Tătărescu, și apoi aveam în Manolescu-Strunga¹ un partener la Ind. și Comerț, care ducea o politică economică care îmi primejduia moneda.

Eu eram prea rectilin și de bună credință în toată acțiunea mea, pe cînd toți ceilalți mă păcăleau și îmi dădeau lovituri din spate. Eram păcălit la fiecare pas, mințit, înșelat, eram cu adevărat crucificat.

Tătărescu m-a rugat cu lacrimi în ochi să nu-l las — dar din moment ce aveam convingerea că nu era sincer, am plecat din guvern scirbit, deziluzionat, după toată efortarea cinstită ce făcusem.

De rege m-am despărțit în termenii cei mai buni, m-a chemat la masă cu soția mea și mi-a mulțumit pentru toată munca mea, recunoscînd că am făcut multe lucruri bune.

Dar de la plecarea mea din guvern nu m-a mai primit niciodată în audiență, deși i-am cerut de două ori, iar în ocaziunile cînd îl întîlneam,

nu îmi adresa niciodată nici un cuvînt. Știu că ar fi spus odată lui Manolescu despre mine că sînt un bun băiat, dar că prea ascultam tot ce îmi spunea Brătianu.

Îi spun apoi lui Malaxa, că deși s-a răspîndit zvonul că aș fi plecat din cauză că nu am voit să dau ceea ce mi-a cerut regele, trebuie să recunosc cîstît că niciodată, sub nici o formă, nu mi s-a cerut nimic și deci nu am dat nimic.

Îi spun că am dat afară pe Aureliu Ion Popescu, cumnatul lui Urdăreanu, și că poate aceasta mi-a atras ura acestuia, ceea ce pe mine mă lasă indiferent; aceasta impresionează pe Malaxa.

Vorbim apoi de calitățile unui om rămas neîntrebuințat și de durerea lui de a se vedea lăsat de-o parte, în timp ce alții conduc viața publică.

Malaxa, vorbind mereu de problema înarmării, îmi face următoarea destăinuire care mă uimește: acum cîteva zile întîlnindu-se cu Tătărescu și vorbind de înarmarea țării, Tătărescu spunea lui Malaxa: „Numai doi oameni pot salva și asigura înarmarea țării: d-ta domnule Malaxa, în care caz ar trebui să-ți vinzi toate fabricile ce ai, sau Victor Slăvescu”. Ce surpriză pentru mine!

Această sugestie a lui Tătărescu — spune Malaxa — m-a făcut să mă gîndesc la d-ta pentru Ministerul armamentului² și de aceea am voit să știu cum stați cu regele.

I-am atras atenția că eu n-am nici un fel de obligație luînd departamentul și înțeleg să lucrez numai după conștiința mea. Îmi plac situațiile netede și clare, căci pe mine nu mă interesează situațiile și vanitățile omeniești decît în măsura în care sînt în armonie cu conștiința mea. Sînt un om fără avere, de aceea la această armonie și echilibru sufletec, în care mă găsesc astăzi, nu înțeleg să renunț pentru nimic în lume.

Atitudinea mea pare a influența și impresiona pe Malaxa...

¹ Creat în 1934, a fost contopit în februarie 1937 în Ministerul apărării naționale (Subsecretariatul de stat al înestrării). Titular a fost președintele Consiliului de Miniștri, avînd ca subsecretar de stat pe ing. P. Bejan, de la 9 mai 1935 pînă în februarie 1937.

La 10 noiembrie 1886, la hotelul Marigny, președintele R.A. Egipt, Mohammed Hosni Mubarak, preda președintele Franței, François Mitterand, un tun de pe epava corăbii franceze „Patriote”, eşuată cu aproape două secole în urmă, în fața Alexandriei. Nava aparținea flotei lui Napoleon, plecat de la Toulon, la 19 mai 1798, în campania de cucerire a Egiptului.

Circa 40 zile mai tîrziu, francezii ajunseseră în fața Alexandriei, dar cînd amiralul Bruyes ordonase navei „Patriote” să intre în port, ea eşuase pe o stîncă submarină. Era exact cu o lună înaintea bătăliei de la Abukir, din 1 august 1798, unde flota amiralului englez Nelson avea să o distrugă pe cea franceză.

De cîteva ani, expediția lui Napoleon în Egipt a revenit în atenția arheologilor și marinei naționale franceze. Totul a început în 1983 (serie revista franceză *L'histoire*, nr. 105, din noiembrie 1987), sub auspiciile printului Napoleon, un descendent al împăratului, președinte al Comitetului de salvare a epavelor corăbiiilor lui Bonaparte.

În 1984 și 1985, scafandrii Societății franceze de arheologie subacvatică au reușit să identifice vestigii ale navei-amiral a expediției, *L'Orient*, respectiv o cîrmă impresionantă și imprimeria la care Bonaparte editase în acele zile o proclamație către populația Egiptului. Echipa de arheologi și-a concentrat apoi atenția asupra altei corăbii-epavă, „Le Guerrier”, care transportase arhitectei și inginerii de poduri și șosele. Rămăsele identificate locul unde se afla epava lui „Patriote”, pe care se găsea materialul științific al expediției. Era o corăbie civilă, cu trei catarge, eşuată la cîteva km vest de intrarea în portul Alexandria.

Din anul 1985, cu acordul Organizației de antichități egiptene, un grup de cercetare arheologică navală din Franța a preluat conducerea întregului șantier de explorare a epavelor „Patriote”, căreia i s-a spus „arca științelor”. În mai 1986 începînd căutarea propriu-zisă. După o săptămînă, s-au găsit cîteva piese: plăci și cuile de cupru pentru dublarea cocii și un octant, iar pînă toamna au mai fost recuperate patru tunuri.

Dar în portul Alexandria marea este aspră: în acești aproape 200 ani ea a distrus epava și i-a împrăștiat rămășițele, iar dragările succesive ale șenalului i-au accentuat descompunerea. În plus, marea fiind caldă, a dezagregat substanțele organice. Obiectele aduse la suprafață sînt curățate și tratate prin cele mai moderne procedee chimice, pentru a putea fi restaurate.

F.D.

OCTOMBRIE
1938

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Inaugurarea la Sibiu, a unui monument al lui Mihai Eminescu — operă a sculptorului Radu Moșu — oferă presei prilejul de a evoca personalitatea marelui nostru poet. Ziarul România, de exemplu, din 4 octombrie scrie: „Eminescu înseamnă pentru noi conștiința solidarității spirituale și etnice a neamului. Poet de amploare universală și profund luptător, Eminescu reprezintă sinteza istorică a faptelor noastre de creație. El a depășit hotarele vremii, devenind astfel necontenită prezență spirituală a României”.

● În Editura Cartea Românească apare o nouă versiune a poemului Iliada de Homer, realizată de G. Murnu, cu ilustrații de pictorul și graficianul Ary Murnu. Prima traducere a lui G. Murnu din această operă clasică a fost editată de Vasile Părvan și a obținut marele premiu al Academiei Române.

● În ziua de 12 octombrie 1915, la ora cinci dimineața, poarta închisorii Saint Gilles se deschidea pentru a lăsa să treacă silueta mărunță și șovăielnică a unei femei. Peste câteva minute, pe cîmpia dezolantă de la poalele unui deal, răsună o salvă de gloanțe. Așa s-a stins flacăra vieții în trupul îtlav al aceleia care fusese miss Edith Cavell, eroica soră de caritate, pentru că o altă flacăra nestrînă să se aprindă în amintirea tuturor celor care îi venerază azi numele”, scrie România din 13 octombrie.

În fiecare an, la 12 octombrie, în celula nr. 28 a închisorii Saint Gilles, unde și-a trăit miss Cavell ultimele ceasuri chinute ale vieții, este un adevărat pelerinaj, care continuă apoi la mormîntul marelui.

Cine a fost Edith Louisa Cavell Născută în 1865 în Anglia, ca o îmbrățișată profesia de infirmieră; în 1907, a lucrat la clinica Berkendael din Bruxelles, care, în vremea primului război mondial, a fost transformată în spital

Presa bucureșteană continuă să reflecte îngrijorarea opiniei publice românești față de gravele evenimente care au loc pe plan internațional. Într-un articol apărut în ziarul *Lumea românească* din 12 octombrie, de pildă, Ella Negruzzi, referindu-se la Acordul de la München — despre care am relatat în cronica apărută în numărul trecut al revistei — și înfierînd dezmembrarea Cehoslovaciei, scrie că hitleristii „nu au limitat în apetiturile crescînde spre Orient”¹, iar Tudor Teodorescu-Braniste, într-o scrisoare trimisă publicației menționate, arată că „a primit Acordul de la München cu un mare, un chinuit sentiment de durere”. Încurajînd tendințele agresive, expansioniste ale Germaniei hitleriste, Acordul de la München a deschis totodată o reacție în lanț în rîndul pretendenților la expansiune în centrul și sud-estul Europei. În acest cadru, în urma ultimatumului guvernului polonez de a i se ceda orașul și zona Teschen, guvernul cehoslovac a admis și această cedare, „constrîns — după cum relatează ziarul *România* din 3 octombrie — de împrejurările ce decurg din hotărîrile de la München”. Teritoriul cedat „reprezintă — continuă publicația amintită — o regiune foarte importantă din punct de vedere industrial”. În același timp, se făceau tot mai puternic simțite presiunile pentru cedări teritoriale Ungariei horthyste. „Teritoriile din Slovacia și Rusia subcarpatică meridională, de-a lungul frontierei româno-cehoslovace, formează obiectul revendicărilor Ungariei”, remarca ziarul *Universul* din 30 octombrie.

În toată această perioadă, România a refuzat să se asocieze acțiunilor ce aveau drept scop anexiuni teritoriale.

La 18 octombrie a avut loc la Galați o întrevedere între regele Carol II și N. Petrescu-Comnen cu Józef Beck, ministrul Afacerilor Străine al Poloniei, venit să obțină asentimentul guvernului român pentru ocuparea Ucrainei subcarpatice de către Ungaria. Atît regele, cît și ministrul de externe N. Petrescu-Comnen s-au opus acestui plan, subliniind importanța economică, politică și militară a existenței unei granițe comune între România și Cehoslovacia. Ei resping, de asemenea, oferta poloneză ca România să alipească unele teritorii din Ucraina subcarpatică locuite de români.

Într-un editorial intitulat *Poziția României*, ziarul *L'Indépendance Roumaine* remarcă în acești termeni politica țării noastre în acea perioadă: „În timpul crizei europene, România a avut o atitudine

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreprinderile de text la extrasele preluate din ziare. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Populația cehă
din timpul sudet
se refugiază
sub amenințarea
invaziei germane

Generalul Averescu
într-o fotografie
din timpul războiului
pentru
întregirea patriei

care i-a adus nu numai din partea presei internaționale, dar și din partea diferitelor cancelarii, mărturii de grațitudine și admirație care vor constitui o pagină din cele mai glorioase ale istoriei sale contemporane“.

Poziția principală a României este reliefată și de diferite publicații de peste hotare. Ziare cehoslovace, de exemplu, relevă cu grațitudine atitudinea țării noastre față de Cehoslovacia. Astfel, *România* din 29 octombrie reproduce din publicația *Narodny List* următoarele: „Exprimăm recunoștința noastră cea mai călduroasă și mai profundă față de guvernul român și față de întreaga opinie publică din România. Politica României s-a dovedit de un adevărat cavalierism în aceste timpuri grele pentru Cehoslovacia. Trebuie să spunem că nu sîntem surprinși de această atitudine a României, întrucît am avut și mai înainte ocazia să constatăm aceste calități ale ei. În toate problemele economice și politice am avut de a face cu gentlemani, atunci cînd am stat de vorbă cu România. Numai în nevoie îți poți cunoaște adevărații prieteni. Națiunea cehă și cea slovacă au avut în nenorocirea lor o adevărată consolare în nobila simpatie și loialitate arătate de România“.

Ziare din alte țări elogiază, de asemenea, sprijinul acordat de poporul român statului cehoslovac. Cotidianul parizian *Le Moment* din 28 octombrie, de exemplu, scrie: „Adevărații prieteni se cunosc la nevoie și Cehoslovacia a putut să constate recent care au fost și care sînt prietenii ei. Prietenă și aliată în timpul cînd țara vecină își începea ascensiunea în concertul națiunilor, România nu și-a schimbat cu nimic sentimentele și angajamentele sale în momentele nefericite pentru Cehoslovacia“. Ziarul american *New York Times* din 4 octombrie menționează în aceeași ordine de idei: „România a dat o dovadă strălucită de loialitate față de tratatele și de prietenii săi chiar în momentul în care marile puteri nu-și onorau semnătura“.

La 31 octombrie, guvernul cehoslovac trimite un mesaj guvernului român în care își exprimă „recunoștința Cehoslovaciei pentru atitudinea cavalerască a României și vii mulțumiri pentru sprijinul dat“ poporului cehoslovac.

Prin decret regal, la 11 octombrie se înființează breslele de lucrători, funcționari și meseriași, care urmau, în intenția autorității de stat, să ia locul sindicatelor.

Încă de la instaurarea regimului puterii personale a regelui, clasa muncitoare a luptat pentru apărarea organizațiilor sale profesionale, pentru menținerea sindicatelor. Acest lucru s-a manifestat și la Conferința celor 78 de delegați ai sindicatelor care a avut loc la Cluj în zilele de 16-17 septembrie 1938. „Conferința — scrie

Cronică măruntă

al Crucii Roșii. În perioada ocupării Belgiei de către trupele germane, Edith Cavell a rămas la postul ei, intrînd într-o organizație ce ajută prizonierii aliați să evadeze și să ajungă în Olanda. Învinuită de spionaj, a fost arestată și condamnată la moarte, în 1915, de un tribunal militar german.

Mile de răniți care au scăpat de moarte — continuă publicația menționată — datorită organizației create la Bruxelles de această femeie, cel peste 800 de soldați englezi și 700 de refugiați francezi, care, grație tot energiei și spiritului său de abnegație, au putut trece frontiera, spre libertate și viață — cu toții au binecuvîntat și binecuvîntează numele lui miss Cavell.

Azi, miss Cavell, ne apare ca victima unei groaznice neînțelegeri. Victima războiului care, ei însuși, este o groaznică neînțelegeră“.

● 16 octombrie: Iașul a fost împodobit — scrie presa din aceeași lună — cu un nou lăcaș de cultură. Muzeul național „Cuza voadă“ (azi Muzeul Unirii), din str. Lăpușneanu, inaugurat în clădirea fostului palat domnesc. Inițiativa se datorează profesorului Nicolae Iorga, care „încă o dată a dat dovadă de interesul și dragostea ce poartă Iașilor“.

● Arheologul finlandez A.M. Tollgren, de la Universitatea din Helsinki, scrie într-un articol din *Eurasia Septentrionalis Antiqua*, vol. XII, 1938, despre arheologia românească: „România cu importanțele sale muzeu, cu preistoriciei ei erudite, talentați și foarte activi, ocupă un loc trainic în arheologia preistorică internațională. Situația geografică a României, istoria sa și etnografia sa preistorică (culturile cu ceramică pictată, legăturile cu vechiul Orient și cu Europa, înflorirea civilizației a bronzului de odinioară descoperirile scitice, puternicele în-

OCTOMBRIE
1938

Cronică măruntă

fluente grecești și romane, resturile de civilizație ale popoarelor germanice și nomade din epoca năvălirilor etc.) sînt de o extraordinară însemnătate pentru studierea fenomenelor culturale preistorice și protistorice din regiunile Pontului, precum și din Rusia de vest și din Rusia centrală”.

● La cinematograful „Aro” — premieră excepțională, anunță presa bucureșteană: Katia, după celebrul roman al scriitoarei române Martha Bibescu, cu renumiții actori Danielle Darrieux și John Leder. Iată ce mărturisește autoarea romanului, Martha Bibescu, reporterului ziarului România din 17 octombrie, despre filmul Katia, ce va rula simultan la București, Paris, Londra și Bruxelles: „Pe vremea cînd scriam Katia (acum cîțiva ani) obsesia personajului se impunea deseori mie sub aparența incântătoare a lui Danielle Darrieux. O văzusem pentru întîia oară în film... Mayerling. Din acest moment eroina la care mă gîndeam de atîta timp luase defînitiv înfățișarea ei”.

● Timpul din 17 octombrie publică un interviu al Luciei Demetrius despre literatura română cu Elena Văcărescu: „O consider una dintre cele mai puternice literaturi ale Europei de azi, vrednică să treacă granițele, să stea alături de mari și recunoscute opere. A apărut acum de curînd, în editura Du Sagittaire, o istorie a literaturii române în limba franceză, de D. Munteanu”. În continuare, Elena Văcărescu vorbește despre activitatea sa în slujba culturii românești. „Anul acesta am ținut la Paris 14 conferințe și o întreagă serie în provincie. Cînd se vorbește de opera mea, simt că este vorba de România”.

● Se împlinește în luna aceasta — menționează România din 21 octombrie — trei sferturi de veac de existență a uneia din cele mai vechi instituții românești din

ziarul *Lumea nouă*, din 25 septembrie, reproducînd din rezoluția adoptată cu acest prilej — a găsit necesar să scoată în evidență principiile sale de bază prin care se declară în mod hotărît pentru libertatea sindicală și cere d-lui ministru al muncii ca, cu ocazia unei eventuale modificări de lege, să păstreze neatînsse principiile libertății sindicale”.

Opoziția clasei muncitoare nu a reușit să împiedice, pînă la urmă, desființarea sindicatelor și înființarea breslelor. Dar luptele purtate pentru apărarea sindicatelor, deși nu și-au atins scopul principal urmărit, au demonstrat că mișcarea muncitorească rămînea principala forță potrivnică dictaturii regale. În același timp, poziția fermă a clasei muncitoare a silit guvernul să elaboreze o lege a breslelor, care față de planurile inițiale, avea un conținut mai ponderat, și păstra multe dintre prevederile vechii legislații muncitorești.

Partidul comunist — aplicînd în mod just tactica intrării în noile organizații profesionale pentru a zădărnici intențiile guvernului de a le transforma într-o anexă a sa — pășește în fruntea acțiunilor de organizare a acestor organisme și desfășoară o amplă activitate de lămurire a muncitorilor asupra necesității continuării luptelor revendicative în cadrul breslelor.

La 3 octombrie, încetează din viață, în vîrstă de 80 ani, mareșalul Alexandru Averescu, la locuința sa din Șoseaua Kiseleff. Sînt organizate funeralii naționale, corpul defunctului fiind depus în rotonda Ateneului Român. Înhumarea are loc în crypta de la Măraști, în mauseul ce simbolizează dîrzenia ostașului român în lupta pentru apărarea pămîntului străbun.

Ziarele publică numeroase comentarii în care sînt reliefate meritele dispărutului. *Universul* din 8 octombrie, de exemplu, reproduce o serie de fragmente din cuvîntarea generalului Gh. Argeșanu, ministrul apărării: „Născut în 1859, anul Unirii, fiu al slugerului Averescu, învățător sărac din județul Ismail, printr-o muncă încordată de a se cultiva, termină seminarul teologic, se apucă de școala de arte și meserii din București, cînd începe războiul din 1877 se înrolează ca voluntar”. Evocînd personalitatea mareșalului într-un articol publicat în *Timpul* din 6 octombrie, Gheorghe I. Brătianu scrie: „Ostaș ridicat prin vrednicia sa, pînă la cele mai înalte trepte ale comandamentului și ale răspunderii, el căpătase în rîndurile celor mulți valoarea unui simbol: cel puțin odată se adevărise că în ranita sergentului de la 1877 se ascundea bastonul de mareșal din 1930.

Soldat prin chemare, ca și prin temperament, el privea problemele războiului prin prisma strategiei. Astfel, în 1916, obiectivul

La 30 septembrie 1938 este semnat funestul Acord de la Munchen de către (de la stînga la dreapta) A. Hitler, E. Daladier, N. Chamberlain și B. Mussolini prin care regiunea sudică este cedată Germaniei naziste

strategic îi inspirase manevra spre miazăzi, peste Dunăre, pe care a și încercat-o la Flămînda. Mai era însă și concepția politică a războiului: afirmarea dreptului națiunii noastre asupra Ardealului și a tuturor ținuturilor de dincolo de munți, care trebuia făcută, în ceasul hotărîtor, cu orice risc și orice jertfă. Acei care au avut, ca scriitorul acestor rînduri, cîntecul de luptă în 1917 în rîndurile Armatei a II-a păstrează vie amintirea ordinelor și instrucțiunilor, precise și limpezi, ce li se dădeau de Comandamentul ei, căci Averescu nu poartă numai lauri fulgerătoare străpungeri a frontului de la Mărăști, dar și acei ai rezistenței îndirijite ce i-a urmat de la Oituz la Trotuș, oprind năvălirea dușmană, salvînd Moldova și țara, tot atîta ca și efortul eroic de la Mărășești.

Se împlinesc în această lună a anului 1938 douăzeci de ani de cînd Comitetul Executiv al Partidului Național Român, întrunit la Oradea, adoptă, în unanimitate, declarația redactată de Vasile Goldiș privind hotărîrea națiunii române din Transilvania de a se așeza „Printre națiunile libere” și recunoașterea Comitetului ca organ provizoriu de conducere a Transilvaniei. Momentul este reamintit în ziarul *România* din 19 octombrie, într-un articol semnat de Ion Clopoțel: „În ziua de 12 octombrie se întrunea în Oradea Mare comitetul național român, sub președinția bătrînului luptător dr. Teodor Mihali. Ședința a avut loc în casele regretatului fruntaș dr. Aurel Lazăr. O moțiune politică a fost votată în sensul că guvernul și parlamentul din Budapesta nu au căderea de a reprezenta poporul român la conferința de pace [de la Paris]. Monarhia austro-ungară a cerut și a semnat armistițiul... Comitetul național român a simțit că este momentul suprem de a se contesta Vienei și Budapestei dreptul de a mai dispune după bunul plac de popoarele «supuse». Comitetul a fost convocat la Oradea. După dezbateri furtunoase, Comitetul a redactat o moțiune curajoasă și a autorizat pe d. deputat dr. Alexandru Vaida-Voevod să o citească în parlamentul din Budapesta”. După înfrînirea de la Oradea — își reamintește, în continuare, Ion Clopoțel — „Comitetul național s-a declarat în ședință permanentă. Și-a ales o comisie cu depline puteri care să activeze în Arad și să facă față tuturor situațiilor ce evoluau cu repeziune de la o zi la alta. Dr. Vaida-Voevod a plecat imediat la Budapesta și a cerut biroului parlamentului să i se permită să ia cuvîntul. Cuvîntarea a fost rostită la 18 octombrie și a provocat o extrem de violentă protestare din partea grefilor atotputernici”.

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Transilvania. Liceul grîniceresc „George Coșbuc” din Brad. Iăcăni a avut o covîrșitoare influență pentru întreg ținutul din Județul Someșului-Mare — împreună cu alte trei licee românești din Brașov, Blaj, Beluș — asupra maselor românești din Ardeal. Aceste școli „sînt legate cu trecutul lor de viață națională și intelectuală a românilor ardeleni dinainte de unire, precum legate au fost între ele întru aceleași aspirații și aceeași misiune”.

● Universul la rubrica Mărunte: în Statele Unite sînt azi în vigoare nu mai puțin de 1 156 644 de legi. Val de studenți în drept care trebuie să le studieze; republica Andora, cel mai mic stat din lume, are o armată compusă din... șase soldați și un ofițer; continentul pe care trăiesc cele mai multe cămle nu e Africa ci Asia; există 7 000 de varietăți de trandafiri, dar dintre ele numai vreo 30 de varietăți sînt parfumate, iar dintre acestea numai trei pot servi pentru extragerea esenței.

● Timpul din 19 octombrie publică un articol despre Constantin Brîncuși: „Ochii l-au deschis asupra lumii acum șasezeci și doi de ani, într-un sat de lângă Tg. Jiu, în Gorjul aceluia dînz căpitan care a fost Tudor Vladimirescu. Din mediul acela, neduros și aspru, a păstrat el dragul și mirarea față de stînci și pietre sgrumuroase sau față de crengi sugrumate și trunchiuri de copaci abrupte. Și faptul însuși că Brîncuși reprezintă de pîisprezece ani tot ce-a dat mai bun și mai măreț arta sculpturii în lume vine să explice legătura artistului de țară, de realitățile lui primordiale elementare: piatra și lemnul. Originea țărănească a lui Brîncuși ne dă astfel măsura dragostei sale pentru materie și lămurăse semnificația adîncă a sculpturii lui”.

ABD-EL-KADER, UN VERCINGETORIX AL ISTORIEI MODERNE

CONSTANTIN ANTIP

La 14 iunie 1830, un corp expediționar format din trei divizii de infanterie, unități de artilerie, subunități de geniu și alte specialități, sub comanda generalului Louis de Bourmont, ministrul de război al Franței, debarca, de pe 100 nave de luptă și 500 de transport, la Sidi-Ferruch, în provincia de tip sălășel Algerie, pentru „o stabilire definitivă în această țară”. Străbătând cei 30 kilometri care-i despărteau de Capitală, soldații francezi, respingând rezistențele opuse de forțele puterii otomane suzerane și de detașamente indigene, intrau la 5 iulie în orașul alb — Alger; 3 500 ieniceri depuneau puștile și iataganele la picioarele noilor cuceritori. La mai puțin de o

săptămână, ultimul dey otoman, Hussein, se îmbarca pe fregata „Jeanne d'Arc”, cu destinația Neapole. Înceta, astfel, stăpânirea otomană de peste trei secole asupra acestor pământuri, dar începea o altă dominație străină, a colonialismului francez.

Localnicii nu vedeau în soldații veniți de peste mare, cum proclamase Bourmont, pe eliberatorii lor. De îndată triburile Hașem, Beni-Amer și Gharaba s-au pus sub autoritatea respectatului marabut (șef religios) Mahied-Din și au pornit războiul sfânt — djihađ. În interval de doi ani, 32 triburi algeriene au opus ocupantului 12 000 luptători. Atacurile lor au fost zădărnice, dar în fața balonetelor, gloanțelor și obuzelor dușmane, un tinăr, despre care pretutindeni circulau numai cuvinte de laudă, a dat răsunătoare probe de iscusință și bravură. El va fi acela pe care adunarea principalilor triburi algeriene, ținută la Ersebila, îl va aclama, la 22 noiembrie 1832, „sultan al arabilor”.

¹ În cadrul sistemului autonomiilor din Imperiul otoman, provinciile de tip *salyane* se aflau pe treapta imediat următoare autonomiilor de stat; teritoriul lor nu putea fi împărțit în ținuturi (formă specifică de posesiune a pământului în imperiu). Sultanul confirma în fruntea acestor provincii un înalt dregător (în Algeria se numea dey), care avea obligația să trimită anual la Istanbul un tribut fix în bani.

Singurul text valabil

Se numea Abd-el-Kader. Avea 24 ani (se născuse la începutul anului 1223 al Hegirei, 1808, la Guetna-ued el Hammam) și întrunea toate atributele unui conducător al marelui război de eliberare. Se bucura de dreptul de a purta turban verde, ca șarif, adică descendent din familia lui Muhammad; deținea titlul de hagi, deoarece, împreună cu tatăl său, Mahi-ed-Din, fusese în pelegrinaj la Mecca și Medina; făcea parte dintre tolbas, oameni ai cârții; era excelent pregătit în meseria armelor; constituia un exemplu de putere de muncă și perseverență, de moralitate și sobrietate.

Deși a fost declarat sultan, Abd-el-Kader s-a mulțumit cu titlul de *emir-el-mumenin* (comandor al credincioșilor), pentru a nu stîrni invidii în interior și a înlesni consensul reclamat de cauza comună; s-a considerat doar calif (locțiitor) al sultanului Marocului șarifian, prezumat ca aliat din exterior.

La 25 noiembrie, după ce cei două milioane de algerieni fuseseră încunoștințați despre investitura sa, și-a făcut intrarea în orașul Mascara, devenit capitala emiratului. De îndată a poruncit ca toți bărbații capabili de luptă să-și asigure o pușcă și un cal, a trimis agenți să cumpere arme de foc de la Fez, a luat măsuri de reparare a mijloacelor militare existente.

Bănuind că înfruntarea va fi îndelungată, și grea, Abd-el-Kader a promovat metodele războiului popular, lipsind trupele franceze de posibilitatea de a duce bătălii de tip european, hărțuindu-le, oboșindu-le, uzându-le, tăindu-le comunicațiile, capturându-le convoaiele de aprovizionare, atrăgându-le în locuri neprielnice, lovindu-le cînd pătrundeau înspredincul țării și erau depărtate de bazele lor, cînd se întorceau vîlăuite de arșița soarelui, de furtunile de nisip, de viscoalele de zăpadă.

De la o operație precum cea de la Mostaganem (august 1833), cînd, sub tirul artileriei inamice, combatanții libertății au încercat să dărîme zidurile orașului cu cazmalele, la dezastrul francez din defileul Macta (soldat, în iunie 1835, cu luarea comenzii unui general de talia lui Trézel), de la greaua înfrîngere suferită de arabi la Sikkah (iulie 1836, prima victorie raportată de Armata franceză de Africa în cîmp deschis), la strălucitoarea izbîndă de la Sidi Braham (septembrie 1845, „succes enorm pentru Abd-el-Kader” — consenuează viitorul general Cavagnac, contemporan al evenimentului), timp de un deceniu și jumătate, nedescurajat de eșecuri, fortificat de succese, Abd-el-Kader a urmărit cu tenacitate scopul său strategic — izgonirea ocupanților de pe teritoriul Algeriei.

Acțiunile armate au fost combinate cu negocierile, șeful militar arab manifestîndu-se și ca abil diplomat. Certificarea peremptorie: cele două tratate încheiate între emirat și Franța, în 1834 și 1837. Abd-el-Kader a tratat cu guvernul francez de la putere la putere, ca unic conducător al întregii populații algeriene, impunînd acceptarea autorității sale asupra a două treimi din suprafața țării și mărginind stăpînirea efectivă a ocupanților asupra comerțului de coastă din nord și localităților unde aveau garnizoane.

Ingenios a fost eludată, în cursul negocierilor, clauza esențială pusă de Paris — recunoașterea suveranității Franței. Dacă în textul francez al celui de-al doilea tratat, de la Tafna, articolul 1 stipula că „emirul Abd-el-Kader recunoaște suveranitatea Franței în Africa”, în textul arab — singurul pe care emirul și-a pus sigiliul și deci l-a considerat valabil — articolul respectiv avea redactarea: „Comandorul credincioșilor știe că sultanul [regele Franței — n.n.] este mare”.

Războiul sfînt, în accepția lui Abd-el-Kader, avînd două finalități — izgonirea invadatorilor și ridicarea neamului arab la conștiința de sine ca popor unitar —, răzgul intervenit a fost folosit pentru edificarea unui sistem de guvernămînt apt să răspundă ambelor direcții. Fundamentală a fost adoptarea criteriului teritorial în organizarea administrativă, emirul sesizînd că acesta este mijlocul depășirii parcelării, mentalității restrictive și disciplinei de trib ori de confrerie religioasă, transformării Algeriei dintr-un conglomerat anarhic într-un ansamblu omogen, receptiv la achizițiile civilizației moderne.

Principala cale

Abd-el-Kader a modelat o putere centralizată și ierarhizată, cu subdiviziuni locale — provincii, fiecare în frunte cu un guvernator, cu competențe integrale în materie civilă și militară, agaliciuri (districte), caidate și șeicute. Demnitarilor și dregătorilor — calif, aga, caid, șeic, cadu ș.a., — erau subordonați strict puterilor politice, legați de ea printr-un jurămînt de a nu păgubi guvernul și a nu comite nedreptăți față de locuitorii. Totodată, emirul a proclamat că oricine are a se plînge de aga, caid, șeic și cadu să se adreseze direct lui și i se va face dreptate. Spre a asigura suportul financiar, a fost înființat un tezaur public, alimentat prin impozite, precum așur (dijma), zekka (darea pe animale, cu excepția cailor, în natură sau în bani), mauna (contribuție în bani pentru necesitățile războiului), venitul domeniilor publice, cel provenit din monopolul asupra vînzării de cereale în Spania etc. Emirul și-a instituit și bătut propriile monede. Sistemul financiar menționat a anulat vechea inechitate, cînd triburile erau împărțite în impozabile și neimpozabile

(cele care slujeau autoritățile otomane). Pentru organizarea administrativă, fiscală, de comerț exterior, o sur-să de inspirație au reprezentat-o reformele efectuate de Mehmet Ali în Egipt¹, pe care, în drumurile făcute la Mecca, emirul le cunoscuse și apreciasc.

Cu grijă au fost luate în considerare problemele dezvoltării economice, prin organizarea exploatării minelor de fier și plumb, construirea unei turnătorii de fontă, a unor fabrici de tunuri, muniții, pulbere, harnașamente ș.a. Privind în perspectivă, emirul a înțeles că opera lui nu putea fi împlinită decât dacă țara dispunea de oameni instruiți. În acest sens s-a preocupat de dezvoltarea rețelei școlare, a rezervat un loc de onoare intelectualilor. „Mi s-a întâmplat — spunea el — să grațiez pe unii dintre tolas care ar fi meritat să fie dați morții. Însă în țara noastră e nevoie de timp îndelungat pentru a te forma ca veritabil învățat, încât nu-mi puteam permite îndrăzneala de a distruge într-o singură zi roade obținute cu atita trudă”.

Spre a întări autoritatea guvernului său și a mobiliza energiile pentru cauza eliberării, emirul a folosit atit metoda convingerii, cit și pe cea a constrîngerii. S-a deplasat personal, ca simplu vizitator, în „republicile” berberilor, kabiliile, iar emisarii săi îi răspundeau și explicau proclamațiile din Munții de Apus pînă în deșertul Saharei; pătrundeau și în așezările marocane spre a le sensibiliza la sprijinirea luptei algerienilor. Constrîngerea a vizat obligativitatea participării la efortul general consacrat eliberării, sancționarea refractarilor, a pactizanților cu forțele de ocupație.

Întrucît djihadul era văzut ca principala cale de regenerare a poporului, un obiectiv prioritar l-a constituit perfecționarea instrumentului de ducere a acțiunii. Crearea unei puteri armate adecvate circumstanțelor a fost opera de căpetenie a lui Abd-el-Kader. Ea avea două componente: armata

permanentă (infanterie, cavalerie, artilerie), formată din voluntari pe viață, și trupele nepermanente (luptători pedestri și călăreți), alcătuite din contingente recrutate de triburi.

Un regulament militar statua structurarea armatei, modalitățile de pregătire și promovare a cadrelor, de instruire a soldaților, cerințele ordinii și disciplinei. Regulamentul pretindea comandantului să fie brav, înțelept, prevăzător, de o corectitudine ireproșabilă, deosece „ofiterul este pentru trupă ceea ce este inima pentru trup; dacă inima e bolnavă, se resimte tot organismul”. Trupele i se cerea să se instruiască temeinic, „pentru a cunoaște la perfecție legile războiului”, modul de purtare a lui. Pentru recompensarea faptelor de vitejie deosebite a instituit o decorație din aur și din argint, cu inscripția „Nasser-ed-din” (Campion al credinței).

În stare de pace, emirul păstra pe lîngă sine un nucleu central al armatei regulate, iar grosul era dizlocat în proporții egale în provincii, cite un batalion de infanterie, un escadron de cavalerie și două-trei piese de artilerie. Totodată, pentru siguranță, a amenajat două linii de puncte fortificate, paralele cu Mediterana, prima servind ca sprijin detașamentelor lansate împotriva garnizoanelor franceze din nord, a doua ca poziție de repliere.

Un soldat francez la 20 de locuitori autohtoni

Cu o astfel de organizare militară, care a însemnat la apogeu o armată permanentă formată din 8 000 infanteriști, 2 000 cavaleriști, 240 artileriști, și una nepermanentă de circa 50 000 luptători, a fost reînscut djihadul.

Motivul l-a furnizat maresalul Valée, care, pentru a arăta că steagul regelui Franței și nu al altei țări trebuia

să domine Algeria, a întreprins o demonstrație militară ce a afectat zone de sub controlul lui Abd-el-Kader. Considerînd că s-a produs o încălcare a tratatului de la Tafna, emirul i-a trimis comandantului francez, la 3 noiembrie 1839, o scrisoare-declarație de război: „Ca să nu mă puteți acuza de rearecredință, vă previn că reîncert războiul. Pregătiți-vă deci, avertizați pe cei aflați în călătorie, pe cei răspîndiți, într-un cuvînt, luați toate măsurile pe care le credeți de cuviință”. La 20 noiembrie același an, decizia lui Abd-el-Kader era pusă în aplicare.

Pentru ca numai drape-lul francez să fluture sub cîrul algerian, guvernul francez a conchis că trebuia zdrobită puterea lui Abd-el-Kader, misiune încredințată generalului Thomas Bugeaud, numit, la 30 decembrie 1840, guvernator al Algeriei și comandant al Armatei de Africa. La plecarea în post, maresalul Soult, ministrul de război, îi recomanda: „Războiul contra arabilor nu se poate purta ca și cum s-ar desfășura în Europa; rezultatele debile obținute prin operațiile militare regulate au demonstrat cu claritate acest lucru”.

Bugeaud a aplicat o metodă complet diferită de a predecesorilor săi. Coloanele greoaie echipate ca în campaniile napoleoneene au fost înlocuite cu coloane mobile, ușoare, care și-au adaptat tactica la fizionomia războiului practicat de emir, evitînd să provoace bătălii mari de tip clasic, dînd atacuri de mică anvergură, dar proliferate în spațiu și des repetate în timp. Forțele invadatoare dublau acțiunile militare propriu-zise cu raziele devastatoare, care se încheiau cu distrugerea recoltelor și plantațiilor, răpirea cirezilor de vite, jefuirea și decimarea populației ce nu accepta jugul, transformarea satelor în scrum².

¹ Se cere menționat că îndelungata campanie din Algeria n-a reprezentat numai romanul militar al monarhiei burgheze, ci și ucenicia armatei franceze pentru războaiele coloniale ulterioare. Emirul sesiza exact acest aspect cînd îi spunea generalului Daumas: „Am înțeles că, de fapt, vă pregătiți soldații pentru războaiele mai serioase, pe care le experimentați pe arabi”.

² Magazin istoric, nr. 2/1976.

Acest război de nimicire și pustiire a avut ca efect major creșterea nemulțumirii, a spiritului de revoltă, înțepirea rezistenței. Dind glas voinței de a trăi în libertate, tribul Hașem — din care făcea parte și emirul — răspundea astfel unei proclamații a proaspătului guvernator francez: „Tu ne ceri să ne supunem și să-ți dăm ascultare; tu ne ceri imposibilul. Jurăm pe numele lui Dumnezeu că nu vei vedea niciodată pe vreunul dintre noi decît pe cîmpul de luptă”. Dragostea de libertate și-a avut o impresiionantă expresie în insurecția generală din 1845-1846. Pentru a o stăvili, Bugeaud (din 1843—mareșal) a format 18 coloane, sub comanda celor mai capabili generali și ofițeri superiori, care au dezlănțuit o adevărată vinătoare de oameni, în lungul și latul țării, pe o distanță de 800 de leghe. Însă nici prin această campanie, considerată drept cea mai dificilă (deși n-a fost marcată de bătălii de amploare), emirul nu a putut fi scos din luptă. El manevra cu maximă rapiditate, depășea surprinzător obstacolele menite a-l opri, parcurgînd etape

de marș de 50-60 km pe zi, apărînd în locul și în momentul cînd era cel mai puțin așteptat, dispărea ca fulgerul cînd adversarul credea că sigur va pune mina pe el.

Mai mult ca oricînd, Abd-el-Kader a ridicat insesizabilitatea forțelor sale de la valoarea tactică la cea strategică, ceea ce i-a permis să continue lupta încă șapte ani.

Însă superioritatea covârșitoare a forțelor de ocupație (ajunse de la 30 000 de oameni în 1830 la 108 000 în 1846-1847, echivalentul unei treimi a armatei active din metropolă, reprezentînd un soldat francez la 20 de locuitori autohtoni), favorizată și de neînchegarea într-un corp organic unitar a tuturor algerienilor, încetarea sprijinului din partea sultanului Marocului — conștrîns de guvernul francez să rupă alianța cu emirul — au dus la deznodămîntul de la sfîrșitul anului 1847. În fața evidenței, spre a evita sacrificii inutile, la 23 decembrie 1847, după ce a dezlegat pe subordonații săi de jurămîntul că nu-l vor părăsi niciodată, ca un nou Vercingetorix¹, Abd-

el-Kader s-a predat cuceritorului. La Sidi Brahim, acolo unde repurtase una din cele mai eclatante izbînzii, emirul primea din partea cavaleriștilor francezi onorurile cuvenite unui mare șef militar. „E mult timp — îi spunea el, la orele 6 seara, guvernatorului, Henri d'Orléans, duce d'Aumale — de cînd tu trebuie să dorești să se împlinească ceea ce s-a săvîrșit astăzi”. Evenimentul era și pentru interlocutor, al patrulea fiu al regelui Franței, „un rezultat uriaș”, „în general nesperat”. Se poate considera, se va aprecia într-o carte dedicată centenarului expediției din 1830, că din ziua predării emirului datează cucerirea Algeriei de francezi.

Kalamul supune sabia

În pofida asigurărilor solenne că va fi liber să se stabilească în Orient, Abd-el-Kader a fost ținut în captivitate cinci ani la Toulon, Pau și Amboise.

Acest neonorabil comportament va primi din partea emirului — după eliberarea sa la 16 octombrie

¹ Magazin istoric, nr. 8,9/1975.

După reîntoarcerea în patrie a rămășițelor pămîntești ale lui Abd-el-Kader, nepotul acestuia (în dreapta) este primit de președintele de atunci al Republicii Algeriene Democratice și Populare, Houari Boumediene (1925-1978)

(Urmare din p. 28)

Această activitate bogată sugerează deopotrivă capacitatea mobilizatoare de energii creatoare a AIESEE, interesul de care se bucură această organizație nu numai în țările ariei *balcanice*, ci și pretutindeni în lume unde se întreprind cercetări privind Europa de sud-est și, totodată, viziunea largă și eforturile depuse timp de un sfert de veac de primul său secretar general-trezorier, acad. Emil Condurachi.

Și tocmai această bogată, binefacătoare activitate permite întemeiate speranțe pentru viitorul Asociației. În reuniunea de la București, Biroul AIESEE a luat în considerare o serie de proiecte care pot forma miezul unui program de termen mediu (4-5 ani, perioada dintre două congrese internaționale). Conjunctura actuală este favorabilă intensificării cooperării în regiunea Balcanilor, cum a rezultat din reuniunea de la Belgrad a miniștrilor afacerilor externe din țările acestei părți a continentului european, desfășurată între 24 și 26 februarie 1988. Iar orice efort îndreptat spre acțiuni utile, pașnice, ale mai bune cunoașteri reciproce, ale colaborării și prieteniei este azi salutată și sprijinit de toți oamenii de bună-credință din lume. Sint convins, așadar, că AIESEE va primi în viitorul imediat cereri de noi afilieri și că relațiile sale cu alte organizații științifice naționale sau internaționale se vor intensifica. Astfel, activitatea comisiilor de studii se va amplifica și, ca o consecință, și programul editorial al AIESEE.

Mă limitez la aceste anticipări, permise de climatul de prietenie și dorință de cooperare pe care l-am regăsit la Adunarea generală de la București, din 31 martie-2 aprilie anul acesta. După 25 ani de activitate AIESEE apare drept o operă temeinică, binefacătoare, de lungă continuitate. ■

**Interviuri consemnate de
Florentina DOLGHIN,
Ioana URSU, Dorin MATEI**

1852 și stabilirea la Brusa până în 1855, apoi la Damasc, până în cea din urmă zi a vieții, 26 mai 1883 — o replică demnă de o personalitate de excepție. Cînd, în 1860, fanaticii au dezlănțuit masacrul împotriva locuitorilor nemusulmani din Siria, peste 4 000 francezi au găsit adăpost în grădinile conducătorului de odinioară al dihidulului; în pragul casei, așezat pe un covor, cu un sac de arginți alături, consemnează cu emoție cel mai avizat biograf al său, generalul Paul Azan, emirul a răscumpărat, cu cite 50 piaștri de fiecare ins, încă 12 000 oameni. În semn de recunoștință, împăratul Napoleon III îi va decerna fostului „sultan” al arabilor din Algeria marele cordon al Legiunii de onoare.

Personalitatea lui Abd-el-Kader a fost recunoscută și apreciată încă de timpuriu. La noi în țară, gazeta *Albina românească* de la Iași îl prezenta în 1837 pe Abd-el-Kader drept „eroul arabilor”. *Le Spectateur militaire*, principală revistă militară franceză din acea vreme, vedea în emir, în 1838, „expresia puterii arabe”. Adversarii reductabili — mareșalii Clauzel, Bugeaud, Soult, ducele d'Orléans¹ — i-au reliefat calitățile de șef militar și politic. Creația populară — *Cîntecul de război al tribului Hadjuti* — îl slăvea ca „șarif al șarifilor”; pentru poetul Si Kadur ben Ruila, emirul era „cel mai neînfricat dintre războinici” („cînd încalecă pe calul său negru pare sfios ca un băiețuș”, dar cînd „își acoperă pe jumătate fața” — spre a se avînta în luptă — „dovedește curajul și puterea unui leu”); lui Victor Hugo, el Hadj îi apărea ca „strașnicul soldat, marele preot”.

¹ Mi se pare interesant de semnalat că Henri, Robert, Ferdinand, Louis-Philippe d'Orléans, conte de Paris, descendent al ultimului rege al Franței, numit de cercurile promonarhiste Henri VI, a dăruit una dintre piesele rare ale patrimoniului său, portretul lui Abd-el-Kader, Algeriei democratice și populare (*Le Nouvel Observateur*, nr. 1217, 4-10 martie 1988).

Abd-el-Kader întrunește admirația posterității și ca un remarcabil gînditor, om al cărții. Lucrarea lui *Chemare către înțelept, șfat celui nepăsător*, denumită și *Cartea lui Abd-el-Kader* — publicată în traducere franceză în 1858 prin grija Societății Asiatică din Paris, al cărei membru devenise —, ni-l înfățișează ca un spirit enciclopedic; în paginile ei abordează politica, filosofia, dreptul, economia politică, istoria, ba și etnografia și lingvistica. Elogiază știința, despre care spune că poate fi asemuită cu ploaia: „Cînd stropii ei cad în scoica întredeschisă a stridiei, zămislesc perla; cînd nimeresc în gura unei vipere, produc veninul”. Meditează asupra ființei omenești, cu apel la Platon, Aristotel, Ptolemeu, Avicenna, Firdousi. „Nu întrebați niciodată care este originea unui om — afirma el cu un prilej; examinați-i mai degrabă viața, faptele, curajul, calitățile și veți cunoaște ce este el. Dacă apa unui riu este bună, plăcută și dulce, aceasta înseamnă că vine dintr-un izvor curat”. *Laudă Tlemcenului, Laudă Saharei, Adio* și alte poeme ne dezvăluie pe Abd-el-Kader poetul. Poate că nimic nu-l definește mai bine, în ipostaza de om al cărții, decît o comparație a sa, potrivit căreia kalamul (pana de scris) își supune, ca sclavă, sabia.

Abd-el-Kader a reușit prin cei 15 ani de război contra cîmpitorilor să devină eroul unei mărețe și tulburătoare epopei, un simbol care a stimulat continuarea luptei împotriva dominației străine, luptă încununată de victorie prin crearea, în 1962, a Republicii Algeriene Democratice și Populare, unitare și suverane. Rămășițele lui Abd-el-Kader s-au putut reîntoarce, în 1966, într-o patrie nouă, profund recunosătoare memoriei celui care a pus mai presus de orice libertatea și independența poporului său și care rămîne o originală personalitate a universului islamic. ■

„ORAȘUL INTERZIS”

ÎȘI DESCHIDE PORȚILE

Dr. ANA BUDURA

În Beijing, la poalele „Colinei Priveliștilor” pe o suprafață de 720 000 metri pătrați, se întinde unul dintre cele mai grandioase și mai bine păstrate complexe arhitecturale medievale, Complexul muzeal al Palatului imperial. Din „Pavilionul Primăverii Veșnice”, aflat în cel mai înalt punct al colinei, se poate cuprinde cu privirea panorama întregului ansamblu, conceput cu rigurozitate geometrică într-un dreptunghi, ale cărui laturi sînt marcate de un zid înalt, de culoarea purpural.

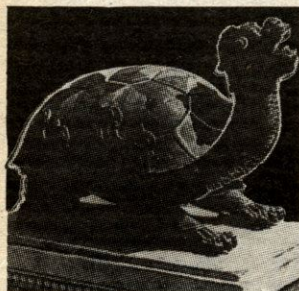
Împ de cinci secole, aceste ziduri au ferit

de ochii oamenilor de rînd viața curții imperiale chineze, desfășurată în cele peste 9 000 încăperi ale clădirilor ce alcătuiesc palatul, înconjurare de grădini luxuriante, piețe și platforme grandioase. De aici au condus treburile marelui imperiu chinez cel 24 împărați ai dinastiilor Ming (1368-1644) și Qing (1644-1911), care au domnit între anii 1420, cînd s-a terminat construcția, și 1911. Palatul imperial a fost martorul tăcut al măreției și decăderii sistemului imperial, în fluxul implacabil al istoriei.

Detaliu dintr-o imagine a Palatului imperial din Beijing; în pp. 56-58: cîteva dintre comorile sale artistice.

În spatele zidurilor purpurii

La 1 ianuarie 1912, odată cu proclamarea Republicii China, a fost ales un guvern provizoriu, în frunte cu Sun Zhongshan (Sun Yat Sen)¹, iar în martie același an s-a dat publicității o Constituție provizorie, acte de importanță istorică în viața multimilenară a poporului chinez.

Declanșarea revoluției din 1911 nu fusese însă precedată de o dezvoltare corespunzătoare a forțelor de producție și nu constituia rezultatul unor schimbări radicale în domeniul relațiilor de producție. Tînăra burghezie națională, puțin numeroasă, nu dispunea de forță economică, politică și militară necesară, spre a determina prefăceri fundamentale în structura politică a țării, structură osificată de-a lungul mileniilor. De aceea, mulți ani, idealurile revoluției au rămas numai deziderate. În fruntea instituțiilor republicane instalate după abdicarea, la 12 februarie 1912, a împăratului copil Puyi², se aflau personalități moștenite de la vechiul regim, personalități versate în activitatea politică și cu influență în rândurile forțelor militare.

Acest tablou era completat de lipsa de unitate a elementelor revoluționare, de contradicțiile existente între ele și partizanii unei monarhii constituționale și, nu în ultimul rînd, de presiunile exercitate de puterile coloniale. În aceste împrejurări, în aprilie 1912,

Adunarea Consultativă provizorie din Nanjing l-a ales pe Yuan Shikai³, care comanda Armata din Nord, echipată și instruită după model occidental, președinte ad-interim al Republicii, Sun Zhongshan fiind nevoit să renunțe la această funcție.

După instalarea lui Yuan Shikai, a început o perioadă extrem de frământată a istoriei moderne a Chinei: dominația militaristilor, în cursul căreia războaiele civile purtate între diferite grupări militariste au pricinuit mari pierderi economice naționale și suferințe incredibile poporului chinez.

Actul de abdicare a împăratului nu a adus nici o schimbare în viața curții imperiale. Conform prevederilor Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale, în spatele zidurilor purpurii, Puyi și familia sa își foloseau titlurile imperiale, beneficiau de un venit anual de patru milioane taleri de argint, erau păziți de o gardă imperială formată din 1 200 ostași și îi slujea un număr mare de funcționari de toate gradele. Cu alte cuvinte, membrii familiei imperiale se bucurau de condiții care le întrețineau iluzia deșartă a restaurării.

De altfel, în 1917, cu ajutorul lui Zhang Xun⁴, Puyi și-a preluat prerogativele imperiale pentru două săptămîni. Acest moment a constituit un semn de alarmă pentru toți cei atașați idealurilor republicane, care s-au văzut obligați să ia măsuri pentru revizuirea Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale și pentru apărarea bunurilor de preț aflate în palatele monarhiei, devenite patrimoniu național. Meritul de a fi evacuat

Palatul imperial din Beijing în 1925 și de a fi pus bazele Complexului muzeal de aici revine generalului Feng Yuxiang. Fiu de țăran sărac, autodidact, el se ridicase prin voință și competență din rîndul soldaților de rînd. Era un ostaș integru, atașat de oamenii aflați sub comanda sa și ducea alături de ei o viață spartană. Prin exemplul său reușise să impună o disciplină exemplară în rîndul unităților pe care le comanda. În viața politică, nu se sfîșie niciodată să-și spună deschis și cu fermitate părerile, urmărind cu consecvență un singur țel: să slujească interesele națiunii chineze.

În 1917 a zădărnicit restaurația imperială înscenată de Zhang Xun. Totel, în 1918, convins că slujea marelui deziderat național, unificarea Chinei, a refuzat să folosească armatele de sub comanda sa împotriva lui Sun Zhongshan și a stabilit contacte cu acesta, în vederea încetării războiului civil dintre militaristii din nord și forțele revoluționare din sud.

Felicitarea ce i-a fost adresată cu ocazia împlinirii vârstei de 60 ani, în 1942, în numele Partidului Comunist, de către Zhou Enlai, exprimă aprecierea de care s-a bucurat: „Meritul și faptele Dumneavoastră remarcabile sînt bine cunoscute tuturor... Dintre acestea se evidențiază în mod deosebit lichidarea lui Li Yangting, izgonirea lui Puyi, admonestarea lui Wang Jingwei, faptul că v-ați opus capitulării [în fața Japoniei — A.B.] și ați militat pentru unitate, ați colaborat cu Uniunea Sovietică și ați avut curajul să faceți ce alții nu îndrăzneau să facă și să spuneți ce alții nu îndrăzneau să spună”.

În octombrie 1924, Feng Yuxiang și-a adus trupele în jurul Capitalei, s-a infiltrat, cu ajutorul garnizoanei locale, în oraș și, așa cum se înțelesese în prealabil cu Sun Zhongshan, l-a ocupat în numele Republicii, l-a destituit pe președintele Cao Kun, înscăunat în urma unei fraude electorale, a organizat un guvern ad-interim, al cărui președinte

² Fost om de încredere al împăratei Cixi, fost demnitar în Ministerul armatei și al afacerilor externe ale Chinei imperiale.

⁴ În vara anului 1917, Zhang Xun (1854-1924), militarist din elica Armatei de Nord, a intervenit cu forțele de sub comanda sa în disputa dintre președintele Republicii, Li Yuanhong, și premierul Consiliului de Stat, Duan Qirui, în problema participării Chinei la primul război mondial. Zhang Xun l-a impus președintelui Li Yuanhong să demisioneze și, la 1 iulie, l-a sprijinit pe Puyi să restaureze monarhia.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 12/1981; 2,3/1974.

a devenit, preluând și postul de comandant suprem al armatei naționale. Apoi l-a invitat pe Sun Zhongshan să vină la Beijing, în vederea „dezbaterei marilor probleme ale națiunii”. Deși grav bolnav, acesta a pornit la drum, „pentru a se întâlni și discuta cu frații din nord”.

În noaptea de 4 spre 5 noiembrie 1924, guvernul ad-interim, sub președinția lui Feng Yuxiang a luat decizia istorică privind revizuirea Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale și a hotărât aplicarea imediată a prevederii ca familia imperială să părăsească de urgență incinta palatului. Pentru executarea acestei hotărâri au fost desemnați comandantul gărzii, Lu Zhonglin, șeful poliției, Zhang Bi, precum și Li Yuying, în calitate de reprezentant al Partidului Național (Guomindang). Același document mai prevedea abolirea pentru totdeauna a titlului de împărat, acordarea a 500 000 taleri de argint pentru întreținerea Casei imperiale Qing, garantarea păstrării templelor ancestrale și mormintelor strămoșești ale dinastiei, precum și alocarea a două milioane de taleri de argint, în vederea organizării atelierelor de lucru pentru muncitorii nevoiași și pentru curtenii rămași fără slujbă, dar dornici să muncească.

Cu aceste decizii a început, de fapt, și activitatea pentru organizarea Complexului muzeal al palatului. În ziua de 5 noiembrie, la ora prânzului, Lu Zhonglin și Zhang Bi, însoțiți de o gardă impresionantă, s-au prezentat la șambelanul curții, Shao Ying, căruia i-au înmănat o copie a „Condițiilor” revizuite și invitația ca Puyi să părăsească în aceeași zi palatul. Șambelanul a prezentat documentul împăratului, care a căutat să câștige timp, invocând imposibilitatea de a părăsi palatul într-un termen atât de scurt. Tratatul păreau să fi intrat în impas. Lu Zhonglin era conștient de faptul că orice moment pierdut putea duce la o ciocnire armată. În palat se mai aflau gărzii înarmate, iar în sapele porților palatului erau concentrate trupe ale armatei naționale.

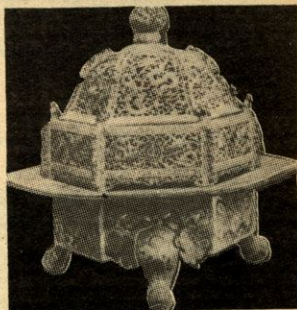
Atunci el a recurs la un șiretlic. S-a adresat unui subofițer cu o voce tunătoare: „Deși termenul a expirat, tratativele continuă. Transmite de urgență trupelor de sub comanda mea că le ordon să nu tragă încă, să nu deschidă focul”. Șiretlicul a prins și Puyi a înțelege că nu mai poate amâna plecarea. La ora 3.00 cinci mașini puse la dispoziția sa, a soției lui și a celor două concubine au părăsit palatul, îndreptându-se spre reședința tatălui lui, prințul Chun, unde urma să locuiască.

În poarta reședinței, Lu Zhonglin a întins mâna spre Puyi și l-a întrebat: „Domnule Puyi, cum intenționați să trăiți de acum înainte? Veți continua să fiți împărat sau veți deveni simplu cetățean? Republica nu va accepta să vă arogați în continuare titlul de împărat și vă va împușca”. Puyi i-a răspuns pe un ton neutru: „Voi respecta întotdeauna prevederile Condițiilor de tratament preferențial acordat Casei imperiale, ceea ce înseamnă, bineînțeles, că nu mă voi folosi de titlul de împărat și că voi trăi ca un simplu cetățean al Republicii China”. În cazul acesta — i-a răspuns Lu Zhonglin — nu-mi sînteți inamic, ci concetățean iar în această calitate armatele noastre au datoria să vă acorde protecție, așa cum v-am acordat-o și azi. Oricind în viitor, cînd veți avea nevoie, vă rugăm să ne chemați la telefon, și noi vom răspunde fără întârziere chemării Dumneavoastră!”

După aceasta, Lu Zhonglin a strîns mîna fostului împărat și a plecat. Misiunea sa fusese îndeplinită conform prevederilor. Acum se putea trece la a doua parte, mai delicată și mai de durată, a sarcinii încredințate: organizarea muzeului.

Munca a început imediat după ce Puyi a părăsit palatul. Guvernul ad-interim a luat măsurile necesare pentru preluarea și inventarierea bunurilor. Înainte de toate, au fost trecute în posesia guvernului cele două sigilii imperiale, fiind depuse spre păstrare în seiful Consiliului de Stat, apoi a fost numită o Comisie pentru păstrarea obiectelor de valoare ale curții imperiale Qing.

Comisia cu 14 membri

În ziua de 7 noiembrie, guvernul ad-interim a emis un ordin privind formarea Comisiei de reglementare a treburilor Casei imperiale Qing, căreia îi revenea sarcina să împartă bunurile publice și cele personale ale familiei imperiale și să se ocupe de toate problemele legate de aceasta. Compusă din 14 membri (5 din partea Casei imperiale abdicată și 9 din partea guvernului) și avîndu-l ca președinte pe Li Yuying, Comisia a fost, de fapt, predecesora comisiei de administrare a Complexului muzeal al Palatului, membrii ei devenind nucleul conducător al acesteia, iar Li Yuying — primul ei director.

Activitatea de organizare a muzeului a început cu mult zel și entuziasm. Dar nu a trecut nici o lună și generalul Feng Yuxiang a fost izgonit din Capitală de două facțiuni militariste rivale, care au înscăunat în fruntea guvernului un adept al lor, pe Duan Qirui. Acesta și-a exprimat fâțîș dezacordul cu actualul înfăptuit de Feng Yuxiang și a intrat în conflict deschis cu cei 9 membri din partea guvernului ai Comisiei de reglementare a treburilor Casei imperiale Qing, alăturîndu-se reprezentanților curții, care sabotau, prin absență, activitatea de inventariere, ce urma să înceapă la 23 decembrie. Pentru a conferi putere legală intențiilor lor, noii guvernanți au emis un ordin, care interzicea continuarea activității Comisiei.

Membrii acesteia au protestat cu vehemență și, fără să

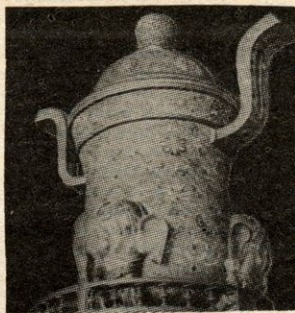
țină seama de interdicție, la 22 decembrie au convocat, conform programului, ședința comitetului pregătitor în vederea începerii acțiunii de inventariere. La ședință au participat toți membrii, cenzorii, consilierii și asistenții detașați din partea tuturor ministerelor — în total 70 persoane. Li Yuying, în calitate de președinte, a subliniat autonomia comisiei și s-a pronunțat pentru „prezentarea unui protest principal împotriva măsurilor luate de actualul guvern, deoarece acestea contravin consensului național și încalcă ordinele primite anterior”. Toți participanții au luat cuvântul, înfiind măsurile adoptate de guvernul Dian Qirui.

La sfârșitul ședinței, a luat cuvântul și Lu Zhonglin, cu greutatea omului care înfăptuise actul preluării palatului: „Eu sînt militar și, ca atare, datoria mea este să mă supun ordinelor, dar în cazul de față nu sînt pregătît să fac calea întoarsă!” În spiritul celor discutate, participanții au adresat o notă guvernului, în care au cerut cu fermitate sancționarea începerii activității comisiei. Într-adevăr din 24 decembrie, ea și-a început activitatea.

Dar Casa imperială continua să refuze să participe la aceasta, chiar mai mult, a amenințat că nu-și asumă nici o răspundere pentru eventualele lipsuri ce se vor constata ulterior. La scurt timp după aceea, la Beijing au început să circule zvonuri din ce în ce mai persistente cu privire la acte ilegale de sustragere a unor obiecte de valoare din palat de către membrii Comisiei¹, zvonuri greu de combătut, din moment ce Casa imperială nu dispunea de nici un document care să menționeze toate bunurile existente în palat; chiar membrii Casei imperiale, recurgînd la diferite pretexte, pătrundeau în palat, încercînd să sustragă obiecte de mare valoare, aparținînd deja patrimoniului național.

¹ Se afirmă, de pildă, că însuși șeful poliției, Zhang Bi, a sustras din iatacul imperial o toacă împărătească, ce avea o perlă de o mărime neobișnuit de mare.

Odiseea comorilor

Comisia pentru reglementarea treburilor Casei imperiale și-a continuat însă activitatea, în ciuda tuturor greutăților ridicate de cercurile guvernante și de fosta dinastie. Descoperirea în lunile martie și aprilie 1925 în Palatul Instruirii Sufletului (apartamentul particular al împăratului) a unor liste de „împrumuturi” și „donatii” a peste 200 cărți rare, din timpul dinastiilor Song (960-1279), Yuan (1271-1368) și Ming (1368-1644) și a peste 1 000 picturi și texte caligrafiate din timpul dinastiilor Tang (618-907), Song, Yuan, Ming și Qing i-a determinat pe membrii comisiei să exercite presiuni asupra guvernului, pentru a decreta cît mai grabnic înființarea Complexului muzeal al palatului, spre a preîntîmpina noi pierderi din patrimoniul național. De această dată, demersul nu a mai fost respins. La 29 septembrie 1925, s-a decretat ca, la 10 octombrie, cu ocazia celei de a 14-a aniversări a revoluției din 1911, „Orașul interzis” să-și deschidă porțile publicului, pentru a prezenta comorile adunate celor ce le-au făurit de-a lungul secolelor.

Începerea ostilităților declanșate de agresorii japonezi în septembrie 1931 și escaladarea acestora, în iulie 1937, au marcat începutul odiseii comorilor din muzeu, aflat încă în curs de organizare². Încărcate în 13 427 lăzi și 64 colete, acestea au fost evacuate prima dată la Shanghai, apoi la Nanjing, pentru ca, în

² Magazin istoric, nr. 4/1976, 10/1986.

timpul războiului antijaponez, să-și găsească lăcaș vremelnic în provinciile Sichuan și Guizhou.

După încheierea celui de-al doilea război mondial, doar o parte din acest tezaur s-a întors la Beijing, o alta rămînînd la Nanjing, capitala de atunci a Chinei, de unde, odată cu retragerea autorităților guomindaniste, 2 972 lăzi au fost transferate în insula Taiwan, obiectele respective fiind păstrate în cadrul unui ansamblu muzeal din orașul Taibei.

1949, anul proclamării Republicii Populare Chineze, marchează începutul unei noi etape în activitatea Complexului muzeal al palatului. Suma impresionantă au fost repartizate pentru restaurarea și conservarea principalelor edificii ale fostului palat imperial, pentru selectarea, inventarierea, studierea și datarea celor peste 700 000 obiecte de valoare istorică, pentru clasificarea și sistematizarea obiectelor de artă pierdute și achiziționarea celor aflate în posesia persoanelor particulare.

Ca urmare a acestor eforturi, în prezent muzeul este depozitarul a peste un milion de obiecte de valoare artistică și istorică și a unei arhive cu peste un milion de piese (cea mai veche datînd din 1372), pentru a cărei catalogare se desfășoară o activitate susținută³. Toate aceste valori sînt expuse în nouă săli, în cadrul unor expoziții permanente de: arte plastice, bronzuri și porțelanuri, artă meșteșugărească din vremea dinastiilor Ming și Qing, artă a caligrafiei și sigiliilor gravate, ceasuri vechi de proveniență europeană și chineză, jucării folosite la curtea Qing, obiecte ale cancelariei imperiale, bijuterii și obiecte de uz cotidian aparținînd familiei imperiale ș.a. O parte din documente au fost puse la dispoziția oamenilor de știință chinezi și străini în cadrul Arhivei istorice nr. 1 a Chinei. Astăzi, în noua sa ipostază, cu porțile larg deschise, fostul „Oraș interzis” slujește cunoașterii trecutului istoric al poporului chinez. ■

³ Se apreciază că această muncă va dura pe puțin 15 ani, iar publicarea lor — aproximativ 150 ani.

AMINTIRI DE LA MIJLOC DE VEAC (III)

IANCU BĂLĂCEANU

O vedere din Istanbul la mijlocul secolului XIX

Printre cei 44 fruntași pașoptiști exilați „pe viață” de către regimul reacționar, instaurat după înăbușirea revoluției din Țara Românească, s-a aflat și Iancu Bălăceanu. În momentul întocmirii listei, el nu se mai afla însă în țară; ca și alți revoluționari munteni trecuse în Transilvania, unde evenimentele revoluționare erau încă în curs. Dar urmărit de poliția habsburgică, a fost nevoit să plece din Transilvania, îndreptându-se spre Belgrad. Aici s-a întâlnit cu N. Bălcescu — „una din inteligențele cele mai deosebite ce mi-a fost dat să întâlnesc în viață” cum notează el cu emoție. La chemarea lui Ion Ghica, cel doi s-au decis să meargă la Istanbul, au traversat Serbia, Slovenia și Croația, pentru a ajunge la Trieste, de unde s-au imbarcat pe o navă cu destinația Istanbul.

Hotărâți să continue lupta revoluționară, cei trei au reluat și încercat să pună în practică atât de anevoiaca problemă a organizării unui larg front revoluționar al popoarelor din sud-estul Europei. Un prim pas în această direcție îl reprezenta realizarea unei înțelegeri între conducătorii revoluționari unguri și cei ai românilor transilvăneni. În acest scop, la 14 aprilie 1849, N. Bălcescu și I. Bălăceanu au făcut calea întoarsă spre Belgrad (de data

aceasta pe uscat, în trei zile și patru nopți de mers călare). La 10 mai, la Panclovo, Bălcescu a stabilit un prim contact cu generalul ungar M. Perczel, iar la 20 mai a purtat convorbiri, la Mehadia, cu generalul Iosif Bem. În timp ce Bălcescu a plecat la Debrețin, spre a se întâlni cu L. Kossuth, Iancu Bălăceanu a rămas pe lângă statul major al generalului Bem, ca aghiotant, aflându-se alături de acesta până la înăbușirea revoluției ungare. În perioada următoare, cu ajutorul unui pașaport fals, Bălăceanu a ajuns la Viena, dar supravegheat îndeaproape de poliție a trebuit să plece la Paris. De aici, mai apoi, a ajuns în Elveția, la Vevey.

Izbucnirea războiului Crimeei a trezit noi speranțe revoluționarilor români exilați, care au început să se strângă în lagărul lui Ömerpaşa — comandantul trupelor otomane destinate să treacă Dunărea — cu intenția de a constitui o „legiune de voluntari români”, care să participe la eliberarea principatelor române, ocupate de trupele țariste în iulie 1853. În acest fel, frunții români sperau să obțină acordul Porții otomane și al aliaților sale, Franța și Anglia, pentru unirea principatelor. În cele din urmă, la somația

cabinetului din Viena, alarmat de ideea trecerii peste Dunăre a unei legiuni de proscriși revoluționari, care ar fi avut o puternică rezonanță în rândul românilor din Transilvania, guvernul otoman n-a aprobat constituirea proiectatelor „legiuni românești”.

Ion Ghica și Gheorghe Magheru — sosit și el de la Viena la Istanbul — au depus o intensă activitate, stabilind numeroase contacte cu reprezentanți ai autorităților otomane și cu ambasadorii Franței și Angliei în capitala Imperiului otoman. În acest context, la sfârșitul anului 1853, ambasadorul britanic la Istanbul, lordul Redcliffe a insistat și obținut de la sultan numirea lui Ion Ghica în postul de guvernator al insulei Samos, a cărei populație creștină cerea cu insistență desemnarea în această funcție a unei persoane de aceeași religie. Interesat să-și mențină influența în zonă, guvernul englez a sprijinit această cerere. Situată lângă țărmul Asiei Mici, insula era un adevărat cuib de pirați, a căror activitate periclita circulația navelor franceze și engleze spre zonele de operații ale războiului de curând declanșat.

Urmărind cu atenție desfășurarea evenimentelor, lăncu Bălăceanu s-a decis în 1856 să meargă la Istanbul, spre a întreprinde noi demersuri legate de întoarcerea sa în țară. Ștind că Ion Ghica — „cel mai bun prieten” al său — fusese numit bel de Samos, s-a hotărât să-i facă o vizită. S-a îmbarcat pe o navă franceză de război ce naviga spre Istanbul și a călătorit cu aceasta până la Smirna; de aici, cu o altă navă militară franceză, ce primise misiunea de a curăți zona de pirați, a ajuns în deplină siguranță până în Samos.

Reîntîlnirea cu prietenul său și drumul de întoarcere spre patrie sînt povestite de Bălăceanu însuși în paginile care urmează.

Precizăm că în pregătirea textului pentru tipar s-au efectuat următoarele operațiuni: titlul și substituirile aparțin redacției; notele marcate prin sigla n.a. sînt datorate lui I. Bălăceanu; celelalte note, cuvintele cuprinse între paranteze drepte și versiunea românească ne aparțin; întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Dr. Georgeta PENELEA

Din ce în ce mai aproape de patrie

Cifra dintre fruntași pașoptiști cu care autorul însemnărilor a colaborat îndeaproape N. Bălcescu...

Hotărîndu-mă să merg la Constantinopol, îi scrisesem lui Ion Ghica, prinț de Samos, și îi promiseseam că mă duc să-l văd în insula lui. Trebuia deci să cobor la Smirna și să aștept o ocazie cu care să ajung în Samos. Ion Ghica îmi spusese să mă adresez domnului Pichon, consul general al Franței la Smirna. Cum am ajuns în dreptul orașului, un ofițer de bord a coborît pe țărm pentru îndeplinirea formalităților sanitare din cauza debarcării mele. S-a întors însă curînd, aducînd la bord pe ofițerul de la serviciul turcesc de sănătate care a dispus să nu fie arborat pavilionul galben de carantină pentru că vasului „Carmel” îi era interzis să comunice cu uscatul, deoarece la bordul său se semnalaseră, în cursul traversării, două cazuri de variolă printre soldații francezi.

La această veste comandantul mi-a spus:

— Va trebui să veniți atunci cu noi pînă la Constantinopol.

— Mulțumesc, domnule comandant, poate altă dată!

Și iată ce am făcut: i-am scris o scrisoare domnului Pichon, explicîndu-i cazul „Carmel” și situația în care mă aflu și rugîndu-l ca, din considerație pentru prietenul nostru comun, prințul de Samos, să mă scoată din încurcătură. Am dat scrisoarea funcționarului turc și, strecurîndu-i o medjidie (monedă turcească valorînd aproape cinci franci), i-am spus:

— Frenki eldji!

— Peki, effendi!, mi-a răspuns el băgînd moneda în buzunar.

Peste o oră „cavalul” consulatului Franței îmi aducea răspunsul domnului Pichon. Consulul Franței mă anunța că seara la ora 8 barca și „cavalul” consulatului vor acosta lângă „Carmel”, iar eu nu aveam decît să cobor, încercînd să trec cît mai neobservat cu puțință.

În timpul mesei, tovarășii mei de drum au încercat să mă consoleze pentru întîrzierea pricinuită de poliția sanitară turcă, fără să ăruiaască faptul că după două ore aveam să-i părăsesc. Comandantul mi-a trebuit să-i spun adevărul și, rîndînd instrucțiunilor sale, la ora 8 și un sfert — bagajele și servitorul meu fiind deja în barcă — am coborît în timp ce se servea ceaiul în salon, după ce i-am dat comandantului o recunoștințoare „shake hands” [o stringere de mînă; în englezește în text].²

Am tras la hotelul din port, unde am găsit o cameră excelentă. A doua zi m-am dus să mulțumesc domnului Pichon pentru amabilitate. M-a invitat la masă pentru aceeași zi, invitație la care am răspuns firește cu cea mai mare plăcere. Gazda era un om dintre cei mai simpatici și mai spirituali.

Printre invitații se afla și căpitanul de fregată care comanda corveta franceză cu aburi „Le Prométhée” [loc liber în text], care se găsea în rada Smirnei. Ofițerul avea misi-

¹ „Pentru consulul Franței” (eldji poate însemna ambasador, ministru sau consul); „Foarte bine, domnule!” — n.a.

² Regret că nu-mi amintesc numele acestui ofițer, Fabre, Faivre sau Le Fèvre — n.a.

nea să curețe arhipelagul de pirății care apăruseră în număr însemnat și care capturau nave de comerț. În timpul conversației, auzind că sînt în căutarea unui mijloc de a ajunge în Samos, mi-a spus că-și putea alege ce drum dorea, încît îi făcea plăcere să mă ducă acolo după o călătorie foarte interesantă de două sau trei zile.

Am primit cu recunoștință și am convenit ca spre miezul nopții luntrea comandantului să fie în fața hotelului meu. După ce m-am despărțit de domnul Pichon, căruia i-am reînnoit mulțumirile mele, m-am întors la hotel și curînd după aceea luntrea mă ducea, cu Henry [valetul lui I. Bălăceanu] și bagaje, la bordul lui „Prométhée”. Corveta, care era sub presiune, a ridicat ancora îndată ce am ajuns pe ea.

Eram oaspetele comandantului și ca atare mi s-a dat cea mai bună cabină de la bord și luam masa singur cu el. N-am să uit niciodată amabilitatea și atențiile ospitalității sale. Chiar a doua zi mi l-a prezentat pe locotenentul vasului, secundul de bord, pe ceilalți patru ofițeri și pe doctor. Din prima clipă am fost izbit de tonul deferent cu care ofițerii se adresau comandantului lor și cînd am stat de vorbă cu ei am înțeles „că domnul [loc liber în text] era un șef în toată puterea cuvîntului, iubit de subordonați; tot echipajul avea aceeași admirație pentru comandant. N-am mai călătorit pe alte nave de război și nu știu dacă aceeași disciplină și același respect pentru comandant există și acolo, dar pot spune că la bordul lui „Prométhée” erau admirabile...

...generalul
Gh.
Magheru...

Vinătoare de pirăți

Iată cum a întrebuițat timpul „Prométhée” în cele cîteva zile pe care le-am petrecut la bordul său. Făcea o vinătoare susținută de pirăți, vizitînd insulele Sporade și toate golfulurile, surprinzînd din cînd în cînd un vas care se ascundea sau care încerca să scape. O lovitură de tun trasă în aer îi ordona să se oprească, o salupă, în care se aflau un ofițer și 20 de oameni, se desprindea de „Prométhée” și ofițerul urca la bordul vasului suspect. Erau controlate actele vasului și dacă nu avea sau nu erau în ordine, cele 10-15 persoane din care era în general format echipajul erau debarcate în insula cea mai apropiată; cînd nu mai era nimeni la bord, o echipă de dulgheri sfărîma nava care se scufunda sub ochii noștri. În două rînduri au fost găsite la bordul acestor vase obiecte grecești provenite în mod cert din jaf. Echipajul a fost adus la bordul lui „Prométhée”, pus în fiare în fundul calei și predat primelor autorități turcești întîlnite în drum.

O singură dată pirății, vîzînd șalupa apropiindu-se, s-au refugiat pe uscat, cu armele la ei, adăpostindu-se în spatele unei ruine ce părea să fie parte dintr-o veche fortificație.

Mateloții francezi au debarcat, la rîndul lor, și i-au înconjurat. După un schimb de focuri care n-a făcut nici o victimă, pirății s-au predat. Vasul le-a fost scufundat, iar ei aduși la bord și așezați alături de ceilalți în fundul calei.

După o ultimă cursă în care n-a întîlnit nici o navă suspectă, „Prométhée” a ajuns la Samos. În rada portului Vathy am găsit un vas de război turcesc de 100 de tunuri, vas amiral, căruia i-au fost predați îndată cei 35 de prizonieri făcuți în drum. În radă se mai afla, de asemenea, o corvetă italiană.

Ambarcațiunea prințului de Samos a venit să mă ia și am părăsit vasul „Prométhée”, după ce le-am exprimat, comandantului și demnului său stat major, bucuria de a-i fi cunoscut și regretul de a trebui să mă despart de ei. Curînd mă aflam în familia celui mai bun prieten al meu, familie pe care o consideram ca a mea. Nu ne văzusem, Ion Ghica și cu mine, de nouă ani, de cînd plecasem în Ungaria, după ce fusesem prefect de Cîmpulung¹ și oricine își poate imagina cîte aveam să ne spunem despre ceea ce ni se întîmplase unuia și altuia în acest răstimp.

A doua zi, comandantul vasului „Prométhée”, împreună cu ofițerii săi, a venit în vizită protocolară la prințul de Samos, care i-a reînnoit mulțumirile pe care eu deja i le adresasem, adăugîndu-le pe ale sale proprii, pentru a mă fi condus la el. I-a invitat la dîneul pentru a doua zi. Cei care o cunosc pe principesa Sacha Ghica pot să-și facă o idee de felul cum au fost primiți ofițerii francezi în palatul de la Vathy. Dîneul, la care au participat și ofițerii italieni, a fost urmat de o serată dansantă, unde în ceea ce privește partenerile, am fost în mare suferință. Femeile și fetele din lumea oficială erau tare drăguțe, dar aproape nu cunoșteau dansurile europene, așa încît bona englezoaică de la copiii principesei a avut cea mai mare trecere. Succesul a fost atît de mare, încît a fugit cu unul din ofițeri de pe corveta italiană! Principesa Ghica a fost atît de afectată de această fugă încît a socotit-o drept o ofensă adusă onoarei familiei.

Locuitorii din Samos se remarcă prin aceea că niciodată nu s-au supus cu totul turcilor și, la un moment dat, rezistența lor interesînd Marea Britanie, guvernul englez a silit Turcia să le acorde o constituție și un prinț creștin. În 1848, în momentul cînd Turcia, forțată de Rusia, semna decretul de exilare în care figura Ion Ghica, ea semna totodată numirea aceluiași Ion Ghica în calitate de prinț de Samos, pe el care fusese izgonit pe viață din țara sa.

...și Ion
Ghica
(foto
din
colecția
Radu
Grecianu)

¹ Magazin istoric, nr. 9/1988.

Nu voi mira pe nimeni spunând că Ion Ghica era adorat de locuitorii principatului său. Vorbeam la palat cu demnitarii și notabilitățile locului și toți îmi spuneau că se consideră fericiți de a avea drept principe un om care ocupa această funcție spre satisfacția supușilor săi.

Ion Ghica, trebuind să întoarcă amiralului turc vizita pe care acesta i-o făcuse când a ajuns în Samos, a stăruit mult să-l însoțesc. Am acceptat și ne-am îmbarcat cu tot fastul pe vasul princiar, având la pupă pavilionul samiot.

Prințul a fost întâmpinat cu onorurile de rigoare și amiralul a venit să-l primească [loc liber în text], în timp ce muzica de la bord făcea un vacarm îngrozitor fără să-și dea bine seama ce cântă. Am fost prezentat amiralului, care mi-a făcut trei „temenele” [în românește în text]¹ pe care a trebuit să i le întorc ca și cum aș fi fost din familia prințului.

Instalații în salon, ni s-au adus cafele, tratație obligatorie la orice vizită orientală și mă așteptam să ni se aducă la fel de nelipsitul ciubuc care însă nu mai venea; cum prințul și amiralul schimbau reciproc complimente, mi-am îndreptat privirea distrată spre o ușă laterală și am văzut pe culoar doi mateloți care aprindeau havane uriașe pe care trebuiau să le prezinte musafirilor amiralului aprinse, așa cum se obișnuiește cu ciubucurile. Ca să reușească mai bine își viriseră țigările până la jumătate în gură și trăgeau cu toată puterea! Când au crezut că au reușit, ni le-au adus încă umede, oferindu-ni-le triumfători, una lui Ion Ghica și una mie...

La plecare, același ceremonial și aceeași muzică asurzitoare.

În fiecare seară, ofițerii de pe „Prométhée” și cei de pe corveta italiană asistau la recepțiile de la palat; se vorbea de frumusețea peisajului insulei Samos și mai ales de poziția fostei capitale, odinioară cuib de pirați și de războinici invincibili. Prințul a propus o excursie în partea aceeași, a doua zi dimineața, am plecat călare, cu o puternică escortă de jandarmi samioți.²

Periculoasele ochiade

Ca să ajungem la vechiul Vathy, am străbătut o regiune încântătoare, sub un cer luminos de azur. Singurul incident din timpul excursiei a fost căderea de pe cal a unui din jandarmi, datorită insolției. Unul din tovarășii săi, galopând până la ferma cea mai apropiată, a adus o strachină de iaurt³; a pus bucăți mari de iaurt pe fața vineției a camaradului său leșinat și, încet, încet acesta și-a recăpătat culoarea, respirația i-a ajuns normală și, venindu-și în fire, a putut din nou să încalece. Grupul și-a continuat drumul întrerupt pentru o clipă.

Pe drum, prințul ne-a spus istoria acestui corp de jandarmi, din care majoritatea și încă cei mai buni și mai credincioși erau vechi pirați. Niciodată nu s-a întâmplat ca măcar unul singur să dea înapoi când a trebuit organizată o expediție contra foștilor tovarăși, chiar dacă era vorba de uciderea ori de trimiterea lor la spânzurătoare.

Primul lucru care te izbește când ajungi în vechiul Vathy este frumusețea femeilor, bogăția și pitorescul costumului lor. Este tipul grecesc păstrat în toată puritatea lui, fapt petrecut doar într-un mic număr de insule din arhipelagul Sporadelor, insule care au rămas aproape necercetate.

Băgînd de seamă că ofițerii mai tineri, în special italienii, priveau aceste frumuseți clasice cu stăruitoare atenție, Ion Ghica mi-a spus în românește să-i previn că admirația lor prea fățișă îi expunea să primească un glonte în cap dacă ar fi continuat ochiadele, chiar înainte de a se întoarce la palat; m-am grăbit să transmit acest mesaj celor mai infierbîntați.

A doua zi mi-am luat rămas bun de la excelenții mei prieteni și m-am îmbarcat pe „Prométhée”, care m-a dus la Smirna, de unde, fără a mai cobori la țarm, am luat vaporul Mesageriilor Imperiale care mergea la Constantinopol. Am rămas acolo aproape o lună și, cum o clauză a Tratatului de la Paris, care fusese semnat în timpul călătoriei mele, prevedea amnistia pentru proscrisii de la 1848, am vrut să profit și să mă întorc în România...

Am sosit la București, unde mi-am regăsit familia. Tata m-a sfătuit să mă duc duminică următoare la recepția obișnuită a domnitorului (Barbu Știrbei). I-am urmat sfatul și spre marea uimire a acestuia m-am înfățișat înaintea lui. Ca om de lume și-a revenit repede din surpriză și mi-a făcut o primire excelentă. A doua zi l-a trimis la mine pe Ion Filipescu, ministrul dreptății, oferindu-mi postul de președinte al Tribunalului din Ploiești. Am declinat oferta, deoarece nu doream să servesc regimul Regulamentului organic, care era contrar convingerilor mele... ■

¹ Salut turcesc care se face ducînd mîna la gură și la frunte — n.a.

² Turcia nu poate întreține trupe în insula Samos; singura forță armată acolo este jandarmeria locală — n.a.

³ Un fel de lapte bătut, foarte răsplîndit în tot Orientul și căruia i se atribuie mari virtuți ca aliment și mai cu seamă ca leac — n.a.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Curier școlar

CERCURI DE ISTORIE

Primum, în continuare, noi vești de la prietenii noștri din școli, prin care aflăm despre activitatea cercurilor de istorie, de tradiții unor elevi pasionați de istorie de a-și îmbogăți cunoștințele. Iată alte câteva fragmente din scrisorile soțite pe adresa acestei rubrici.

● Din Focșani, primim numărul pe lunile octombrie-decembrie (131-133) 1987 al Revistei noastre, publicată de elevilor Liceului „Unirea” din acest oraș. Noul număr al revistei marchează împlinirea a 75 ani de la fondarea ei: din 1912, ea apare într-o nouă serie.

● Membrii CERCULUI DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL Nr. 6, din Ploiești, condus de prof. Gheorghe Calcan, ne trimit referatul A 50-a aniversare a revoluției române de la 1848 în Bucovina, cu care au participat la Sesiunea de referate și comunicări ale elevilor, faza municipală.

● Din com. Budești, jud. Maramureș, ne scriu elevii FLORIN CUPCEA, ADELĂ MARINCA și ION TOPORAN: Cercul nostru de istorie poartă numele de Pinteza Viteazul (în amintirea vestitului haiduc, originar din această localitate) și este condus de tovarășul profesor Mihai Tepei. În cadrul cercului am aflat multe lucruri interesante privind trecutul acestor locuri. Stim că comuna noastră a fost menționată pentru prima dată în documente la 14 mai 1361. Tărâni din Budești au participat la războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja. În comuna noastră se păstrează și astăzi colțul și cămășa de zale purtate de Pinteza Viteazul.

Membrii cercului nostru de istorie au adunat ani de numărare măturii privind trecutul comunei, care se păstrează în muzeul școlii.

Mai mulți elevi sînt abonați la Magazin Istoric și citim cu mult interes revista.

● Prof. IOAN CIUCĂ, de la Școala cu clasele I-VIII, din com. Pietra Olt, jud. Olt, ne relatează despre investigațiile arheologice întreprinse la ruinele cetății Rusidava, de pe teritoriul com. Strelești, jud. Olt. Au fost scoase la iveală numeroase vase de ceramică, cule, flinte, arme, sticlărie, opale și monede romane. S-au remarcat elevii Dănuț Galaon și Ilie Mădularu, pasionați arheologi începători.

● Mai reținem și cele scrise de VALENTIN MIRCEA, elev la Școala generală nr. 2, din Caracal: Sînt un cititor permanent al revistei Magazin Istoric, care mă ajută să-mi aprofundez cunoștințele în acest domeniu. Începînd din acest an m-am abonat la revista dv. Fac parte din cercul de dezbateri politico-ideologice al școlii, condus de tovarășa profesoară Alexandrina Nițu.

Felicitări tuturor celor care ne-au scris despre rodnica lor activitate și așteptăm, în continuare, noi vești de la voi, dragi prieteni. Și, cum de curînd a început un nou an școlar, adresăm tuturor cititorilor și colaboratorilor noștri din școli și facultăți, călduroase urări de mult succes la învățătură.

SIMION MEHEDIȚI — O SCRISOARE INEDITĂ

Conf. univ. VASILE GHIBEDEA, pensionar, din Timișoara: În 1938, funcționam ca profesor titular de geografie și istorie la Liceul „General Dragalina” din Oravița. În toamna aceluia an, de pe zona de vest a României, unde eram concentrat ca ofiter de rezervă la o unitate de geniu, am scris o scrisoare fostului meu profesor de la Universitatea din București, Simion Mehediți. La 24 noiembrie, același an, savantul mi-a răspuns cu alăturata scrisoare, pe care o socot semnificativă pentru atitudinea sa cetățenească, îngrijorarea pentru soarta viitoare a țării, amenințată de nazisti și de horthyști. Eu sînt la o vîrstă înaintată (am 83 ani) și nu aș vrea ca acest document sutesc de la profesorul meu să rămînă necunoscut.

Reproducem, în continuare, scrisoarea inedită a lui Simion Mehediți din 24 noiembrie 1938: „Iubite Domnule Ghibede, mulțumesc pentru cuvintele d-tale atît de înlimoase. Treceam, cum vezi, prin timpuri nu se poate mai grele. Acum două luni, a jucat ursul la vecini, în Cehoslovacia auzul la dezmembrarea Cehoslovaciei în urma Acordului de la Mîunchen din septembrie 1938 — n.r.] Mîine va veni rîndul nostru. Care e nivelul pregătirii noastre materiale și sufletești? Cît de tari sîntem înăuntru și cît de tari sînt hotărârile noastre?

Ca geograf, stii bine cîtă dușmănie nu plîndește din toate părțile. Nu ne rămîne altceva, decît să muncim și țării să muncim. În vîful de azi, eu mi-am concentrat toată luarea aminte la Trilogia științei, în curs de tipărire, apoi la Ethnos. D-ta ce mai lucrezi? Ce s-a ales de băntăneul geograf care nu mai dă nici un semn din Oravița?

Peste vară am tipărit Geografie și geografii la începutul secolului al XX-lea. Dacă n-ai primit-o de la bibliotecă, scrie-mi să-ți trimit un exemplar.

Devotat, S. Mehediți

TIMBRE...

PETRE TEODORESCU, din Constanța: Intr-o notă de la Cronica măruntă a rubricii „În București”, acum 50 ani, din numărul pe luna iulie 1938, se scrie că „cea dintîi emisiune postală din țara noastră a apărut la 15 iulie 1858”. Afirmatia este exactă, cu precizarea însă că primele timbre ale acestei emisiuni au fost puse efectiv în circulație o săptămîină mai tîrziu, în ziua de marți 22 iulie 1858, cînd s-au francat, la Iași, primele 16 scrisori simple și 7 cu recipisă.

În legătură cu această primă emisiune de timbre românești, scria Cap de cour — continuă elitorul nostru constănțean — mai adăugă că imprimarea lor s-a făcut în „Atelia timbrului”, din Iași, înființată în 1856 de Grigore Ghica. Mărcile aveau valoare de 27 parale, 54 parale, 81 parale și 108 parale. Din întreg tirajul de 24 064 mărci al acestei emisiuni, au fost vindute 11 746. Ele au

circulat în intervalul 22 iulie-31 octombrie 1858, de la 1 noiembrie același an, introducîndu-se un nou tarif postal, cu noi timbre.

...ȘI PARALE

În completarea aceluiași Informații filatelice din nr. 7/1988, VIRGINIA IONESCU, din București, dorește să cunoască ce reprezentau paralele cu care se achitau tarifele postale ale primelor emisiuni de timbre românești.

Paraua era o subdiviziune a plas-trului otoman (monedă care circula pe atunci în țările române, ne lînză francul francez, florinul austriac etc.). Un plas-tr echivala cu un leu și avea 40 de parale. Deci, valorile primelor emisiuni de timbre erau de 27 parale, 1 leu și 14 parale (respectiv 54 parale), 2 lei și 1 para (81 parale) și 2 lei și 28 parale (108 parale, echivalent cu un franc auri).

Tarifele erau în funcție de greutatea trimiterii postale (în dramuri, 1 dram = 3,18-3,23 grame) și de distanța destinației, în poște (1 poștă = cea 15,6 km). Ele se majorau cu 27 parale pentru fiecare 50 dramuri în plus și se dublau peste distanța de 8 poște.

CONTENTS (Romanian History) V. Buduru The Home-land Love • I. Lupaș Michael the Brave and the first Romanians' Union (1600) • A. Dobre 1916-1919. The Romanian Academy and National Unity • S. Pascu Old Romanian Law (II) • N. Isar „Sf. Sava” College Teachers • R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacosteia, E. Taralunga Art and Culture in Constantin Brincoveanu's Time • AIESEE — 1963-1988 • D. Berindel 1866-1876. The Independence — the Nation's Wish (II) • I. Popescu-Puturi Confluences of Ancient Civilisations (XXIX) • R. Grecianu, M. Guboglu Ion Ghica's Unknown Seal • V. Smărăndescu New Routes • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary • In Bucharest, 50 Years Ago • I. Bălăceanu 19th, Mid-Century Recollections (III)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Buduru L'amour de la patrie • I. Lupaș Michel le Brave et la première union des Roumains (1600) • A. Dobre 1916-1919. L'Académie Roumaine et l'unité nationale • St. Pascu Anciens établissements juridiques chez les Roumains (II) • N. Isar Professeurs du Collège „Sf. Sava” • R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacosteia, E. Taralunga Art et culture au temps de Constantin Brincoveanu • AIESEE — 1963-1988 • D. Berindel 1866-1876. L'indépendance — l'aspiration sacrée de la nation (II) • I. Popescu-Puturi Confluences de civilisations anciennes (XXIX) • R. Grecianu, M. Guboglu Le sceau inconnu de Ion Ghica • V. Smărăndescu Nouveaux itinéraires • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal • A Bucarest, il y a 50 ans • I. Bălăceanu Souvenirs au milieu du XIX-ème siècle (III)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Будуру Любовь к родине • И. Лупаш Михай Храбрый и первое воссоединение румын (1600) • А. Добре 1916-1919. Румынская Академия и национальное единство • Ш. Паску Старинные юридические учреждения румын (II) • Н. Исар Преподаватели коллежа „Св. Сава” • Р. Теодореску, В. Рыпану, В. Папакоэтия, Е. Паралунга Искусство и культура при Константине Брынковяну • МАИЮБЕ — 1963-1988 • Д. Бериндей 1866-1876. Независимость — единоплеменное чаяние нации (II) • И. Попеску-Путури Слияние древних цивилизаций (XXIX) • Р. Грециану, М. Губоглу Незвестная печать Иоана Гики • В. Смэрэндеску Новые маршруты • Е. Предэ 1938-1940. Виктор Слэвеску — ежедневные заметки • В Бухаресте 50 лет тому назад • И. Бэлэчану Воспоминаниях середины XIX века (III)

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Buduru Die Vaterlandsliche • I. Lupaș Michael der Tapfere und die erste Vereinigung der Rumänen (1600) • A. Dobre 1916-1919. Die Rumänische Akademie und die nationale Vereinigung • St. Pascu Alte juristische Institutionen bei den Rumänen (II) • N. Isar Professoren der Schule „Sf. Sava” • R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacosteia, E. Taralunga Kunst und Kultur zur Zeit von Constantin Brincoveanu • AIESEE — 1963-1988 • D. Berindel 1866-1876. Unabhängigkeit — der Wunsch der Nation (II) • I. Popescu-Puturi Zusammentreffen alter Zivilisationen (XXIX) • R. Grecianu, M. Guboglu Das unbekannte Siegel von Ion Ghica • V. Smărăndescu Neue Wege • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen • In Bukarest vor 50 Jahren • I. Bălăceanu Erinnerungen aus der Mitte des 19. Jahrhunderts (III)

SUMARIO (Historia rumana) V. Buduru El amor al país • I. Lupaș Miguel el Valiente — y la primera Unión de los rumanos (1600) • A. Dobre 1916-1919. La Academia Rumana y la unidad nacional • St. Pascu Antiguas instituciones jurídicas rumanas (II) • N. Isar Profesores del Colegio „Sf. Sava” • R. Theodorescu, V. Răpeanu, V. Papacosteia, E. Taralunga Arte y cultura en la época de Constantin Brincoveanu • AIESEE — 1963-1988 • D. Berindel 1866-1876. La independencia — el deseo unánime de la nación (II) • I. Popescu-Puturi Confluencias de civilizaciones antiguas (XXIX) • R. Grecianu, M. Guboglu El sello desconocido de Ion Ghica • V. Smărăndescu Nuevos itinerarios • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias • En Bucarest, hace 50 años • I. Bălăceanu Recuerdos de mediados del siglo XIX (III)

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Stefan

TEHNOREDATOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotești,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

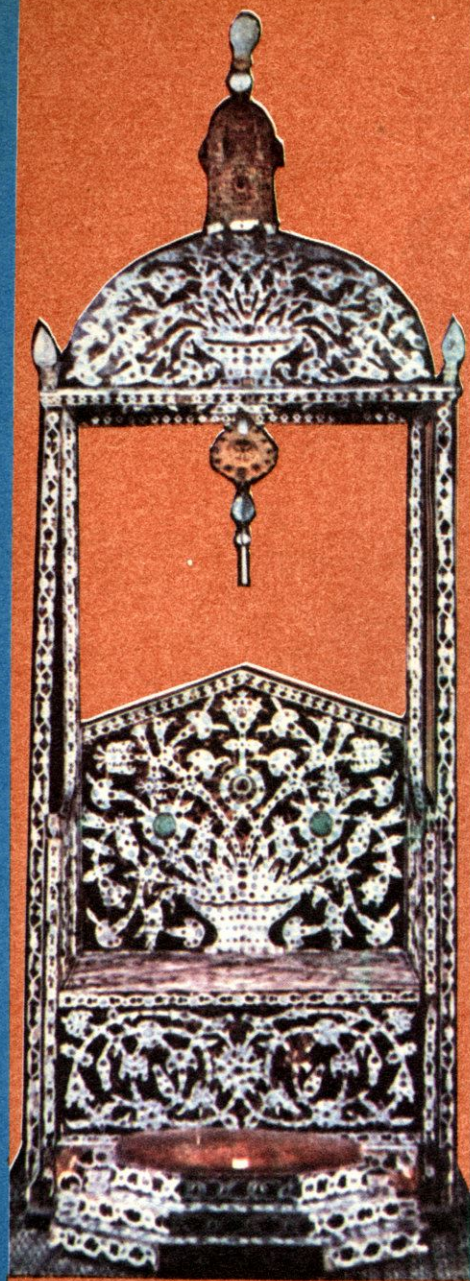
Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

d

